

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Disertační práce

Incidenční spory v průběhu řešení úpadku

JUDr. Petr Michal

Školitel: prof. JUDr. František Zoulík, CSc.

Katedra: občanského práva

Doktorský studijní program: Teoretické právní vědy

Studijní obor: Soukromé právo I.

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): červen 2012

Prohlašuji tímto, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

JUDr. Petr Michal

Děkuji tímto panu prof. JUDr. Františku Zoulíkovi, CSc. za odborné vedení a pomoc při zpracování této práce.

Obsah

1. Úvod	7
2. Role úpadkového řízení v právním a společenském životě	9
3. Možné způsoby řešení úpadkové situace	11
4. Vývojové tendence právní úpravy úpadku v ČR; důraz na revitalizaci podniku dlužníka	16
5. Přístup k úpadku a způsobům jeho řešení po přijetí Insolvenčního zákona	20
6. Úpadkové řízení s cizím prvkem; úprava úpadkového řízení na komunitární úrovni, Nařízení Rady ES č. 1346/2000	27
7. Obecná úprava incidenčních sporů	31
7.1. Incidenční žaloby v civilním řízení soudním	32
7.2. Incidenční spory v insolvenčním zákoně	33
7.3. Projednání incidenčního sporu	37
7.4. Rozhodnutí ve věci incidenčního sporu	39
7.5. Úprava incidenčních sporů v SRN dle Insolvenčního řádu (Insolvenzordnung – InsO) .	41
7.6. Reforma úpadkového práva v SRN.....	42
8. Žaloba o výši, pořadí nebo pravost pohledávky	46
8.1. Procesní stránka žaloby o výši, pořadí nebo pravost pohledávky	49
8.2. Žaloba o výši, pořadí nebo pravost pohledávky v SRN dle §§ 179 – 181 Insolvenzordnung.....	55
8.3. Žaloba proti popření pohledávky dlužníkem v SRN dle § 184 Insolvenzordnung	56
9. Excindační žaloba	58
9.1. Obecně	58
9.2. Smysl a předmět excindační žaloby	58
9.3. Soudní poplatek.....	60
9.4. Příslušnost a legitimace k podání excindační žaloby	61
9.5. Práva nepřipouštějící výkon rozhodnutí.....	63
9.6. Režim rozhodování o žalobě.....	66
9.7. Žaloba z lepšího práva	67
9.8. Úprava excindační žaloby v Insolvenčním řádu SRN dle § 47 Insolvenzordnung	69
9.8.1. Neoprávněně sepsaná věc	69

9.8.2.	Náhradní vyloučení v SRN dle Insolvenzordnung.....	73
10.	Spory o vypořádání SJM úpadce a jeho manžela po jeho zániku v důsledku zjištění úpadku	75
10.1.	Věcná a místní příslušnost soudu.....	78
10.2.	Neplatnost smluv mezi manželi	80
10.3.	Vypořádání společného jmění manželů	81
10.3.1.	Řízení o vypořádání společného jmění manželů.....	84
11.	Odpůrčí žaloba.....	85
11.1.	Obecně	85
11.2.	Přerušení řízení o odpůrčí žalobě.....	87
11.3.	Neúčinnost dlužníkovy právního úkonu cestou odpůrčí žaloby dle § 239 odst. 1 InsZ.....	89
11.4.	Odpůrčí žaloba v SRN dle ust. § 130 až § 136 Insolvenzordnung.....	90
12.	Spory o náhradu škody, která vznikla v důsledku porušení povinností v úpadkovém řízení insolvenčním správcem.....	97
12.1.	Obecně	97
12.2.	Odpovědnost insolvenčního správce za škodu dle § 37 InsZ.....	98
12.3.	Odpovědnost insolvenčního správce za dobu hospodaření s majetkovou podstatou ..	102
12.4.	Průběh dokazování	104
13.	Spory ze žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení plnění, jehož se týká neplatný právní úkon.....	106
13.1.	Majetkový prospěch získaný plněním z neplatného právního úkonu	111
14.	Spory ze žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení majetku podstaty mimo dražbu	116
14.1.	Zamítnutí návrhu na prodej mimo dražbu soudem	119
14.2.	Stanovení kupní ceny při prodeji mimo dražbu	121
14.3.	Zpochybnění platnosti smluv	122
14.4.	Rozhodnutí o způsobu zpeněžení se souhlasem věřitelského výboru.....	123
15.	Spory o zrušení podílového spoluvlastnictví dlužníka	127
15.1.	Omezení dlužníka při nakládání s majetkovou podstatou.....	127
15.2.	Přerušení soudních a jiných řízení v důsledku prohlášení konkursu.....	128
15.3.	Pokračování v přerušeném řízení	129
16.	Úvahy de lege ferenda	131

16.1.	Zhodnocení přínosů nové právní úpravy úpadku v České republice; praktické aspekty její aplikace	131
16.2.	Rozsah vhodné míry uspokojení zajištěných věřitelů v úpadkovém řízení a vliv tohoto institutu na celkovou efektivitu úpadkového řízení	136
16.3.	Úvahy vztahující se k zásadě „fair trial“; historický pohled na způsoby rozhodování incidenčních sporů	142
16.	Závěr; zhodnocení provedené analýzy zvoleného tématu, vliv incidenčních sporů na efektivitu úpadkového řízení	154
17.	Seznam základních zkratk	160
18.	Seznam použitých zdrojů	161
19.	Abstrakt.....	168
20.	Abstract	172
21.	Klíčová slova / Key words	176

1. Úvod

Oblast insolvenčního práva zažívá v posledních letech nebývalý zájem ze strany právních teoretiků i odborné veřejnosti. Tomuto fenoménu se nelze příliš divit, neboť se jedná o atraktivní oblast, která v sobě spojuje jak prvky práva, tak prvky ekonomie a dalších vědních oborů a stává se proto přitažlivou pro široký okruh lidí. Svou roli bezesporu hraje také skutečnost, že ekonomické problémy, a tím pádem také insolvenční právo, se staly každodenní součástí našich životů, proto má znalost problematiky velice široké praktické využití. Jak trefně poznamenává Richter: „Insolvenční právo se tou či onou mírou dotýká vztahů z obchodních úvěrů, závazků z deliktů, postavení managementu, akcionářů a zaměstnanců úpadce nebo postavení jiných smluvních protistran úpadce.“¹

Na insolvenční právo proto nelze nahlížet pouze jako na součást civilního procesu, pod který dle současných vyučovacích plánů právnických fakult patří, ale jako na širší společensko-vědní obor.

Problematika incidenčních sporů však navzdory výše řečenému nepatří mezi častý předmět zájmu v rámci insolvenčního práva. Do jisté míry to lze přičítat tomu, že incidenční spory představují v rámci insolvenčního práva návrat zpět k jeho kořenům v civilním procesu a pro mnohé tak ztrácejí svou praktickou a multioborovou atraktivitu. Tato jistá opomíjenost problematiky je možná také důvodem poměrně rozporuplné úpravy incidenčních sporů v insolvenčním zákoně, která v praxi přináší řadu výkladových a aplikačních problémů.

Cílem této práce je proto podat ucelený pohled na aktuální českou právní úpravu incidenčních sporů v insolvenčním zákoně. Snahou autora není pouze popis stávající právní úpravy, ale také zachycení názorů odborné literatury a judikatury. Významné

¹ RICHTER, Tomáš. *Insolvenční zákon: od vládního návrhu k vyhlášenému znění*. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2006, č. 21, s. 765.

instituty úpravy české jsou navíc srovnávány s úpravou incidenčních sporů ve Spolkové republice Německo. Stěžejní pozornost je pak věnována otázce současného praxe rozhodování incidenčních sporů, a to zejména s ohledem na zásadu práva na spravedlivý proces.

Úvodní části této práce pojednávají obecně o roli úpadkového práva ve společnosti a o jeho vývoji do současné podoby včetně insolvenčních řízení se vztahem k cizímu státu. Následuje část věnovaná problematice incidenčních sporů obecně, na níž navazují části věnované jednotlivým druhům incidenčních sporů. Za nimi jsou v práci zařazeny autorovy úvahy *de lege ferenda*, zabývající se jak provedenou analýzou současné právní úpravy obecně, tak konkrétními problémy jakými jsou uspokojení zajištěných věřitelů či zmíněnou otázkou práva na spravedlivý proces. Práci pak zakončuje závěr obsahující shrnutí dosažených poznatků a jejich kritické hodnocení.

2. Role úpadkového řízení v právním a společenském životě

Úpadkové právo je v současné době stále větší měrou předmětem odborných debat, jak v kruzích právních, tak ekonomických a politických. Nelze se tomu divit. Jedná se o právní disciplínu, která má, více než disciplíny jiné, přímý vliv na efektivitu hospodářského systému státu, a která významnou měrou určuje základní ekonomické faktory. Tímto faktorem je především obecná cena disponibilních finančních prostředků na trhu, jejíž výše je mimo jiné úzce spjata s možnostmi věřitelů domáhat se uspokojení svých splatných pohledávek. Druhým ovlivňujícím faktorem, zásadním způsobem určovaným úpadkovým právem, je míra efektivit, s jakou mohou ekonomicky neúspěšné subjekty působící na trhu tento trh opustit. Kvalitní úprava problematiky úpadku je proto základním předpokladem zdravého tržního prostředí, neboť je zbavuje ekonomických subjektů, které v konkurenci neuspěly.

Dříve platný zákon č. 328/1991 Sb. o konkursu a vyrovnání (dále v práci jen „ZKV“) byl za dobu své účinnosti více než jedenadvacetkrát novelizován a třikrát měněn nálezy Ústavního soudu. Po období příprav nového zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (dále v práci jen „InsZ“ či „insolvenční zákon“), který nahradil původní ZKV, se nacházíme v situaci legislativního nového začátku, kdy řada základních prvků úpadkového práva prošla změnou. Považuji proto za účelné, se v této práci zmínit i o hlubších vývojových tendencích, které poznamenávají postoje k právní úpravě úpadku v České republice a porovnat je s platnou úpravou. Současná živá debata totiž ukazuje, jak nelehké je navrhnout obecně přijatelné řešení úpadku. A zároveň to, jak, i přes všechny panující pochybnosti o kvalitě zákona o konkursu a vyrovnání, veliké komplikace v některých oblastech přináší zásadní změna koncepce právní úpravy úpadku v České republice.

Jak již bylo zmíněno výše, koncepce řešení úpadku a celková efektivita řízení o něm významným způsobem spoluurčuje postavení věřitelů ve vztazích s dlužníky obecně. Insolvenční řízení není obecně jediným nástrojem, který dává právní řád k dispozici věřitelům, aby vymohli na dlužnících své splatné pohledávky. Jediným nástrojem se nicméně stává v případech, kdy dlužník má vícero věřitelů splatných pohledávek, kterým po delší dobu neplní (platební neschopnost), a dále, kdy dlužník má vícero věřitelů a jeho závazky jsou vyšší než jeho majetek (předlužení)². Je pravdou, že do takového stádia platební neschopnosti, kdy se uplatňuje jedna ze dvou shora zmíněných forem úpadku, se dostane pouze zlomek všech dlužníků, neboť naprostá většina závazkových vztahů, jejichž předmětem je poskytnutí plnění, dojde úspěšně ke svému naplnění, aniž by byla potřeba ingerence donucovací moci ze strany soudu. Ovšem právě náklady na vymožení prostředků od té menší skupiny účastníků závazkových vztahů, kteří neplní své závazky řádně a včas, se promítají do nákladů na udržování celého systému závazkových vztahů. Riziko, které věřitel nese v podobě míry uspokojení své pohledávky v případě úpadku dlužníka, pak nesou všichni dlužníci společně v podobě zvýšené ceny nabízeného produktu na finančním trhu.

Lze proto říci, že kvalitní a propracovaná úprava úpadkového práva je jedním z nosných pilířů ekonomických vztahů v dané zemi. Jen země, která dokáže efektivním způsobem řešit hospodářské problémy subjektů působících na jejím území a poskytuje záruky pro případ neúspěchu v podnikatelském ale i osobním životě, je schopna vytvořit předpoklady pro rozvoj činností úspěšných.

² Viz ust. § 3 InsZ.

3. Možné způsoby řešení úpadkové situace

Insolvenční zákon s sebou přinesl přesnou definici situace, respektive situací, kdy se subjekt ocitá v úpadku. Zákonodárce se tak v tomto případě vydal spíše tradiční evropskou cestou, neboť insolvenční právo ve Spojených státech amerických, jež sloužilo nové tuzemské úpravě za vzor, definici úpadku postrádá.

Insolvenční zákon zakotvuje hned dvě definice, při jejichž naplnění se dlužník nachází v úpadku. Univerzální definicí společnou pro všechny subjekty je platební neschopnost. V případě právnických osob a podnikajících fyzických osob je pak možné uvažovat také o vzniku úpadkové situace formou předlužení.

U platební neschopnosti dle ustanovení § 3 odst. 1 InsZ je dlužník v úpadku, jestliže má a) vícero věřitelů, b) peněžité závazky má déle než 30 dnů po splatnosti a c) tyto závazky není schopen splnit. Pro účely určení toho, kdy dlužník není schopen své závazky plnit, přináší insolvenční zákon samostatnou definici (ust. § 3 odst. 2 InsZ), dle které je tomu tak v případě, že dlužník zastavil platby podstatné části svých peněžních závazků nebo je s jejich úhradou v prodlení po dobu delší než tři měsíce. Zákon stanoví rovněž fikci, podle které není dlužník schopen své závazky plnit, pokud a) nespolupracuje dlužník s insolvenčním soudem a nepředkládá potřebné seznamy majetku a závazků, anebo b) není možné dosáhnout uspokojení některé ze splatných pohledávek výkonem rozhodnutí nebo exekucí.

Uvedené předpoklady a skutečnosti, které vedly k existenci úpadku dlužníka, se musí osvědčovat. Insolvenční zákon tak stanoví v ust. § 132 odst. 1, že: „U insolvenčního návrhu dlužníka postačí, jsou-li rozhodné skutečnosti osvědčeny údaji insolvenčního návrhu a jeho přílohami“. V první fázi řízení o úpadku se totiž předpoklady pro jeho vyhlášení neprokazují, nýbrž pouze osvědčují. Pokud proto dlužníkem předložené námitky či listiny nezpochybnují existenci pohledávky, není nutné dokazování, a tedy ani jednání.

Jedná se o jakousi všeobecnou, a všem subjektům podléhajícím režimu insolvenčního zákona, společnou variantu úpadku, která vyjadřuje základní představu zákonodárce o vnějších mezích ekonomického prostředí, ve kterém je dovoleno se pohybovat.

Pokud ovšem insolvenční soud rozhoduje o insolvenčním návrhu jiné osoby než dlužníka, jednání o insolvenčním návrhu nařídí vždy, když rozhodnutí závisí na zjištění sporných skutečností o tom, zda se dlužník v úpadku nachází.

Provádí-li insolvenční soud dokazování ke zjištění dlužníkovy úpadku nebo jeho hrozícího úpadku nad rámec důkazních návrhů účastníků, nařídí jednání i v případě insolvenčního návrhu dlužníka.³

Insolvenční návrh je povinen podat dlužník, který je právnickou osobou nebo fyzickou osobou podnikatelem bez zbytečného odkladu poté, co se dozvěděl, anebo při náležité péči mohl dozvědět, že se nachází v úpadku.

Dle druhé definice úpadku obsažené v § 3 odst. 3 InsZ je dlužník v úpadku ve formě předlužení tehdy, má-li dlužník, který je právnickou osobou nebo fyzickou osobou – podnikatelem, více věřitelů a zároveň souhrn jeho závazků převyšuje hodnotu jeho majetku. Rozhodný je poměr veškerých dlužníkových závazků (včetně těch nesplatných)⁴ a jeho majetku. Při stanovení hodnoty dlužníkovy majetku je též nutno přihlídnout k další správě a provozování podniku dlužníka, lze-li předpokládat, že dlužník bude moci ve správě majetku a provozu podniku pokračovat.

³ Srovnej ust. § 133 odst. 2 InsZ.

⁴ Zde se jedná o koncepční změnu oproti původní úpravě v ZKV. Podle ní byl dlužník v úpadku ve formě předlužení, pokud souhrn dlužníkových splatných závazků převyšoval dlužníkuv majetek. Zákonodárce doplnil do definice úpadku novou dynamickou složku, která posuzuje dlužníkuv úpadek z hlediska očekávaných výnosů. Lze konstatovat, že se jedná o řešení nepřilíš zdařilé, neboť posouzení skutečnosti, zda se podnikatel nachází v úpadku, se dostává do roviny čiré spekulace. Autor má za to, že tak zásadní právní institut, jako je stav úpadku, si zaslouží definici přesnější.

Insolvenční zákon zavádí do našeho právního řádu kromě dvou výše zmíněných variant úpadkové situace dlužníka i situaci zcela novou, která je označována jako situace hrozícího úpadku dlužníka (ust. § 3 odst. 4 InsZ).

Hrozícím úpadkem se podle záměru zákonodárce rozumí situace, kdy lze se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že dlužník nebude schopen řádně a včas splnit podstatnou část svých peněžitých závazků. Návrh na zahájení insolvenčního řízení z důvodu hrozícího úpadku je oprávněn podat pouze dlužník. Užití tohoto institutu by proto mělo pro dlužníka představovat možnost, zejména pak v kombinaci se způsobem řešení úpadku reorganizací, dosáhnout toho, aby dlužník mohl včasným zákrokem zajistit chod svého podnikání, zejména výrobu a zaměstnanost. Zákon tak dává možnost dlužníkům s poctivými úmysly uchýlit se do režimu insolvenčního řízení dříve, než nastane situace, kdy by byly splněny formální znaky existence úpadku, a získat tak časový prostor navíc pro přípravu svého reorganizačního plánu. Dle informací poskytnutých autorovi Ministerstvem spravedlnosti v souvislosti s přípravou této práce statistika hrozících úpadků dosud neexistuje, je však vysoce pravděpodobné, že počet insolvenčních návrhů ve věcech hrozícího úpadku bude v současnosti pouze v řádu jednotek.

Pokud se naplní jedna ze zákonem předvídaných hypotéz a je konstatován úpadek dlužníka, uplatňuje se nadále již jen insolvenční zákon (zahájením insolvenčního řízení se přerušuje výkon rozhodnutí či exekuce), který samozřejmě výrazně ovlivňuje práva jednotlivých věřitelů vůči dlužníkovi a dlužníkova oprávnění nakládat se svým majetkem. Předpokládaným a chtěným cílem této procesní normy je (poměrné) uspokojení věřitelů z majetku tvořícího majetkovou podstatu, za podmínek stanovených insolvenčním zákonem (ustanovení § 5 InsZ). Insolvenční zákon se vztahuje na řešení úpadku a hrozícího úpadku dlužníka v rámci soudního řízení, a to některým ze stanovených způsobů tak, aby došlo k uspořádání majetkových vztahů k osobám dotčeným dlužnickým úpadkem nebo hrozícím úpadkem, k co nejvyššímu a zásadně poměrnému uspokojení dlužnických věřitelů. Mezi zásady, na kterých insolvenční řízení spočívá, patří zejména

spravedlnost, rychlost, hospodárnost, způsob vedení řízení tak, aby bylo dosaženo co nejvyššího uspokojení věřitelů, ochrana práv věřitele nabytých v dobré víře a zároveň povinnost věřitelů zdržet se jednání směřujícího k uspokojení svých pohledávek mimo insolvenční řízení.

Insolvenční zákon se aplikuje na řešení úpadku všech fyzických i právnických osob, podnikatelů i nepodnikatelů, vyjma České republiky (včetně ministerstev), územně samosprávných celků, České národní banky, Všeobecné zdravotní pojišťovny, veřejných vysokých škol, atd.

Základní a univerzální variantou řešení úpadkové situace dlužníka je konkurs. Speciálními metodami jsou pak v případě podnikatelských subjektů reorganizace, v případě tzv. osobních bankrotů nepodnikajících fyzických osob oddlužení. Konceptně se jedná o rozdílně pojaté instituty, které však sledují stejný cíl – poměrné uspokojení věřitelů dlužníka v co možná nejvyšší míře, avšak odlišnými postupy i výsledným stavem, který je jejich aplikací dosažen.

Konkurs sleduje bezzbytku primárně uspokojení věřitelů z majetku a prostředků, náležejících do majetkové podstaty dlužníka. Pomineme-li možnost, že dlužníkův podnik je v rámci konkursu zpeněžen jako celek, pak v naprosté většině případů povede zpeněžení majetku k atomizaci dlužníkova podniku jako jednotné a vnitřně provázané struktury a k jejímu rozdělení na jednotlivé majetkové součásti. V konečném důsledku dochází k uspokojení věřitelů z celkové hodnoty insolvenční, resp. majetkové podstaty, která je ovšem tvořena pouze součtem jednotlivých majetkových hodnot. Potencionálně přítomná hodnota dlužníkova podniku plynoucí z vnitřní provázanosti jednotlivých majetkových hodnot je tímto postupem nenávratně ztracena.

Na opačné straně stojí koncepce reorganizace, která je vůči dlužníkovi daleko šetrnější a věřitelům nabízí uspokojení v čase, tedy i z majetku, který dlužník získá pokračováním ve své podnikatelské činnosti. Reorganizace může představovat rychlejší a méně nákladné uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku a je institutem celkově

pružnějším. Dlužníkovi nabízí reorganizace také jednu nespornou výhodu – jeho závazky, v míře, ve které překračují nabídnuté plnění, zanikají a věřitelé se po povolení reorganizace soudem nemohou již dále domáhat jejich uspokojení v plné původní výši, a to ani kdyby dlužník získal v budoucnu majetek, který by toto uspokojení umožňoval. V praxi je pak reorganizace nástrojem pro ty dlužníky, jejichž podnikatelská činnost není bez perspektivy a dává jim možnost nabídnout věřitelům často vyšší míru uspokojení než při konkursu, a to výměnou za zachování své existence.

Další variantou řešení úpadku je oddlužení. Jedná se o způsob řešení úpadku, kdy jsou dlužnickovy dluhy sjednoceny a zajištění věřitelé jsou uspokojeni zcela, ti nezajištění pak do jimi schválené výše a zbytek dluhů může být dlužníkovi odpuštěn. Institut oddlužení je institutem více sociálním, nežli ekonomickým. Záměrem oddlužení je poskytnout dlužníkovi možnost „nového startu“ a motivovat jej k aktivnímu zapojení do splácení svého dluhu. Je zde vidět rovněž fiskální dopad, kdy jedním z cílů oddlužení je zajisté snížení nákladů veřejných rozpočtů na sanaci těch, kdo se ocitli v sociální krizi. Neméně významnou funkcí oddlužení je také funkce výchovná. Dlužník se učí pracovní a finanční odpovědnosti, v rámci které musí navíc účelně hospodařit s omezeným přísunem peněžních prostředků. Způsoby řešení úpadků prostřednictvím oddlužení jsou dle insolvenčního zákona v zásadě dva, a to zpeněžení majetkové podstaty nebo plnění splátkového kalendáře. Rozhodnutí o způsobu řešení oddlužení je ponecháno na nezajištěných věřitelích, kteří jej odhlasují buď na své schůzi, nebo mimo ni. Soud poté při rozhodování o způsobu oddlužení přihlíží k výsledku hlasování. Zamítne-li soud návrh na povolení oddlužení (zpravidla zjistí-li nepoctivý záměr dlužníka), bude úpadek automaticky řešen konkursem.

4. Vývojové tendence právní úpravy úpadku v ČR; důraz na revitalizaci podniku dlužníka

Úpadkové právo prošlo v českých zemích poměrně dlouhým vývojem. Za první u nás platnou právní normu upravující souhrnně oblast úpadku lze zřejmě považovat Josefinský konkursní řád z roku 1781 (nepočítáme-li několik ustanovení o úpadku v Obnoveném řízení zemském z roku 1627). Jedná se o první kodifikaci úpadkového práva s platností pro celé území habsburské monarchie. Charakteristickým prvkem tohoto řádu bylo to, že řízení se zahajovalo a pohledávky za dlužníkem se přihlašovaly pouze formou soudní žaloby. Takovým způsobem se přihlašovaly i pohledávky, které *contradictor* (tehdejší quasi-správce konkursní podstaty) nepopíral a ani popřít nemohl. Dalším, z dnešního hlediska odlišným, rysem byla skutečnost, že konkurs nebyl ukončen v okamžiku, jakmile byl rozdělen zjištěný majetek, ale probíhal tak dlouho, dokud nebyly plně uspokojeny pohledávky všech věřitelů, kteří se přihlásili včas. Myšlenka, že konkurs je pro všechny věřitele, tím zde byla provedena do důsledku.⁵

Další více či méně úspěšné pokusy směřující k vylepšení úpravy úpadkového práva a odstranění jejích tehdejších hlavních problémů (zdlouhavost a nákladnost konkursního řízení) vyústily o necelých sto let později v přijetí konkursního řádu vydaného dne 25. 12. 1868 (č.1/1869 ř.z., jímž se zavádí konkursní řád). Poprvé se díky tomuto řádu prosadil princip univerzality, tedy, že předmětem řízení se mohlo stát v obecné rovině veškeré aktivní a pasivní dlužníkovo jmění.⁶ Novinkou bylo mimo jiné to, že do konkursu nepatřilo mimo jiné to dlužníkovo jmění, na něž měl věřitel zástavní nebo retenční právo. Tím byl princip univerzality do určité míry oslaben. Řízení se rozpadalo na dvě části. Zahajovací řízení, ve kterém šlo o zjišťování podmínek pro vyhlášení konkursu a v případě, že byl

⁵ SCHELLEOVÁ, Ilona, Marta MACHÁČKOVÁ, Karel MAREK, Alexander NETT a Karel SCHELLE. *Konkurz a vyrovnání*. 2. dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 72.

⁶ Viz tamtéž.

učiněn kladný závěr, poté následovalo vlastní jednotné konkursní řízení. Při své aplikaci měl však i tento řád takové nedostatky, že musel být nahrazen. V praxi se jednalo zejména o to, jakým způsobem byl aplikován princip stejného nakládání s věřiteli; ten se totiž při aplikaci zákona změnil v pravý opak svého původního účelu, kdy nároků na vyloučení a nároků na přednostní uspokojení bylo tolik, že na běžné věřitele se zpravidla nedostalo buď vůbec, anebo jen nepatrnou částí majetku.

Normou, která následovala po konkursním řádu z roku 1868, byl řád konkursní, vyrovnací a odpůřčí, zavedený císařským nařízením ze dne 10. 12. 1914 (č. 337/1914 ř. z., jímž se zavádí řád konkursní, řád vyrovnávací a řád odpůřčí). Fakticky se jednalo spíše o rozsáhlou novelizaci řádu původního. Významnou změnou bylo to, že ke konkursnímu řízení přistoupilo navíc nově zvlášť kodifikované řízení vyrovnací mimo režim konkursu.

V Uhrách byla problematika úpadkového práva, ostatně tak jako i jiné právní odvětví, upravena samostatně.

Řád z roku 1868 platil v českých zemích až do 1. 8. 1931, kdy nabyl účinnosti zákon ze dne 27. 3. 1931 (č. 64/1931 Sb.), kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůřčí. Teprve touto normou došlo ke sjednocení dualistické právní úpravy, která na základě recepčního zákona (č. 11/1918 Sb.) platila na území Československa až do té doby. Současně s unifikací konkursního práva byla zákonem č. 120/1931 Sb. sjednocena úprava soudních poplatků v konkursním a vyrovnacím řízení. Zákon č. 64 byl zákonem uvozovacím. Vedle zcela nové úpravy řádů konkursního, vyrovnacího a odpůřčího, několika nařízení vlády o výběru a odměnách správců konkursní podstaty, které zavedl, ponechal v platnosti řadu předpisů obsažených v různých speciálních zákonech týkajících se hlavně účinků prohlášení konkursu na právní postavení dlužníka apod. Podpůrným pramenem konkursního práva byly předpisy o řízení a o příslušnosti ve věcech sporných, tedy předpisy civilního soudního řádu a jurisdikční normy, a mimo to některá ustanovení exekučního práva. Tento zákon platil až do 1. 1. 1951, kdy byl bez náhrady zrušen novým občanským soudním řádem (zák. č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních

(občanský soudní řád)). Občanský soudní řád z roku 1950 v sobě zahrnoval pojmově odlišné instituty jako exekuční likvidace, likvidace majetku nebo likvidace podle hospodářského zákoníku, které měly obsahově roli úpadkového práva nahradit, skutečnou náhradou se ale ve skutečnosti nikdy nestaly. Ostatně, direktivní plánované hospodářství preferující státní vlastnictví výrobních prostředků instituty jako konkurs nebo reorganizace nepotřebovalo.

K obnovení právní úpravy úpadkového práva došlo až po více než čtyřiceti letech zákonem o konkursu a vyrovnání č. 328/1991 Sb. ze dne 11. 7. 1991, účinným od 1. 10. 1991. Přijetí ZKV bylo jednou z podmínek nezbytných pro odstranění právních zábran rozvoje podnikání. Protipólem občanské svobody podnikání musela být institucionální záruka řešení problému těch podnikatelských subjektů, které v konkurenčním prostředí neobstály. Svým významem tak přijetí nového ZKV tehdy stálo vedle přijetí privatizačních předpisů, přijetí obchodního zákoníku (zák. č. 513/1991 Sb.), novely občanského zákoníku (zák. č. 509/1991 Sb.) a novely občanského soudního řádu (zák. č. 519/1991 Sb.).

Inspiračním zdrojem ZKV byl pro autory jeho předlohy bezesporu z velké části konkursní řád z roku 1931. Ten byl na svou dobu velice moderním a v praxi fungujícím právním předpisem. Nový ZKV však právě v důsledku této skutečnosti nemohl reagovat na změny, k nimž došlo za uplynulá desetiletí v obchodní praxi a společenském životě vůbec. To se následně projevilo v (ne)možnosti rychlého a účinného projednání konkursů s velkým počtem věřitelů nebo v procesu povolení vyrovnání. Nedostatky ZKV se nemohly v praxi projevit neprodleně i proto, že použití ZKV bylo zákonem č. 471/1992 Sb., o dočasném omezení postupu podle zákona o konkursu a vyrovnání omezeno jen na případy předlužení dlužníka. Pravidelnou součástí soudní agendy se stal ZKV prakticky až po své novele v roce 1993 (zák. č. 122/1993 Sb., novela zákona o konkursu a vyrovnání); od této doby pak počet případů řešených v režimu ZKV vykazuje nepřetržitě stoupající tendenci. Touto novelou byl definitivně spuštěn proces aplikace ZKV na právní vztahy; zároveň z přetrvávajících obav před negativními důsledky masového použití ZKV, byla

zavedena tzv. ochranná lhůta v období mezi podáním návrhu na konkurs a jeho prohlášením. Během této lhůty dostal dlužník poslední možnost, aby dosáhl konsolidace svých finančních poměrů a aby překonal stav úpadku (nové §§5a až 5e ZKV). Spolu s rostoucím počtem úpadkových řízení vzrůstalo i množství výkladových problémů, jejichž řešení nebylo možné ponechat pouze na judikatuře. Řadu těchto problémů odstranily dvě velké novelizace ZKV (zák. č. 94/1996 Sb. a zák. č. 105/2000 Sb.). Je však nutno přiznat, že vedle problému, které uvedené novely odstranily, se objevily v souvislosti s novelami další interpretační potíže.

Od 1. 1. 2008 vstoupil v účinnost zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, označovaný v praxi jako „insolvenční zákon“. Tímto zákonem byl dovršen dlouhý proces přípravy změny uspořádání řešení úpadkové situace dlužníka a, jak uvidíme níže, v určitém ohledu se svou koncepcí řešení úpadku vrací do období platnosti konkursního řádu z roku 1868.

5. Přístup k úpadku a způsobům jeho řešení po přijetí

Insolvenčního zákona

Dosavadní pojetí úpadkového práva historicky vycházelo z několika základních principů. Úpadek dlužníka lze řešit podle ZKV pouze konkursem (nebo v jeho rámci nuceným vyrovnáním) nebo vyrovnáním. Dále lze shrnout, že režimu ZKV podléhaly zásadně všechny typy dlužníků s výjimkou právnických osob zřízených zákonem, jejichž závazky převzal nebo se za ně zaručil stát, a s výjimkou územních samosprávných celků. Právní úprava způsobů řešení úpadku byla dříve, tak jako tomu je dnes, tradičně obsažena v předpisu kodexového typu. Dlužník po skončení konkursního řízení podle ZKV nebyl oddlužen nebo jinak zbaven neuspokojeného zbytku svých dluhů (s výjimkou povoleného vyrovnání).

Obecně panovala shoda, že nadále v reformě českého úpadkového práva nelze pokračovat cestou postupných novelizací původního ZKV, ale že novou právní úpravu je třeba provést vydáním nového zákona, který by problematiku úpadku řešil komplexně a systematicky. Je třeba vidět, že problémy a postupy, které ZKV neupravoval nebo nepředvídal, se řešily v legislativní oblasti změnami jiných norem. Tato tendence byla zřejmě z velké části opodstatněna tím, že dosavadní systematika ZKV nevytvářela dostatečný prostor k tomu, aby příslušná úprava byla přijata v rámci tohoto kodexu. Přitom princip, podle kterého úpadek dlužníka a způsoby jeho řešení jsou upraveny ve zvláštním kodexu, jednoznačně předurčoval ZKV jako zákon, ve kterém mají být řešeny případné dopady úpadkové situace do jiných norem (převážně veřejnoprávních). Jako podpůrný argument pro vydání zcela nového kodexu byla uváděna i ta skutečnost, že žádná z předchozích novel nedokázala odstranit některé zásadní nedostatky ZKV a účinky novel byly vždy omezeny jeho výchozí koncepcí. Kritici předchozí úpravy pak uváděli, že podnikatelskému prostředí v ČR je třeba vyjít vstříc přípravou nového kodexu s dobrou

systematikou, s konzistentním obsahem a přesnými formulacemi, který se bude co nejvíce inspirovat v zemích s moderní a v praxi prověřenou úpravou úpadkového práva (na myslí se má často již zmiňovaná úprava ve Spojených státech amerických a po své reformě i úprava německá). Nová úprava neměla proto být pojata jen jako zákon o konkursu a vyrovnání, nýbrž širě jako zákon o úpadku a způsobech jeho řešení, které by ne vždy znamenaly likvidaci podniku dlužníka, ale nabízely také možnosti nastalou negativní ekonomickou situaci překlenout.

Vzhledem k velmi malému počtu povolených vyrovnání převládl názor, že české úpadkové právo neumělo v minulosti řešit úpadkovou situaci dlužníka účinným způsobem jinak než likvidační formou, tedy zpeněžením insolvenční podstaty dlužníka a rozvrhem výtěžku mezi jeho věřitele. Nelze proto přehlédnout, že české úpadkové právo v porovnání se zahraničními moderními úpravami postrádalo možnost uspořádat poměry úpadce podle soudem schváleného plánu platební neschopnosti při zachování provozu podniku dlužníka (reorganizace, ozdravění, revitalizace, atd.) a uspokojení pohledávek věřitelů z provozu dlužníkovy podniku. Jak bylo již zmíněno výše v této části, kvalitně provedená reorganizace má, a může vést, k lepšímu uspokojení dlužníkových věřitelů než při prostém zpeněžení majetku náležejícího do insolvenční podstaty, a to právě díky možnému ekonomickému využití stávajících hospodářských vazeb, které ve svém souhrnu tvoří nehmotnou složku dlužníkovy podniku či širěji vnímáno, jeho podnikatelskou myšlenku. Právě ta bývá často velice cenná, avšak při likvidačním způsobu řešení úpadku v zásadě nepodstatná.

Úprava reorganizace nebo též revitalizace dlužníkovy podniku je legislativně zřejmě nejpropracovanější v USA. Od roku 1978, kdy došlo k velké reformě úpadkového práva (The Bankruptcy Reform Act of 1978⁷) je reorganizace pravidelnou součástí soudní agendy při řešení úpadku. Situace, kdy dojde k úpadku (k bankrotu podle úpravy USA), je americkým zákonodárcem ošetřena tak, aby dlužníka, fyzickou osobu, chránil před jeho

⁷ The Bankruptcy Reform Act of 1978 (Pub. L. 95-598, 92 Stat. 2549, November 6, 1978).

věřiteli odepsáním části nedobytných pohledávek, a aby mu byla umožněna záchrana a tzv. „nový start“. Společnostem (podnikům) pak dává možnost se vlastní reorganizací zachránit před úplným zánikem. Když si vedení takového podniku včas uvědomí, že se podnik nachází v momentální krizi a že splatné dluhy nelze uspokojit, má vedení možnost podat žádost bankrotnímu soudu na vyhlášení bankrotu zároveň s návrhem na jeho vyřízení prostřednictvím reorganizace podniku. Tak se podnik může zbavit tlaku věřitelů. Návrh na vyřízení bankrotu reorganizací mohou podat i sami věřitelé. To má pro ně tu výhodu, že může dojít, sice později, ale přeci jen, k úhradě neuhrazených závazků v plné výši nebo alespoň jejich podstatné části. Po podání návrhu na reorganizaci ustanoví bankrotní soud výbor věřitelů a výbor akcionářů. Ti spolu s vedením podniku spolupracují na sestavení plánu reorganizace. S plánem musejí vyslovit souhlas všechny třídy věřitelů; každá třída hlasuje odděleně a rozhoduje se prostou většinou. Celkem musí s navrženým plánem souhlasit tolik věřitelů, kteří mají nejméně 2/3 nominální hodnoty přihlášených pohledávek příslušné třídy. Pořadí pohledávek v americkém bankrotu je rozděleno do tří tříd: a) pohledávky oddělených věřitelů, kteří mají nárok na uspokojení ze 100% výnosu z předmětu zajištění, b) pohledávky prioritních věřitelů (prakticky se jedná o pohledávky za podstatou), c) ostatní pohledávky.⁸ Insolvenční (bankrotní) soud rovněž rozhodne, zda řízení podniku zůstane ponecháno v rukou dosavadního vedení nebo zda ustanoví správce podniku. Soud také dohlíží, zda se pohledávky věřitelů splácejí podle možností z dosaženého zisku. K uspokojení věřitelů přitom musí docházet alespoň takovou měrou, jakou by se dělo v případě bankrotu likvidací. Po přijetí plánu reorganizace již není možné podat další žádost o vyhlášení bankrotu, přerušují se veškerá soudní řízení a vedení podniku přestává být ze zákona vázáno kolektivními smlouvami se svými zaměstnanci. Posledně zmiňovaný důsledek přijetí plánu reorganizace je obzvláště významný. Umožňuje pružnou realizaci plánu zeštíhlení podniku a rychlé přizpůsobení počtu a struktury zaměstnanců podmínkám na trhu. Reorganizace jako taková není tudíž

⁸ SOJKA, Drahošlav a Petronela SOJKOVÁ. *Konkurz na počátku třetího tisíciletí: principy konkurzu v USA, Německu a Rakousku*. Praha: Linde, 2002, s. 2.

instrumentem k prvoplánové ochraně počtu pracovních míst, za který bývá někdy mylně považována.

Dodržování plánu reorganizace a potvrzeného postupu je průběžně kontrolováno soudem. V případě jeho porušení může soud celý proces změnit v bankrot likvidací. Reorganizaci jako způsob řešení bankrotu lze použít ovšem jenom u podniků, které nejsou předloženy.

Americká úprava úpadku byla mimo jiné vzorem pro současnou reformovanou úpravu úpadkového práva (insolvenční právo) v SRN, platnou od 1. 12. 1999.

Český insolvenční zákon si za své cíle vytknul několik důležitých zásad, v jejichž splnění a dodržování měl být spatřován hlavní přínos této nové úpravy. Primárně se jednalo, ve srovnání se ZKV, o zajištění větší transparentnosti a předvídatelnosti úpadkového řízení. Tato zásada byla naplněna především zavedením insolvenčního rejstříku, jako veřejného informačního zdroje o probíhajících řízeních, včetně možnosti náhledu do jejich obsahu. Je třeba zdůraznit, že v tomto ohledu jsme svědky významného modernizačního kroku v přístupu k soudnímu řízení jako takovému a v nejbližší budoucnosti budeme svědky zavádění podobné úpravy i do dalších soudních agend. Pro připomenutí jen vzpomeňme, jak dlouho trvalo, než Nejvyšší soud judikoval, že o zahájení insolvenčního (konkursního) řízení se má dlužník dozvědět, a že o úpadku nelze rozhodnout bez nařízeného jednání (sic!). Praxe, dnes po právu zcela nepředstavitelná.

K této problematice se vyjádřil rovněž Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku ve věci *Exel proti České republice*, kdy stanovil, že: „Soud obecně považuje rozhodování bez ústního jednání za vhodné tehdy, kdy je rozhodována kategorie věcí vysoce technické povahy, když právě tato technická povaha odůvodňuje výlučnost písemného řízení. Prohlášení konkursu na majetek stěžovatele však do této kategorie nespadlo, takže Soud neshledal výjimečné okolnosti odůvodňující nekonání ústního jednání (§ 56). Naopak konání ústního jednání zde bylo důležité a užitečné, zejména pro tíhu dopadu rozhodnutí o prohlášení konkursu na stěžovatelovu ekonomickou činnost, pro omezení jeho práv

jmenováním správce konkursní podstaty, pro složitost daného sporu v otázce nejasných následků kupní smlouvy na převod práv spojených s privatizovaným podnikem a konečně i pro soustavnost stěžovatelových námitek proti nekonání ústního jednání v nižších stupních.

Soud při této úvaze sice jednak deklaroval, že chápe a posuzuje soudní řízení jako celek (§ 57), zároveň ovšem výslovně schválil nekonání veřejného jednání před dovolacím Nejvyšším soudem a Ústavním soudem a porušení práva na spravedlivý proces zdůvodnil výlučně nenařazením veřejného jednání před soudy prvních dvou stupňů.⁹

Logickou výjimku z tohoto pravidla představuje názor formulovaný Vrchním soudem v Praze, podle kterého lze insolvenční návrh bez jednání odmítnout v případě, že insolvenční návrh neobsahuje všechny zákonem stanovené náležitosti, neboť rozhodující skutečnosti osvědčující úpadek dlužníka jsou v návrhu uvedeny nedostatečně.¹⁰

Dalším cílem InsZ bylo v obecné rovině posílit postavení věřitelů v insolvenčním řízení. Jedná se o myšlenku přirozenou, vzhledem ke skutečnosti, že to jsou právě věřitelé, kteří nesou dopady průběhu insolvenčního řízení. Zcela v rukou věřitelů bylo ponecháno rozhodnutí o způsobu řešení úpadku (konkursem nebo reorganizací, popř. oddlužením). Již méně jsou promyšleny podrobnosti právní úpravy týkající se např. zpeněžení majetku dlužníka, jenž je předmětem zástavního práva. Dochází zde potom k situaci, že o zpeněžení takového majetku rozhoduje sám zajištěný věřitel, a to bez ohledu na společný zájem věřitelů.

Cílem insolvenčního zákona je rovněž i přispět k motivaci dlužníka řešit svůj úpadek s předstihem či alespoň včas. Jedná se o jedno z esenciálních témat právní úpravy úpadku vůbec a nelze bez dalšího říci, že splnění tohoto tématu bylo dosaženo či nikoliv. Je pravdou, že insolvenční zákon oproti předchozímu ZKV přináší určitý legislativní rámec

⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku ve věci *Exel proti České republice* ze dne 5. 7. 2005, stížnost č. 48962/99 .

¹⁰ Viz Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 2 VSPH 536/2011 ze dne 13. 5. 2011.

zvýhodnění poctivého dlužníka před nepoctivým, nicméně klíč k uspokojivému řešení situace leží mimo oblast insolvenčního práva, a sice v obchodněprávní teorii o vystupování „podniku“ v právních vztazích a v teorii tzv. „piercing of the corporate veil“. Je zřejmé, že v současné jednoduchosti zakládání nových právnických osob a oblíbenosti holdingových struktur mezi podnikateli není možné, aby insolvenční právo bez dalšího poskytovalo věřitelům smysluplnou míru uspokojení tam, kde na straně dlužníka dochází k rozdělení aktiv a pasiv do různých subjektů.

Možnost sanace podniku dlužníka tam, kde to je vhodné a účelné, staví InsZ mezi své priority. Je pravdou, že se ve srovnání s původní právní úpravou povolení vyrovnání podle ZKV došlo k praktické možnosti¹¹, aby věřitelé se rozhodli podnik dlužníka zachránit. Na druhou stranu není možné činit unáhlený závěr o tom, že celkově nízký počet povolených vyrovnání za dobu platnosti ZKV byl způsobem pouze kusou a nedostatečnou procesní úpravou povolení vyrovnání, a že dnes díky lepší procesní úpravě rozhodnutí o reorganizaci dojde k výraznému navýšení počtů úpadků řešených sanačním způsobem. Je třeba říci, že velká část pravdy k této otázce se skrývá právě v uspokojivé odpovědi na výše uvedené otázky obchodněprávní teorie, neboť, má-li dojít k sanaci dlužníkovu podniku, musí být tento podnik pod kontrolou insolvenčních věřitelů. Takový stav je ovšem řídkou výjimkou než ustáleným pravidlem. Domnívám se proto, že v současné době řádově vyšší počet reorganizací podle insolvenčního zákona než počet vyrovnání podle ZKV nelze očekávat.

Přínosem nové úpravy insolvenčního práva je rovněž snaha zákonodárce celý proces řešení úpadku zrychlit a zefektivnit. V tomto ohledu je zřejmě zásadní znovuzavedení zásady jednotného řízení, kdy incidenční spory vyvolané úpadkovým řízením nejsou rozhodovány mimo jeho rámec, ale jsou naopak svěřeny přímo soudu, který vede

¹¹ Srovnej ZKV např. úpravu skládání kaucí, věřitelem, který vyrovnání navrhl. Tato úprava byla často předmětem šikanózního výkonu práva, což vedlo k praktické neprůchodnosti vyrovnacího návrhu před soudem.

úpadkové řízení samotné. Tím se podle autorů věcného záměru nového úpadkového zákona měla zkrátit celková doba trvání řízení, a to jednak proto, že soud při rozhodování incidenčního sporu vychází i z vlastní znalosti problematiky a souvislostí daného případu, a dále také proto, že organizace a projednání incidenčních sporů zůstane v rukou jednoho soudce a bude tedy bezprostředně navazovat na hlavní úpadkové řízení. Nezbytnou podmínkou pro tento krok bylo, aby o ustanovení insolvenčního správce nerozhodoval právě soudce vedoucí úpadkové řízení, nýbrž předseda soudu. Insolvenční správce je totiž pravidelným účastníkem incidenčních sporů a jeho institucionální spojení s insolvenčním soudem by nepřispívalo k transparentnosti celého úpadkového řízení a k důvěře veřejnosti v jeho nestranný průběh.

Otázku ústavní konformity takového postupu je třeba i nadále zkoumat. Jasnou pozici k dané problematice zaujal Ústavní soud ve svém nálezu č. 448/2004, kdy stanovil, že: *“Vztah mezi soudcem a správcem konkursní podstaty má specifickou povahu a není zcela neutrální. Podle Ústavního soudu je třeba právě tuto okolnost považovat za objektivní důvod, který je způsobilý vyvolávat pochybnost o nepodjatosti a nestrannosti soudce tak, jak stanoví § 14 odst. 1 o. s. ř. Vzhledem k tomu nelze podle Ústavního soudu na tyto případy aplikovat § 14 odst. 4 o. s. ř., neboť důvodem k vyloučení soudce z projednávání incidenčního sporu není jeho postup v jiném řízení, nýbrž jeho vztah k jednomu z účastníků řízení (správci podstaty).*

S ohledem na výše uvedené okolnosti Ústavní soud dovedl, že: *„Pokud vrchní soud dospěl v napadeném usnesení k závěru, že účast soudkyně v konkursním řízení není důvodem jejího vyloučení z projednávání a rozhodování incidenčního řízení, porušil právo stěžovatelky na spravedlivý proces, jehož součástí je též právo na to, aby o jejích právech a povinnostech rozhodoval nezávislý a nestranný soud (čl. 36 odst. 1 Listiny, čl. 6 odst. 1 Úmluvy).“¹²*

¹² Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 448/04 ze dne 8. 3. 2005.

6. Úpadekové řízení s cizím prvkem; úprava úpadekového řízení na komunitární úrovni, Nařízení Rady ES č. 1346/2000

Úpadek zjištěný českým soudem svými účinky postihuje veškerý majetek dlužníka (ust. § 205 InsZ), který dlužníkovi patřil ke dni zahájení insolvenčního řízení, jakož i majetek, který dlužník nabyt v průběhu insolvenčního řízení. Podal-li insolvenční návrh věřitel, náleží do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud nařídil předběžné opatření, kterým zcela nebo zčásti omezil právo dlužníka nakládat s jeho majetkem, majetek, který dlužníkovi patřil v době, kdy insolvenční soud vydal rozhodnutí o úpadku dlužníka, a majetek, který dlužník nabyt v průběhu insolvenčního řízení po vydání těchto rozhodnutí. Do majetkové podstaty naopak stejně jako podle ZKV nepatří majetek, který nelze postihnout výkonem rozhodnutí nebo exekucí (ust. § 207 InsZ).

Do majetkové podstaty nepatří mimo jiné majetek, se kterým lze podle zvláštního právního předpisu naložit pouze způsobem, k němuž byl určen, zejména účelové dotace a návratné výpomoci ze státního rozpočtu (ust. § 208 InsZ). Výjimku z této zásady představuje ustanovení § 6 InsZ o vyloučení působnosti insolvenčního zákona na majetek některých subjektů, a to především na majetek státu, územního samosprávného celku, České národní banky apod.

Na dlužníkovy movité věci nacházející se v cizině se úpadekové řízení zahájené v ČR zpravidla také vztahuje, nestanoví-li mezinárodní smlouva, kterou je ČR vázána něco jiného. Z faktu, že insolvenční zákon mlčí k otázce dlužníkových nemovitých věcí cizinka území cizího státu, pak lze dovozovat, že úpadek zjištěný českým soudem se na tyto věci nevztahuje. Jsem však toho názoru, že nelze dost dobře absencí pozitivní právní úpravy obhájit skutečnost, že dlužník často za prostředky svých věřitelů nabývá do svého vlastnictví nemovitý majetek v cizině a volně s ním, zejména během trvání konkursu,

disponoval za bezmocného přihlížení všech ostatních subjektů insolvenčního řízení. Je proto zřejmé, že tam, kde insolvenční správce bude schopen sám, eventuálně prostřednictvím třetích osob, zpeněžit dlužníkovu nemovitost v cizině, není důvod nepřijmout výtěžek z takového zpeněžení do majetkové podstaty.

Shora uvedený výklad o úpadku s cizím prvkem platil do 1. 5. 2004 bezvýjimečně, neboť mezinárodní smlouva upravující problematiku úpadku a kterou by byla ČR vázána, neexistovala. Stala se jí zprostředkovaně až Smlouva uzavřená mezi členskými státy EU na straně jedné a přistupujícími státy včetně ČR na straně druhé o přistoupení ČR a dalších přistupujících států k EU ze dne 16. 4. 2003. Na základě této smlouvy se pro ČR stala závazná i Smlouva o založení Evropského hospodářského společenství a právní předpisy vydávané na jejím základě (čl. 229 SES). Tímto předpisem je konkrétně mimo jiné Nařízení Rady ES ze dne 29. 5. 2000, č. 1346/2000 (Úř. věst. L 160 – 30.6. 2000), o úpadkovém řízení (dále jen „Nařízení“), které vstoupilo v platnost dne 31. 5. 2002 (v ČR dnem jejího přistoupení k Evropské unii, tedy 1. 5. 2004).

Nařízení neharmonizuje předpisy o insolvenčním řízení členských států; místo toho pod záštitou práva Evropské unie koordinuje insolvenční předpisy národního původu proto, aby bylo dosažení účinků insolvenčního řízení s mezinárodním prvkem. Cílem Nařízení je podpořit hladké fungování vnitřního trhu, který je stále více charakterizován příhraničními aktivitami evropských podnikatelů a vyžaduje rovněž existenci příslušného nadnárodního rámce pro insolvenční řízení s jiným než národním dopadem.¹³

Nařízení poskytuje rámec pro úpadková řízení s mezinárodním dopadem. S ohledem na značné odlišnosti v oblasti úpravy úpadkových řízení v jednotlivých členských státech si nařízení neklade za cíl zavedení jednotného úpadkového řízení s obecnou působností na celém území EU, ale stanoví pouze jednotná pravidla pro kolizní normy jednotlivých států, které nahrazují předpisy mezinárodního práva soukromého, pravidla pravomoci soudů

¹³ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Evropské a mezinárodní insolvenční právo: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, xxxvii, s. 21.

jednotlivých členských států a zabývá se i uznáváním jednotlivých úpadkových řízení v ostatních členských státech. Toto nařízení umožňuje ve státě, ve kterém se nacházejí hlavní hospodářské zájmy dlužníka (místo, ze kterého dlužník obvykle své zájmy spravuje a které je zjistitelné třetími osobami), zahájit úpadkové řízení s účinky pro území všech ostatních členských států podle práva státu jeho zahájení (hlavní úpadkové řízení). Pravidla o příslušnosti stanoví pouze mezinárodní příslušnost, tj. členský stát, jehož soudy mohou zahájit úpadkové řízení (Čl. 3 Nařízení). Místní příslušnost je pak upravena vnitrostátním právem dotyčného státu. Kromě hlavního úpadkového řízení lze navíc ve státu, kde má dlužník provozovnu, zahájit i územní úpadkové řízení (vedlejší úpadkové řízení). Účinky takového řízení jsou Nařízením omezeny pouze na majetek, který se nachází na území členského státu, kde má dlužník provozovnu. V jiném členském státě nelze úpadkové řízení zahájit. Jak bylo popsáno, Nařízení spočívá na principu práva místa soudu (*lex concursus*). Zásadně tedy přiznává hlavnímu úpadkovému řízení účinky, které mu přísluší podle práva státu jeho zahájení, ve všech ostatních členských státech Evropské unie. Účinky tohoto řízení postihují veškerý majetek dlužníka, který se nachází na území členských států, a měly by se v jeho rámci vypořádat pohledávky všech věřitelů z různých členských států. Uvedená zásada je však prolomena hned ve dvou směrech. Jednak Nařízení dává možnost soudům jiného členského státu, než je stát, kde jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka, zahájit vedlejší úpadkové řízení (viz výše), jehož účinky se vztahují jen na majetek na území tohoto jiného členského státu. Přihlásit své pohledávky do tohoto „vedlejšího“ řízení mohou všichni věřitelé dlužníka. Tím může dojít k podstatnému zmenšení rozsahu „hlavní“ majetkové podstaty a ke zkrácení uspokojení těch věřitelů dlužníka, kteří své pohledávky do vedlejšího úpadkového řízení v jiném státě nepřihlásili. Zavedený princip spočívající v tom, že majetek náležející do majetkové podstaty je shromážděn a rozdělen v jednom místě mezi všechny věřitele dlužníka, je touto úpravou zcela zásadním způsobem narušen. Druhým vážným průlomem tohoto principu je povinnost postupovat podle zvláštní úpravy odchyloující se od práva státu zahájení hlavního řízení, v případě věcných práv věřitelů (Bod 25, Preambule Nařízení). V praxi to znamená,

že osobě, které věcné právo náleží, by mělo být i po zahájení hlavního úpadkového řízení umožněno nadále pokračovat v odděleném vypořádání zajištěného závazku podle práva vzniku tohoto věcného práva (*lex situs*). Průlom nastává v okamžiku, kdy podléhá majetek v jednom členském státě věcnému právu podle *lex situs*, zatímco hlavní řízení probíhá v jiném členském státě. Výslovně by pak dle Nařízení mělo být správci hlavní podstaty umožněno navrhnout zahájení vedlejšího řízení ve státě, kde existuje věcné právo, pokud tam má dlužník provozovnu. Pokud k zahájení vedlejšího řízení nedojde, musí být přebytek z prodeje majetku, ke kterému se vztahuje věcné právo, vydán správci „hlavní“ majetkové podstaty. V praxi tato úprava znamená, že zastavený zahraniční majetek dlužníka není možné zpeněžit v rámci zpeněžování majetku z podstaty v hlavním úpadkovém řízení vedeném v ČR a že takto „oddělení“ věřitelé dosahují zpravidla uspokojení ze 100 % výtěžku prodeje věci.

Na rozdíl od ZKV, který upravoval konkursy s cizím prvkem v ust. § 69 ZKV¹⁴, insolvenční zákon úpravu konkursů s cizím prvkem neobsahuje. Úpadková řízení s cizím prvkem, která přesahují hranice Evropské unie, budou řešeny dle mezinárodního práva soukromého.

¹⁴ Netřeba zvláště zdůrazňovat, že uvedené difference řešení úpadkového řízení s cizím prvkem oproti obecné úpravě obsažené v ustanovení § 69 ZKV, se týkali pouze vztahů mezi ČR a ostatními členskými státy EU, s výjimkou Dánska. Ve vztahu k ostatním státům světa platila úprava § 69 ZKV.

7. Obecná úprava incidenčních sporů

Incidenční spory lze definovat jako spory vzniklé v souvislosti s jiným (zásadně sporným) řízením. Toto řízení je v praxi ve vztahu k incidenčnímu řízení jako řízení hlavní. I když se proto jedná o dvě relativně samostatná soudní řízení, průběh a vývoj hlavního řízení určitým způsobem ovlivňuje výsledek sporu incidenčního. Platí zde zároveň základní teze, že hlavní řízení nemůže být skončeno dříve, než dojde ke skončení řízení incidenčního.

Incidenční spory náležejí do skupiny řízení sporných, zahajovaných zásadně na návrh dle § 79 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanském soudním řádu (dále jen „OSŘ“). Tímto návrhem na zahájení soudního řízení je incidenční žaloba. Smyslem incidenčního řízení je pak poskytnout spravedlivou ochranu práv a oprávněných zájmů účastníkům v již probíhajícím občanském soudním řízení nalézacím nebo vykonávacím, anebo v řízení konkursním a vyrovnacím. Incidenční řízení slouží jako obrana proti aplikaci určitého procesního postupu v takovém, již probíhajícím, řízení.

Incidenční žaloba tak stojí na počátku řízení o sporu, který je třeba rozhodnout pro účely určitého jiného zvláštního řízení, jež pro řešení vzniklého sporu není vhodné. Nevhodnost může vyplývat například z procesní podoby těchto zvláštních řízení, která sledují určité autoritativní uspořádání právních vztahů, a která jsou ve své podstatě řízeními bezkonfliktními, mezi něž typicky insolvenční řízení patří.

Incidenční spory jsou tedy jakýmsi soudními sub-řízeními podřazenými insolvenčnímu řízení. Jako problematické se mohou jevit praktické aspekty jednotného insolvenčního řízení subsumujícího i spory incidenční. Například vedení spisu nebo nahlížení do spisu může činit nemalé praktické potíže. V praxi je ze strany soudů postupováno tak, že se incidenční spory projednávají v rámci insolvenčního řízení a tyto incidenční spory rozhoduje stejný soudce insolvenčního soudu, který rozhoduje v

předmětném insolvenčním řízení. Uvedené pravidlo však může být změněno. Jestliže by projednání a rozhodnutí incidenčního sporu v rámci insolvenčního řízení mohlo vést k průtahům v insolvenčním řízení, přikáže předseda insolvenčního soudu takový spor jinému soudci insolvenčního soudu.

7.1. Incidenční žaloby v civilním řízení soudním

Narozdíl od úpravy incidenčních sporů v rámci insolvenčního řízení lze říci, že pojem incidenčních sporů v OSŘ není upraven explicitně. OSŘ nemá žádné ustanovení, které by typy incidentů vyjmenovávalo tak, jak tomu je v insolvenčním zákoně v ust. § 159. Obdobu žalob incidenčních dle insolvenčního zákona (např. žalobu vylučovací, žalobu odporovou a další) nalezneme ale v OSŘ rovněž.

Pokud jde o incidenční žaloby v občanském řízení soudním nalézacím, lze například zmínit žalobu podle ustanovení § 175k odst. 2 OSŘ o popření dědického práva. Tato žaloba slouží tomu, kdo tvrdí, že mu svědčí dědické právo, aby toto své právo pomocí sporu prosadil. Takový spor odráží hmotné dědické právo a není proto možné jeho řešení přesunout až do usnesení o dědictví na samý závěr dědického řízení. Spor o dědické právo se projevuje hlavně v tom, s kým má být v dědickém řízení jednáno, kdo je jeho účastníkem a kdo tudíž může svými úkony řízením disponovat.

Incidenční žaloby nalezneme rovněž často tak v občanském soudním řízení vykonávacím v ustanovení § 267 (žaloba o vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí) a § 267a (žaloba o popření pravosti, výše, skupiny nebo pořadí pohledávky ve výkonu rozhodnutí) OSŘ. Žaloba o vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí je nazývána též excindační žalobou, má svou obdobu i v InsZ. Žaloba o vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí poskytuje právní ochranu osobám, jejichž právo k určitému majetku nepřipouští nařízený výkon rozhodnutí na tomto majetku. Jejím účelem je, aby tento majetek nebyl zdrojem uspokojení oprávněného z provedení výkonu rozhodnutí. Excindační žaloba se

projednává ve zvláštním řízení podle části třetí OSŘ před soudem, u něhož je prováděn výkon rozhodnutí. Aktivně legitimována k excindační žalobě je třetí osoba, rozdílná od oprávněného i povinného, jejíž věc byla postižena nařízením výkonu rozhodnutí, ačkoliv má k této věci právo, které výkon rozhodnutí nepřipouští. Pasivně legitimován je tu oprávněný. Žaloba impugační je žaloba odporová, jejímž prostřednictvím může spoluoprávněný z výkonu rozhodnutí dát přezkoumat pravost, výši, skupinu a pořadí, v jakém bude pohledávka jiného spoluoprávněného uspokojena z jeho výtěžku. Rovněž tato žaloba se projednává ve zvláštním řízení podle části třetí OSŘ u soudu, u něhož je prováděn výkon rozhodnutí. Aktivně legitimován k podání žaloby je oprávněný nebo jiný věřitel, pasivně legitimován je oprávněný nebo jiný věřitel, proti jehož pohledávce byl odpor směřován.

Svým charakterem se všechny tři shora zmíněné žaloby podobají žalobě určovací (§ 80 písm. c) OSŘ, na rozdíl od ní však, jak je již zmíněno výše, se ale naléhavý právní zájem netvrdí ani nedokazuje. Nelze proto řadit mezi žaloby incidenční žaloby poddlužnické podle ustanovení §§ 311 a 315 OSŘ. Ty jsou sice také vyvolány výkonem rozhodnutí, ale nemají povahu sporů incidenčních, neboť to jsou žaloby znějící na plnění, nikoliv na určení práva. Dalším důvodem, proč žaloby poddlužnické stojí mimo sféru žalob incidenčních, je fakt, že věcná legitimace k těmto žalobám je založena pouze procesním předpisem. Neexistuje zde tedy žádná úprava hmotněprávní, která by odůvodňovala žalobní nárok, jako je tomu např. u žalob vylučovacích, které předpokládají existenci procesní legitimace.

7.2. Incidenční spory v insolvenčním zákoně

Pojem incidenčních sporů je běžně užíván a znám právě ve spojitosti s úpadkovým řízením dříve podle ZKV, dnes podle insolvenčního zákona. Ten nově zavedl v ust. § 2 písm. d) InsZ výslovnou legální definici, v níž incidenční spor vymezuje jako spor vyvolaný insolvenčním řízením, o kterém tak stanoví tento zákon, a jde o spor projednávaný v rámci insolvenčního řízení. Otázce incidenčních sporů a jejich procesnímu

průběhu je v nové úpravě úpadkového práva obecně věnována větší pozornost než v zákoně o konkursu a vyrovnání. Tento požadavek vyvolaly dosavadní zkušenosti z praxe konkursních řízení, kdy jejich délka byla nejednou dána mj. i nejasnostmi právě v procesních otázkách incidenčních sporů a četností těchto sporů. V neposlední řadě souvisí podrobnější a relativně ucelenější úprava incidentů s novou koncepcí jednotného insolvenčního řízení. Ve smyslu toho je i řešení incidenčních sporů zasazeno zcela do kompetence insolvenčního soudu. Insolvenční soudce je postaven do role jednotného arbitra pro všechny úkony a spory konkrétního insolvenčního řízení, včetně incidenčních sporů vyvolaných tímto řízením.

Kromě zákonné definice v ust. § 2 písm. d) InsZ se incidenčních sporů dotýká celá řada ustanovení tohoto zákona. Z hlediska vlastního procesu a pravidel pro vedení těchto sporů mají však ústřední postavení §§159 až 164 InsZ s několika dalšími ustanoveními (ust. § 7, 16, 19, 20, 40 a 69 InsZ). V nich jsou oproti původní roztržité úpravě soustředěna všechna základní pravidla obecně platná pro veškeré incidenční spory, které jsou vedené v insolvenčním řízení. Na postupy a otázky, které ustanovení týkající se incidenčních sporů v tomto zákoně výslovně neupravují, se shodně jako v případě samotného insolvenčního řízení použijí ustanovení občanského soudního řádu.

Aby se předešlo nejasnostem, je jako výchozí zakotveno vymezení, resp. výčet sporů, které se považují a řeší se jako spory incidenční. Jejich základní výčet obsahuje ust. § 159 odst. 1 InsZ. Typickými případy incidenčních sporů jsou:

- spory o určení popřehých pohledávek (§ 198 a 199 InsZ);
- spory o vyloučení věci, práva, pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty z majetkové podstaty, popř. o vydání výtěžku zpeněžení věci, která neměla být sepsána (§ 225 InsZ);
- spory o vypořádání společného jmění manželů (§ 271 až 273 InsZ);
- spory o neúčinnost právních úkonů dlužníka, tj. odpůrcí žaloby (§ 239 InsZ);

- spory o náhradu škody na majetkové podstatě vzniklé porušením povinnosti insolvenčním správcem (§ 37; přičemž za incidenční spor je zákonem výslovně označen pouze nárok na náhradu za škodu vzniklou na majetkové podstatě).

Uvedený výčet incidenčních sporů je však pouze demonstrativní a v zásadě tedy otevřený. Existenci dalších, nepojmenovaných sporů, které mají charakter incidentu, předpokládá zákon na místech, kde je za incidenční výslovně označí. Jedná se především o:

- spory ze žalob věřitele o určení trvání jeho pohledávky, ohledně které soud ukončil účast věřitele v insolvenčním řízení z důvodu jejího zániku (§ 186 InsZ);
- spory ze žalob podaných v průběhu insolvenčního řízení ve věci posouzení platnosti právního úkonu (§ 231 InsZ);
- spory ze žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení plnění, jehož se týká neplatný právní úkon (§ 233 InsZ);
- spory ze žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení majetku podstaty mimo dražbu (§ 289 InsZ).

V textu zákona lze také naopak nalézt několik případů, v kterých spor spojený s určitým nárokem je výslovně označen s tím, že nejde o incidenční spor. Obecně pak platí negativně formulované ustanovení § 159 odst. 2 InsZ, které stanoví, že spor pozitivně zákonem neoznačený jako spor incidenční takovýmto sporem není, a to ani v případě, že jeho účastníkem je nebo má být insolvenční správce a probíhá za trvání insolvenčního řízení.

Mezi incidenční spory tak nepatří spory, kterými insolvenční správce vymáhá zaplacení dlužnických pohledávek ve prospěch majetkové podstaty. Zákon dále výslovně mezi „neincidenty“ řadí některé spory o nároky, kam patří spory o nároky na náhradu škody způsobené v souvislosti s nepodáním povinného, respektive s podáním nedůvodného insolvenčního návrhu (ust. § 100, resp. § 147 InsZ), žaloba nabyvatele nemovitosti

zpeněžené v insolvenčním řízení o její vyklizení (§ 285 InsZ), ale zároveň i žaloba věřitele řádně neuspokojené pohledávky za podstatou o splnění této pohledávky (§ 203 InsZ). Ohledně těchto sporů platí obecná úprava civilního řízení podle občanského soudního řádu s tím, že jde v zásadě o zcela samostatné právní věci.¹⁵

Z rozhodnutí¹⁶ Vrchního soudu v Praze vyplývá, že pro účely rozhodnutí o věcné příslušnosti soudu v dané věci je nezbytné posoudit, zda spor o vydání plnění z neplatného či neúčinného úkonu do majetkové podstaty dlužníka je incidenčním sporem. Žalobce primárně uplatňuje nárok z neplatné smlouvy, tedy z hlediska právní kvalifikace, jež se prozatím podává ze žaloby, nárok z bezdůvodného obohacení. Insolvenční zákon v ustanovení § 233 odst. 1 předpokládá, že bezdůvodné obohacení bude vydáno, jen v případě, jestliže byla zjištěna neplatnost smlouvy nebo jiného právního úkonu pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného příslušného orgánu. Neplatnost právního úkonu může být v průběhu insolvenčního řízení zjištěna prejudiciálně, či přímo, jediné však ve výroku pravomocného rozhodnutí insolvenčního soudu. Přitom platí, že dokud nebude neplatnost právního úkonu zjištěna pravomocným rozhodnutím insolvenčního soudu, nevznikne v insolvenčním řízení ani povinnost vydat bezdůvodné obohacení získané plněním z takového neplatného úkonu. Insolvenční zákon tedy předpokládá dvě fáze uplatnění právních následků neplatných úkonů a v návaznosti na to vedení dvou sporů.

V první fázi jde o zjištění neplatnosti rozhodnutím insolvenčního soudu na základě žaloby insolvenčního správce; tento spor je z hlediska pravidel věcné příslušnosti soudu incidenčním sporem ve smyslu ust. § 7 odst. 2 InsZ a § 9 odst. 4 OSŘ. Ve chvíli, kdy dojde ke zjištění neplatnosti právního úkonu, a to pravomocným rozhodnutím insolvenčního soudu, insolvenční správce zapíše předmět bezdůvodného obohacení do soupisu majetkové

¹⁵ KOTOUČOVÁ, Jiřina., a kol. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 350.

¹⁶ Srovnej Rozhodnutí Nejvyššího soud ČR, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010.

podstaty a pohledávka bude uplatněna vůči tomu, kdo se bezdůvodně obohatil. Pokud povinný neplní dobrovolně, je insolvenční správce povinen vymáhat přiznané plnění ve prospěch majetkové podstaty.

Druhou fází uplatnění neplatnosti právního úkonu je vymáhání pohledávek ve prospěch majetkové podstaty ve smyslu ust. § 294 odst. 1 InsZ. Peněžité pohledávky je insolvenčním správcem vymáhána žalobou na zaplacení. Spory vzniklé na základě žalob podle § 294 InsZ nejsou incidenčními spory; pro určení věcné příslušnosti soudu se v těchto sporech nepoužije stanovení § 9 odst. 4 OSŘ, které stanoví, že v insolvenčním řízení a v incidenčních sporech rozhodují krajské soudy jako soudy prvního stupně.¹⁷

7.3. Projednání incidenčního sporu

Ustanovení § 160 a 161 InsZ obsahují základní procesní rámec projednání incidenčních sporů definičně vymezených v § 2 a § 159 InsZ. Z povahy těchto řízení vyplývá, že se jedná o řízení návrhová, tudíž zde soud bude moci zahájit řízení pouze na návrh oprávněné osoby. Stanovení, kdo je oprávněnou osobou, vyplývá z vymezení jednotlivých typů sporů. Návrh na zahájení incidenčního sporu má v souladu vymezenými požadavky občanského povahu žaloby (zejm. ust. §§ 42 a 79). Dle zmíněných ustanovení insolvenčního zákona, může být incidenční žaloba projednána pouze v rámci insolvenčního řízení, bude ji proto nutné podat u příslušného insolvenčního soudu.

Jak bylo uvedeno výše, ustanovení § 7 InsZ výslovně stanoví, že pro incidenční spory se použijí přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu, nestanoví-li insolvenční zákon jinak. Občanský soudní řád bude tedy použit i v případě incidenčních sporů, avšak vždy je třeba vážit přednost zásad insolvenčního řízení.

¹⁷ MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 254.

Účastníky řízení v incidenčních sporech jsou žalobce a žalovaný. Účastníkem každého insolvenčního sporu je rovněž vždy insolvenční správce. Podání incidenční žaloby sleduje v zásadě dvě možnosti, a to možnost podání žaloby insolvenčním správcem nebo podání žaloby proti insolvenčnímu správci. Insolvenční správce tak musí být v incidenčním sporu vždy žalobcem nebo žalovaným. Povinná účast insolvenčního správce na jedné či druhé straně (tj. žalobce či žalovaného) odráží samotnou podstatu incidenčního sporu (spor vyvolaný insolvenčním řízením a vedený na základě návrhu nebo žaloby podané v jeho rámci). Incidenční řízení, jako řízení speciální v rámci insolvenčního řízení se vykazuje jistou specifičností, a to takovou, že na rozdíl od řízení insolvenčního připouští vedlejší účastenství. Shodu pak v rámci obou zmíněných řízení nalézáme v případě možnosti zastupování dlužníkovy zaměstnance odborovou organizací (pokud se jedná u uplatnění jeho pracovněprávních pohledávek). Rovněž je v insolvenčním i incidenčním řízení umožněn vstup státního zastupitelství, kterému svědčí v prospěch právo odvolání proti rozhodnutí ve sporu.

Obecně se problematikou projednání a rozhodnutí incidenčního sporu zabývá ust. § 160 InsZ. Odstavec první tohoto ustanovení stanoví, že incidenční spor se projedná a rozhodne na návrh oprávněné osoby, podaný v rámci insolvenčního řízení u insolvenčního soudu, přičemž tento návrh má povahu žaloby. Žalobu tak projedná insolvenční soudce, který vykonává dohled v insolvenčním řízení, jehož se incidenční spor týká.

Specificky se pro incidenční spor v rámci insolvenčního řízení použije ustanovení o doručování dle insolvenčního zákona, tedy § 71 až § 80 InsZ, přičemž vyjma zvláštního postupu dle § 80 odst. 1 InsZ, kdy se doručuje písemnost účastníkovi prostřednictvím vyhlášky v případech, kdy se jí soudu nepodaří doručit zvlášť, se účastníkům incidenčního řízení doručují písemnosti vždy zvlášť. Rozhodnutí ve věci samé, tedy rozsudek, nebo usnesení o schválení míru, se doručuje vždy do vlastních rukou. Meritorní rozhodnutí se doručuje dále též obecně vyhláškou, a to zveřejněním písemnosti: na úřední desce insolvenčního soudu a v insolvenčním rejstříku dle ust. § 71 odst. 1 InsZ.

Není-li insolvenční správce účastníkem incidenčního sporu, např. půjde-li o spor o popření pohledávky věřitelem, kde žalobcem je popírající věřitel a žalovaným je nositel popřené pohledávky, je insolvenční soud povinen o rozhodnutích vydaných v incidenčním sporu neprodleně informovat insolvenčního správce. Tuto povinnost insolvenční soud splní tím, že mu na vědomí zašle stejnopis vydaného rozhodnutí; půjde přitom o rozhodnutí zásadní povahy mající vliv na průběh insolvenčního řízení.¹⁸

Incidenční žaloba bude usnesením insolvenčního soudu odmítnuta za předpokladu, že bude podána opožděně nebo bude podána neoprávněnou osobou, anebo bude žaloba trpět nedostatky, které se nepodařilo postupem dle § 43 OSŘ odstranit a které brání pokračování v řízení.

Insolvenční soud usnesením zastaví řízení o incidenční žalobě, brání-li jejímu projednání nedostatek podmínky řízení, který nelze odstranit nebo který se odstranit nepodařilo. Dle § 4 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 311/2007 Sb., jednacího řádu pro insolvenční řízení a k provedení insolvenčního zákona, pokud předseda insolvenčního soudu přikáže projednání incidenčního sporu v souladu s rozsahem práce jinému soudci insolvenčního soudu. Učiní tak opatřením, které nemá povahu rozhodnutí, má písemnou formu a zakládá se do insolvenčního spisu.

7.4. Rozhodnutí ve věci incidenčního sporu

Ačkoliv insolvenční zákon v ust. § 88 odst. 1 obecně stanovuje, že v insolvenčním řízení se rozhoduje usnesením, § 162 InsZ představuje ustanovení speciální, dle kterého se v incidenčním sporu rozhoduje rozsudkem. Obecné náležitosti a další otázky spojené s rozhodnutím formou rozsudku upravuje § 152 až § 166 OSŘ. Platí ovšem, že může být

¹⁸ Srovnej MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 256.

vydán i rozsudek pro zmeškání či pro uznání; obecně zároveň platí, že pro vydání rozsudku je rozhodný stav v době vyhlášení (dle ust. §154 odst. 1 OSŘ).

Toto pravidlo však neplatí vždy. Výjimkou ve formě rozhodnutí ve věci samé u incidenčního sporu, kdy nebude mít formu rozsudku, ale naopak usnesení, je například usnesení o schválení smíru. V případě incidenčních sporů se tedy uplatní postup dle § 99 OSŘ, tedy možnost skončení řízení uzavřením smíru, připouští-li to povaha věci, což u incidentů zpravidla splněno je. Soud má tedy i zde povinnost formulovanou v OSŘ¹⁹ usilovat o smír mezi účastníky. Při pokusu o smír má soud s účastníky probrat věc, upozornit je na právní úpravu a na stanoviska Nejvyššího soudu a rozhodnutí uveřejněná ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek a týkající se věci a podle okolností případu jim doporučit možnosti smírného vyřešení sporu²⁰. Aby mohlo dojít k uzavření smíru, je u incidenčních sporů nutné splnit podmínku souhlasu věřitelského výboru, jakožto zástupce věřitelů. Insolvenční soud může tedy platně smír schválit pouze tehdy, souhlasí-li s tím uvedený věřitelský orgán. Rozhodnutím soudu schválený smír má účinky pravomocného rozsudku. Dojde-li soud k závěru, že je smír dle hmotného práva neplatný, může usnesení o schválení smíru zrušit. Zrušení soud naopak provádí rozsudkem. Návrh na zrušení smíru může být podán do tří let od právní moci usnesení o schválení smíru²¹.

Proti meritornímu rozhodnutí je přípustné odvolání v patnáctidenní lhůtě. Proti usnesení, kterým soud schválí ve věci incidenčního sporu smír, však odvolání přípustné není.

Je třeba také zmínit, že současná úprava projednávání a rozhodování incidenčních sporů není upravena z hlediska časového, nejsou tedy zakotveny zákonné lhůty soudu pro

¹⁹ Viz ust. § 99 odst. 1 OSŘ.

²⁰ KOTOUČOVÁ, Jiřina., a kol. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 355.

²¹ Viz ust. § 99 odst. 3 OSŘ.

rozhodnutí ve věci. Je pravdou, že incidenční spory představují samostatná řízení, která se značně liší a některé spory mohou představovat skutečně složité právní případy. Bylo by však vhodné se zamyslet nad tím, jak dosáhnout jejich maximálního urychlení projednání a zabránit tak možným průtahům v samotném insolvenčním řízení. Zavedení lhůty pro projednání se však nejeví jako efektivní nástroj, neboť, jak již bylo zmíněno, každý z případů vyžaduje jinou míru časové náročnosti. Zároveň lze poukázat například na zavedení lhůty pro řízení o zápisech do obchodního rejstříku, kdy soudy v praxi i přesto často nestíhají ve stanovené lhůtě rozhodovat a není v zásadě možné je k tomu účinně donutit.

7.5. Úprava incidenčních sporů v SRN dle Insolvenčního řádu (Insolvenzordnung – InsO)

K zásadní reformě úpadkového práva došlo ve Spolkové republice Německo počínaje dnem 1. ledna 1999. Tímto okamžikem vstoupil v platnost oproti dosavadní úpravě koncepčně nový *Insolvenční řád (Insolvenzordnung, zkráceně „InsO“)* včetně svého uvozovacího zákona (*Einführungsgesetz zur Insolvenzordnung, zkráceně EGInsO*).²² Vstupem InsO v platnost byla zrušena dosavadní úprava úpadkového práva, tvořená soustavou několika samostatných zákonů a prováděcích předpisů k nim. Konkrétně se jednalo o *Konkursní řád* z roku 1877²³, na něj navazující *Vyrovnačí řád* z roku 1935²⁴ a o *Exekuční řád* ve znění z roku 1991²⁵. Stará právní úprava se i nadále používá v těch případech, kdy návrh na zahájení toho kterého řízení byl podán příslušnému soudu ještě před 1. 1. 1999 (ustanovení § 103 EGInsO) Naopak řízení zahájená na základě návrhu

²² Einführungsgesetz zur Insolvenzordnung vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2911).

²³ Konkursordnung vom 10. Februar 1877 (RGBl. S. 351).

²⁴ Zákon č. 64/1931 Sb., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnávací a odpůrcí.

²⁵ Zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád.

podaného po tomto okamžiku se řídí již výlučně novou právní úpravou podle InsO. Poněkud odlišnou cestou, pokud se týče přechodných ustanovení, se vydala úprava odporovatelnosti. Podle ustanovení § 106 EGIInsO se odporovatelnost právních úkonů uplatňovaná v řízení, vedeném již podle InsO, řídí i nadále původní úpravou obsaženou v Konkursním či Exekučním řádu, pokud se odporovaný úkon uskutečnil před 31. 12. 1998. Navíc však musí být splněny současně i požadavky na odporovatelnost podle nového InsO. V praxi tak bylo možné se setkávat s případy, na které se kumulativně vztahovala úprava stará i ta nová, a to až do konce roku 2008, kdy uplynula i poslední nejdelší lhůta k uplatnění odporovatelnosti právního úkonu (10 let).

Z pohledu značného počtu řízení probíhajících stále ještě podle původní úpravy úpadkového práva a rovněž díky přechodným ustanovením o odporovatelnosti, je nutné hodnotit účinky a dopady nového úpadkového práva podle InsO do právní a ekonomické sféry jen obezřetně. Čas zhodnocení výsledku reformy úpadkového práva v SRN však ještě zdaleka nenastal.

7.6.Reforma úpadkového práva v SRN

Přípravné práce na komplexní reformě úpadkového práva se rozběhly již koncem roku 1978, kdy zahájila svou práci první odborná komise při Spolkovém Ministerstvu spravedlnosti. Hlavním cílem bylo od počátku odstranit historickou dvojkolejnost konkursního a vyrovnacího řízení a nadto nově zavést institut reorganizace, který by, oproti tradičním metodám uspokojení věřitelů dlužníka, byl šetrnější z hlediska zachování pracovních míst v úpadkem postižených podnicích dlužníků. První výsledky byly předloženy odbornou komisí v letech 1985²⁶ a 1986²⁷. Ještě dříve, než byly výsledky práce

²⁶ *Erster Bericht der Kommission für Insolvenzrecht*. Kolín: Verlag Kommunikationsforum Recht, Wirtschaft, Steuern, 1985, xv, s. 185.

této komise předloženy k projednání jako předloha do legislativního procesu, byly po proběhlých diskuzích změněny některé zásadní výchozí body koncepce nové právní úpravy. Zejména byl daleko více zdůrazněn požadavek konformity nové právní úpravy s tržním prostředím. To odráží zejména obecný požadavek na možnost uskutečnění likvidace či naopak sanace podniku dlužníka, s co možná nejmenší mírou veřejnoprávních zásahů do stávající vlastnické struktury – tj. konkrétně např. preference zpeněžení dlužníkovy majetku v pokud možno velkých a ekonomicky samostatných hospodářských celcích nebo posílení pravomocí věřitelských orgánů na úkor oprávnění soudů. Definitivně byl rovněž akceptován požadavek upravit možnost zbavení fyzické osoby zbytku dluhů po proběhlém insolvenčním řízení na její majetek za současného zavedení institutu spotřebitelského konkursu. Vládní návrh InsO byl předložen spolkovému sněmu teprve v listopadu 1991. Po zdlouhavých projednáváních předlohy v obou komorách parlamentu byl InsO s účinností od 1.1.1999 schválen dne 5.10.1994 a dne 18.10.1994 rovněž zveřejněn ve Spolkové sbírce zákonů.²⁸

Z důvodové zprávy lze vyčíst záměr zákonodárce zavést tržně konformní jednotně upravené úpadkové řízení, které má obecnou platnost, jak pro fyzické, tak právnické osoby a pro podnikatele i nepodnikatele bez rozdílu. Kromě odstranění dvoukolejnosti mezi existencí konkursního a vyrovnacího řízení přispěl InsO i k odstranění rozdílů v právní úpravě této oblasti mezi „starými“ a „novými“ spolkovými zeměmi. Novým prvkem je odstranění procesních rozdílů při uplatňování jednotlivých způsobů řešení úpadku (na jedné straně stojí likvidace, na opačné straně sanace podniku dlužníka) a zrovnoprávnění těchto způsobů řešení. Věřitelé měli dostat možnost svobodné volby, jaký způsob úpadkového řízení bude v jednotlivém případě zvolen a realizován, a to z těch způsobů, které nový InsO v rámci zachování jednoty řízení nabízí. Zavedena byla rovněž nová

²⁷ *Zweiter Bericht der Kommission für Insolvenzrecht*. Kolín: Kommunikationsforum Recht Wirtschaft Steuern, 1986, xiii, s. 125.

²⁸ Bundesgesetzblatt I S. 2866 (InsO) a Bundesgesetzblatt I S. 2911 (EGInsO).

místní příslušnost konkursního soudu, pro kterou napříště platí přísný princip koncentrace konkursních věcí vždy k příslušnému Zemskému soudu. Tímto krokem se podle mého odhadu počet příslušných konkursních soudů mohl zmenšit asi o jednu polovinu, což v konečném efektu způsobilo zmenšení okruhu osob pracujících na soudech s úpadečným právem a umožňuje větší specializaci soudců.

Bolestivým místem staré úpravy německého úpadečného práva byl fakt, že podle údajů spolkového Ministerstva spravedlnosti téměř ve třech čtvrtinách případů bylo samotné úpadečkové řízení zahájeno příliš pozdě, v okamžiku kdy majetek dlužníka nepostačoval ani na krytí nákladů konkursu. Zrušení konkursu pro nedostatek majetku dlužníka bylo tedy nejčastější metodou skončení celého řízení. Nová úprava proto doplnila důvody zakládající stav úpadečku (dosud pouze insolvence a předlužení) ještě o třetí, kterým se stala hrozící insolvence (ustanovení § 18 InsO). Tento institut měl dát dlužníkovi možnost zahájit na základě vlastního návrhu úpadečkové řízení v momentě, kdy jeho ekonomická situace ještě nevyklučovala úspěšnou sanaci jeho poměrů. Dalšími impulsy pro včasnější podávání návrhů na zahájení úpadečkové řízení se stalo již zmíněné osvobození dlužníka fyzické osoby od zbytku dluhů a ručení členů statutárních orgánů právnických osob za náklady úpadečkové řízení, pokud členové těchto orgánů nepodali návrh na zahájení řízení včas, ačkoliv tak bylo jejich povinností. Co se týče možnosti osvobození dlužníka, fyzické osoby, od zbytku dluhů je třeba uvést, že tento důsledek může nastat pouze po uplynutí tzv. *periody dobrého chování*, během níž je dlužník povinen předem určenou část svých příjmů odvádět věřitelům a nečinit žádné kroky, které by byt jen mohly zmařit uspokojení věřitelů v co největší míře. Tuto okolnost posuzuje soud subjektivně (!) případ od případu. Perioda dobrého chování původně trvala 7 let od zrušení konkursu, později byla v rámci novelizace InsO v roce 2001 zkrácena na 6 let, nově, počínající již v okamžiku prohlášení konkursu. Tento fakt ji zkracuje dále o cca 1 a půl roku a zvyšuje tak dále atraktivitu tohoto institutu pro dlužníky.

Pozornost byla věnována rovněž rozsahu konkursní podstaty. Nově bylo umožněno majetek, který dlužník nabyt v mezidobí od prohlášení úpadku až do skončení řízení, zahrnout do majetkové podstaty. Zjednodušena byla i pravidla pro uplatňování odporovatelnosti, což mělo přispět k posílení pozice správce konkursní podstaty při vymáhání majetku, který by měl náležet do podstaty. Jednalo se zejména o upuštění od některých subjektivních předpokladů pro uplatňování odporovatelnosti. Posledním krokem je přípustnost zahrnutí ručitelských závazků společníků vůči společnostem do konkursní podstaty (ustanovení §93 InsO).

Věřitelé rozhodujícím způsobem ovlivňují průběh úpadkového řízení. Hlasováním volí většinou hlasů konkursního správce, který bude o průběh řízení pečovat (ustanovení § 97 InsO), rozhodují o způsobu řešení úpadku (ustanovení § 157 InsO), rozhodují o přijetí insolvenčního plánu vypracovaného správcem a dále prostřednictvím věřitelského orgánu kontrolují a podporují činnost správce. Insolvenční plán přitom představuje základní prvek věřitelské autonomie, neboť jeho prostřednictvím lze na základě většinového rozhodnutí realizovat správu dlužníkovu majetku pro věřitele tou formou, kterou vzhledem k daným okolnostem případu považují za nejvýhodnější. Jeho prostřednictvím lze například umožnit i osvobození od zbývajících dluhů i v případě právnické osoby! To představuje v německém právu naprostou novinku.

8. Žaloba o výši, pořadí nebo pravost pohledávky

Použití žaloby o pravost pohledávky přichází v úvahu v případě, kdy věřitel, který ač není povinen vyličit skutečnosti, na nichž svou pohledávku zakládá, nevyličí dostatečně skutečnosti, které je nutné znát pro stanovení existence uplatněné pohledávky. V takovém případě dojde k popření pohledávky insolvenčním správcem a věřitelé mají právo bránit se zmíněnou žalobou.

Tvrzení, že pohledávka v insolvenčním řízení může být popřena rovněž jako procesní úkon, se opírá o ustanovení § 198 odst. 1 insolvenčního zákona, kde je stanoveno, že věřitelé nevykonatelné pohledávky, která byla popřena insolvenčním správcem, mohou uplatnit své právo žalobou na určení u insolvenčního soudu do 30 dnů od přezkumného jednání. Tato lhůta však neskončí dříve než uplynutím 15 dnů od doručení vyrozumění podle § 197 odst. 2 insZ. Příslušný věřitel však musí být o možnosti podat incidenční žalobu poučen. Více k tomu Vrchní soud v Praze, který určil, že: *„... Jelikož v textu ustanovení § 197, § 198 a § 410 IZ ani v ustanovení § 13 prováděcí vyhlášky č. 311/2007 Sb., není zřetelně vyjádřeno, že nezajištěný věřitel-chce-li svoji popřanou nevykonatelnou pohledávku v řízení obhájit-musí v případě schválení oddlužení podat incidenční žalobu proti insolvenčnímu správci i proti dlužníku, pokud oba jeho pohledávku popřeli, je nezbytné, aby byl věřitel s popřanou pohledávkou na tuto skutečnost upozorněn. Opačný postup by znamenal rozpor se zásadami vyjádřenými v § 5 IZ, neboť insolvenční řízení musí být vedeno tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen. Z § 13 cit. prováděcí vyhlášky ve spojení s § 410 IZ se podává, že žalován má být vždy ten, kdo pohledávku popřel, a v příslušném vyrozumění o popření pohledávky by tedy ve smyslu*

výše uvedeného měl insolvenční správce věřitele poučit, vůči komu má žalobu podat a jaké důsledky se s nepodáním žaloby ve stanovené lhůtě pojí.“²⁹

V citovaném rozhodnutí se Vrchní soud v Praze zabývá rovněž otázkou podoby písemného vyrozumění o popření nevykonatelné pohledávky, kdy uvádí: „Podle § 13 odst. 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 311/2007 Sb., o jednacím řádu pro insolvenční řízení a kterou se provádějí některá ustanovení insolvenčního zákona, písemné vyrozumění o popření nevykonatelné pohledávky obsahuje označení insolvenčního soudu včetně spisové značky, pod kterou je insolvenční řízení vedeno, označení dlužníka a označení věřitele, jemuž je toto vyrozumění určeno, údaje umožňující identifikaci popřené nevykonatelné pohledávky, informaci o tom, zda tato pohledávka byla popřena co do pravosti, výše nebo pořadí, stanovisko dlužníka, datum a podpis insolvenčního správce. U pohledávky popřené co do výše se ve vyrozumění uvede, v jaké výši byla insolvenčním správcem popřena, u pohledávky popřené co do pořadí se ve vyrozumění uvede, v jakém pořadí má být pohledávka podle insolvenčního správce uspokojena. Podle § 13 odst. 1 vyhlášky vyrozumění dále obsahuje poučení, že pokud nepodá věřitel, jehož nevykonatelná pohledávka byla popřena, proti insolvenčnímu správci u insolvenčního soudu žalobu na určení pravosti, výše nebo pořadí pohledávky, nebude k pohledávce popřené co do pravosti nadále v insolvenčním řízení přihlíženo a pohledávka popřená co do výše nebo pořadí se bude pokládat za zjištěnou ve výši nebo pořadí uvedeném při jejím popření insolvenčním správcem. Ve vyrozumění se uvede i poučení, že věřitel, jehož nevykonatelná pohledávka byla popřena, se v podané žalobě může jako důvodu vzniku pohledávky dovolávat jen skutečností uvedených v přihlášce nebo při přezkumném jednání a dále skutečností, o kterých se věřitel dozvěděl později proto, že mu kupující ze smlouvy o prodeji podniku nebo jeho části podle obchodního zákoníku neoznámil včas převzetí dlužníkovu závazku. Vyrozumění dále obsahuje poučení o tom, že lhůta k podání žaloby činí 30 dnů od

²⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. KSUL 45 INS 857/2008, 1 VSPH 544/2009-P6 ze dne 25. 2. 2010.

*přezkumného jednání a že tato lhůta neskončí dříve než uplynutím 15 dnů od doručení vyrozumění.*³⁰

Důvodová zpráva insolvenčního zákona k tomuto uvádí, že osnova § 199 InsZ výrazně omezuje právo správce nebo věřitelů popírat vykonatelné pohledávky. Vykonatelná pohledávka může vzniknout (i účelově být „vyrobena“), aniž proběhlo jakékoli (soudní či jiné) řízení, např. prostřednictvím notářského nebo exekutorského zápisu se svolením k vykonatelnosti, jež by ústilo v rozhodnutí o této pohledávce. Vykonatelné rozhodnutí může být též přijato, aniž by mu předcházelo jakékoliv důkazní řízení opodstatňující závěr o existenci a správnosti výše této pohledávky (může jít např. o platební rozkaz, o rozsudek pro zmeškání nebo o rozsudek pro uznání). To je důvod pro zachování práva popřít i takovou pohledávku. Nadto musí být k dispozici i prostor pro uplatnění zcela základních námitek proti vykonatelné pohledávce, jež by dlužníku příslušely i ve vykonávacím řízení (srov. § 268 OSŘ). Na druhé straně však nelze přehlédnout, že nejde-li o shora popsané případy, lze mít vysokou míru jistoty o opodstatněnosti vykonatelné pohledávky uplatněné přihláškou. Tomu odpovídá znění § 199 odst. 2 návrhu³¹, které důvody popření vykonatelné pohledávky přiznané rozhodnutím omezuje (jestliže tuto pohledávku nepopřel správce) jen na skutečnosti, které jsou důvodem zastavení výkonu rozhodnutí nebo exekuce proto, že pohledávka zanikla nebo je promlčena. Nejde-li o případ podle tohoto ustanovení, lze jako důvod popření vykonatelné pohledávky založené rozhodnutím uplatnit (podle § 199 odst. 3 InsZ) jen skutečnosti, které v řízení, jež předcházelo vykonatelnému rozhodnutí, neuplatnil dlužník; současně se zapovídá popření takové pohledávky jen pro jiné právní posouzení věci popírajícím (potud osnova³² vychází z toho, že chyb v právním posouzení věci se nelze nikdy beze zbytku vyvarovat). Jelikož smyslem sporu o pravost,

³⁰ Usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. KSUL 45 INS 857/2008, 1 VSPH 544/2009-P6 ze dne 25. 2. 2010.

³¹ Viz důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) (2. část).

³² Viz důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) (2. část).

výši nebo pořadí pohledávky není spor o to, zda jde o pohledávku vykonatelnou, řeší osnova (v § 198 odst. 3 InsZ) i možný problém plynoucí z toho, že v průběhu sporu o popřenu nevykonatelnou pohledávku vyjde najevo, že pohledávka ve skutečnosti byla vykonatelná. Pro ten případ se – v souladu s úpravou popírání vykonatelných pohledávek (§ 199 InsZ) – přenáší břemeno tvrzení a břemeno důkazní na žalovaného.

8.1. Procesní stránka žaloby o výši, pořadí nebo pravost pohledávky

Popření nevykonatelné pohledávky musí být zaznamenáno v protokolu z přezkumného jednání a rovněž v seznamu pohledávek. Nedostavil-li se věřitel na přezkumné jednání, je insolvenční správce povinen věřitele o popření příslušné nevykonatelné pohledávky vyrozumět. Vyrozumění musí obsahovat stanovené náležitosti, tj. označení insolvenčního soudu a příslušného řízení, identifikaci účastníků, pohledávky a zejména informaci o tom, zda pohledávka byla popřena co do pravosti, výše nebo pořadí. Dále vyrozumění musí obsahovat údaj, v jaké výši byla pohledávka popřena a poučení o následcích nepodání incidenční (určovací) žaloby ve lhůtě a o její délce. Insolvenční věřitel, který se k příslušnému přezkumnému jednání nedostavil, nesmí být oproti přítomným věřitelům, v souladu se zásadou rovných možností věřitelů s obdobným postavením zvýhodněn³³. Z uvedeného důvodu je nutné, aby i na přezkumném jednání byli přítomní insolvenční věřitelé o možnosti podání určovací žaloby poučeni. Z obsahu protokolu by mělo také být vyvoditelné, zda se jim náležitého poučení dostalo, a je lhostejné, zda ze strany insolvenčního soudu nebo insolvenčního správce.³⁴

Insolvenční správce může účinně vzít zpět popření pravosti nevykonatelné pohledávky (a ve smyslu ustanovení § 201 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona tak přivodit její zjištění) jen po dobu, po kterou se podle insolvenčního zákona k takto popřené pohledávce

³³ Srovnej § 5 písm. a), b) InsZ.

³⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Cdo 3582/2010 ze dne 20. 1. 2011.

v insolvenčním řízení přihlíží. K účinnému zpětvzetí popření pravosti nevykonatelné pohledávky insolvenčním správcem proto může dojít do doby, než marně uplyne lhůta stanovená věřiteli popřené pohledávky k podání incidenční žaloby u insolvenčního soudu, a podá-li věřitel včas žalobu o určení pravosti popřené nevykonatelné pohledávky, pak do doby, než rozhodnutí insolvenčního soudu o této žalobě nabude právní moci.³⁵

Věřitelé, kteří se budou chtít domáhat zrušení popření pohledávky, jsou povinni podat žalobu vždy proti insolvenčnímu správci.³⁶ Popírá-li vedle insolvenčního správce účinně pohledávku i dlužník (v případě oddlužení či reorganizace) je třeba žalovat v jednom řízení, neboť výsledek je pro oba stejný. V incidenčním řízení o určení pravosti popřené nevykonatelné pohledávky mají zásadně za trvání účinků schváleného oddlužení insolvenční správce a dlužník v rozsahu shodného popření postavení nerozlučných společníků, proto by určovací žaloba měla směřovat proti oběma popírajícím. Vyrozumění věřiteli o popření jeho pohledávky musí v tomto případě obsahovat i poučení, že k pohledávce nebude přihlíženo, pokud incidenční žalobu nepodá též proti dlužníku.³⁷

ZKV dokonce jasně v ust. § 23 odst. 2 stanovil, že nebude-li žaloba o určení pravosti nevykonatelné pohledávky v konkursu proti všem osobám v postavení nerozlučných společníků, tj. proti všem popírajícím konkursním věřitelům i proti správci konkursní podstaty, který pohledávku sám nepopřel, soud ji zamítne pro nedostatek pasivní věcné legitimace bez dalšího. Konkursní soud tedy nepřihlížel k tomu, zda se žalobci již dostalo ve výzvě správce konkursní podstaty řádného poučení o tom, proti komu měl žalobu podat. Takové pravomocné rozhodnutí soudu, jímž byla zmíněná žaloba zamítnuta právě proto, že nesměřovala proti všem osobám, které ZKV v ust. § 23 odst. 2 uváděl, nevytvářelo překážku

³⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. MSPH 88 INS 3697/2008 29 NSCR 18/2009-P5-22 ze dne 16. 12. 2009.

³⁶ Srovnej §198 odst. 1 InsZ.

³⁷ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 15 Cmo 245/2009 ze dne 15. 2. 2010.

věci pravomocně rozsouzené pro později podanou žalobu o určení pravosti téže nevykonatelné pohledávky v konkursu, která již směřovala proti všem popírajícím konkursním věřitelům i správci konkursní podstaty, který pohledávku sám nepopřel³⁸. V současné době platné znění insolvenčního zákona se této problematice věnuje v ust. § 198 odst. 1 a pasivní věcnou legitimaci přiznává výhradně insolvenčnímu správci.

Problematice vztahu insolvenčního správce a dlužníka při popření pohledávky se věnuje i judikatura Vrchního soudu v Praze, která uvádí: *„Odvolací soud se shoduje se stanoviskem soudu prvního stupně potud, že v případě schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře má popření nezajištěné pohledávky ze strany dlužníka stejný účinek, jako popření ze strany insolvenčního správce. Z toho ovšem plyne, že je zásadně namístě, aby vůči oběma popírajícím subjektům, které mají z hlediska popření totožné pohledávky v případě schválení oddlužení stejné procesní postavení, byla podána incidenční žaloba, tedy aby o shodném popřeném nároku bylo vůči oběma popírajícím vydáno toliko jedno meritorní rozhodnutí. Nutno vyjít z toho, že insolvenční správce a dlužník mají při popření pohledávky v režimu schváleného oddlužení (v rozsahu shodného popření) v incidenčním řízení postavení nerozlučných společníků, jež je dáno specifiky insolvenčního zákona. To mimo jiné znamená, že chce-li být věřitel s incidenční žalobou úspěšný, musí jeho žaloba na určení pohledávky směřovat vůči oběma popírajícím (popřeli-li tutéž pohledávku). Přitom ovšem není vyloučeno, že propadná lhůta k podání takové žaloby počne běžet, popř. i skončí, ve vztahu ke každému z popírajících odlišně. Směřuje-li totiž žaloba vůči insolvenčnímu správci, musí být podána u soudu do 30 dnů od skončení přezkumného jednání, jemuž byl věřitel přítomen, jinak do 15 dnů poté, kdy věřitel obdržel vyrozumění insolvenčního správce o popření své pohledávky s poučením o následcích v případě, že takovou žalobu včas nepodá (§ 198 odst. 1 IZ, § 13 vyhlášky č. 311/2007). Oproti tomu ve vztahu k dlužníku mohou nastat účinky popření, až když nastanou účinky oddlužení (§ 410*

³⁸ Srovnej Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Cdo 1426/2010 ze dne 29. 6. 2011.

odst. 2 ve spojení s § 407 odst. 1 IZ).“³⁹ S tímto názorem nelze než souhlasit, neboť přesto, že se jedná o popření shodné pohledávky a výše uvedené speciální postavení procesních subjektů, došlo jejím popřením dlužníkem i insolvenčním správcem ke dvěma samostatným procesním úkonům a v tomto smyslu je třeba se také těmto úkonům odděleně bránit. Tím spíše, když důvod popření může být u obou subjektů zcela odlišný.

Lhůta pro podání žaloby je lhůta prekluzivní, je tudíž nutné, aby žaloba byla doručena ve stanovené lhůtě insolvenčnímu soudu. V opačném případě se k pohledávce popřené co do pravosti nepřihlíží, přičemž pohledávka popřená co do výše nebo pořadí je v takovém případě zjištěna ve výši nebo pořadí uvedeném při jejím popření. Lhůta je zachována pouze v případě, je-li žaloba podána u insolvenčního soudu (tj. k dodržení lhůty nestačí, je-li žaloba podána na jiném soudu než příslušném insolvenčním soudu nebo provozovateli poštovních služeb) nejpozději poslední den lhůty. Ustanovení § 83 insolvenčního zákona navíc stanoví, že prominutí zmeškání lhůty v insolvenčním řízení není přípustné. Totéž platí, jde-li o zmeškání soudního jednání, včetně zmeškání schůze věřitelů nebo přezkumného jednání. Bude-li tedy žaloba podána opožděně, insolvenční soud ji odmítne bez dalšího a jediné provedené dokazování se bude týkat skutečností, z nichž závěr o opožděnosti podání vychází.

Nedojde-li určovací žaloba ve stanovené lhůtě insolvenčnímu soudu, nepřihlíží se (zcela) k pohledávce co do pravosti. Byla-li pohledávka popřena co do výše nebo pořadí, je pohledávka v případě opožděně podané žaloby zjištěna jen ve (nižší) výši nebo v (horším) pořadí uvedeném při jejím popření, pokud ovšem nejde o případy uvedené v § 178 InsZ, totiž že se k pohledávce nepřihlíží ani ve zbývajícím rozsahu. Dojde-li k popření

³⁹ Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. KSUL 45 INS 857/2008, 1 VSPH 544/2009-P6 ze dne 25. 2. 2010.

nevykonatelné pohledávky jen insolvenčním správcem nebo jen dlužníkem, je za doby trvání účinků schváleného oddlužení pasivně legitimován popírající.⁴⁰

Insolvenční soud ve sporu o vykonatelnost pohledávky posuzuje její vykonatelnost dle skutečnosti, kdy byla příslušná pohledávka do insolvenčního řízení přihlášena, přičemž rozhodným stavem řízení o pohledávce je vždy den rozhodnutí o úpadku. Uvedené pravidlo se však neuplatní v těch případech, kdy se řízení o pohledávce, která musí být přihlášena do řízení o úpadku, prohlášením konkursu na majetek dlužníka nepřerušuje. Takovými řízení jsou například trestní řízení, řízení o přestupcích a jiných správních deliktech, daňové řízení, dědické řízení, řízení o vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela, řízení o výživném nezletilých dětí bez zřetele k tomu, zda v něm dlužník vystupuje jako osoba oprávněná nebo jako osoba povinná, a další řízení dle ust. §266 odst. 1 insolvenčního zákona. Tato skutečnost má pro věřitele a zajištění jejich postavení pro případ popření pohledávky zásadní význam. Věřitelům totiž vzniká určitý časový prostor mezi dobou od přihlášení pohledávky do insolvenčního řízení a dobou, kdy je příslušná pohledávka přezkoumána. V tomto čase si věřitelé mohou zajistit výhodnější postavení, případně se připravit na situaci, kdy by mohlo dojít k popření sporné pohledávky. Věřitel tak dostává možnost a prostor do doby přezkumného jednání doložit, že si na svou pohledávku, v uvedeném mezidobí, dokázal zajistit exekuční titul.

Domáhá-li se žalobce určení existence pohledávky, může ve své žalobě o určení její existence uplatnit pouze takové důvody, které jako důvody jejího vzniku uplatnil již v přihlášce pohledávky, eventuálně je později změnil, nejpozději však do dne skončení přezkumného jednání, a dále skutečnosti, o kterých se žalobce dozvěděl později proto, že mu kupující ze smlouvy o prodeji podniku nebo jeho části podle obchodního zákoníku neoznámil včas převzetí dlužníkovu závazku. Bude-li se žaloba o určení existence pohledávky opírat o jiné důvody, nebude možné jí vyhovět.

⁴⁰ MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 302.

V žalobě o určení existence pohledávky, která byla popřena v průběhu přezkumného jednání, žalobce do žaloby uvádí příslušný soud, kterému je žaloba určena, kdo ji podává, které věci se týká a co sleduje. Žaloba musí být podepsána a datována.⁴¹ Dále je žalobce povinen vylíčit rozhodující skutečnosti v souladu s ust. § 79 odst. 1 OSŘ. Vhodné je do příslušné žaloby o určení existence pohledávky uvést údaj o rozhodnutí o úpadku a skutečnost, na základě které žalobce přihlásil nevykonatelnou pohledávku do insolvenčního řízení. Lze jen doporučit, aby žalobce rovněž uvedl kdo, kdy, jak a proč přihlášenou nevykonatelnou pohledávku popřel, kdy byl žalobce vyzván k uplatnění popřené pohledávky, a skutečnosti, jimiž žalobce uplatňuje, že jeho pohledávka je pohledávkou pravou, je přihlášena ve správné výši a má pořadí uvedené v přihlášce.

Ukáže-li se v průběhu incidenčního řízení, že popřená a dle tvrzení nevykonatelná⁴² pohledávka je ve skutečnosti pohledávkou vykonatelnou, nezakládá to důvod k zamítnutí žaloby. Dochází pouze k přesunu břemene tvrzení a důkazního břemene z věřitele na insolvenčního správce, jenž je poté naopak povinen prokázat důvod svého popření, jako by byl spor zahájen (v opačném postavení stran) dle ust. § 199 InsZ.⁴³

Obecně lze říci, že věřitel, který přihlašuje vykonatelnou pohledávku, má výrazně jednodušší a silnější pozici nežli věřitel, který přihlásil pohledávku nevykonatelnou. Disponuje-li totiž věřitel vykonatelné pohledávky exekučním titulem, který dokládá, že přihlášená pohledávka je vykonatelná, obsahuje i popis skutku, na jehož základě byl nárok přiznán a věřitelovo postavení je tak nezpochybnitelné. Následně pak postačí, aby se při přezkumu vykonatelnosti příslušné pohledávky na exekuční titul pouze odkázalo.

⁴¹ Srovnej § 42 odst. 4 OSŘ.

⁴² Nutno zmínit, že ač insolvenční zákon používá pojmy „vykonatelné“ a „nevykonatelné“ pohledávky, mnohem zdařilejší označení by bylo „vykonatelné“ a „nevykonatelné“ nároky.

⁴³ MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 303.

8.2. Žaloba o výši, pořadí nebo pravost pohledávky v SRN dle §§ 179 – 181 Insolvenzordnung

Obdobně jako úprava českého insolvenčního řízení, je i úprava německého insolvenčního řízení svým charakterem úpravou řízení nesporného. Insolvenční řízení jako takové není proto vhodné pro řízení o určení výše, pořadí nebo pravosti pohledávky, a toto je z uvedeného důvodu jako celek vyloučeno k projednání ve zvláštním incidenčním řízení (§§ 179, 180 a 181 InsO). Ustanovení § 179 upravuje věcnou legitimaci k podání určovací žaloby, která koresponduje s úpravou českou (popřené nevykonatelné pohledávky žaluje jejich věřitel, k popření vykonatelné pohledávky je třeba žaloba osoby, která důvod popření uplatňuje přímo proti věřiteli). Ustanovení § 180 upravuje místní příslušnost soudu projednávajícího incidenční spor tak, že jako příslušným soudem určuje obvodní soud (*Amtsgericht*) u kterého probíhá insolvenční řízení. Ustanovení § 181 pak upravuje dovolený rozsah požadované výše určení pohledávky. Ten je dán zásadně rozsahem přihlášky pohledávky do tzv. tabulky, přičemž výše pohledávky uvedená v tabulce nesmí být překročena.

Odstranění překážky, kterou představuje popření pohledávky pro možnost jejího uspokojení na základě rozvrhového usnesení, je zásadně věcí věřitele popřené pohledávky. Existuje-li vykonatelný titul, pak naopak tuto povinnost nese popírající osoba. Samotné incidenční řízení probíhá podle všech zásad řízení sporného a to, na rozdíl od insolvenčního řízení, před zvláštním soudem. Aktivní legitimaci žalobce zakládá samotné popření pohledávky na přezkumném jednání (*Prüfungstermin*).

Zvláštním předpokladem pro existenci aktivní legitimace může být i splnění povinnosti pokusu o předchozí mimosoudní narovnání, kterou požaduje úprava v některých spolkových zemích.⁴⁴ Povinnost předchozího pokusu o mimosoudní vyrovnání je

⁴⁴ Srovnej RIEGERT, S., *Neue Zeitschrift für Insolvenz und Sanierung*. Beck Juristischer Verlag, 2000. s. 91.

stanovena v zemích Baden-Württemberg, Bayern, Brandenburg, Hessen, Nordrhein-Westfalen, Saarland, Sachsen-Anhalt a Schleswig-Holstein a její zavedení se plánuje v Berlíně a ve spolkové zemi Mecklenburg-Vorpommern.

8.3. Žaloba proti popření pohledávky dlužníkem v SRN dle § 184 Insolvenzordnung

V případech, kdy dlužník popřel pohledávku věřitele při jejím projednání na přezkumném jednání, nebrání tato skutečnost, ostatně stejně jako podle úpravy českého insolvenčního zákona, zjištění této pohledávky a jejímu uspokojení v rámci rozvrhového usnesení. Důsledkem je ovšem pro věřitele následná nemožnost domáhat se po skončení úpadečného řízení výkonu rozhodnutí pro zbylou neuhrazenou část pohledávky.

K odstranění tohoto důsledku popření pohledávky dlužníkem slouží shora zmíněná žaloba. V dalším výkladu k této otázce je nutné zásadně rozlišovat mezi případy, kdy je dlužníkem osoba fyzická a kdy je jím osoba právnická.

U právnické osoby je užití tohoto institutu v praxi jednodušší. Jeho cílem a jediným důsledkem je prakticky (již zmíněná) možnost věřitele domoci se uspokojení zbylé, v úpadečném řízení neuhrazené, části pohledávky prostřednictvím individuálního výkonu rozhodnutí provedeném po skončení úpadečného řízení.

Složitější otázka nastává v tom případě, kdy dlužníkem je fyzická osoba a kdy je nutné pečlivě posoudit, zda podávat žalobu proti popření pohledávky dlužníkem má vůbec, vzhledem k existenci institutu osvobození dlužníka od zbylých dluhů, význam. Jak bylo již zmíněno, v důsledku ustanovení § 89 InsO platí po celou dobu průběhu insolvenčního řízení zákaz uplatnění výkonu rozhodnutí proti dlužníkovi. Tento zákaz zůstává v platnosti i v průběhu sedmileté lhůty, která předchází osvobození dlužníka (fyzické osoby) od zbylých dluhů. Řízení obligatorně navazuje na skončené úpadečkové řízení. Po skončení řízení o osvobození dlužníka od zbylých dluhů je potom popřena pohledávka přirozeně již

nadále nevymahatelná, takže uspokojení věřitele provedením výkonu rozhodnutí proti dlužníkovi je i nyní (a prakticky navždy) až na výjimky vyloučeno. A právě to, zda se v daném případě o některou z výjimek uvedenou v ustanovení § 302 InsO jedná či nikoliv, musí věřitel sledovat již při podání žaloby, tedy alespoň 7 let před okamžikem, kdy tento jeho krok může způsobovat právní následky. Jedná se o případy, kdy pohledávka věřitele je založena úmyslným jednáním dlužníka, kterým byla způsobena věřiteli škoda. Pokud tedy dlužník při přezkumném jednání napadne právní důvod pohledávky, spočívající právě v úmyslném škodním jednání, musí věřitel žalovat na určení pomocí žaloby dle ustanovení § 184, aby zamezil budoucímu zániku pohledávky v rámci řízení o osvobození dlužníka od zbytku dluhů. Ustanovení § 302 InsO naplňuje záměr zákonodárce nedopustit osvobození se dlužníka od zbytku těch dluhů, které jsou založeny úmyslným škodním jednáním. V kombinaci se sedmiletou zkušební lhůtou, která uplyne mezi ukončením úpadkového řízení a účinky osvobození od zbytku dluhů, se ovšem vytváří relativně nepříznivé prostředí pro věřitele, kteří musejí činit procesní úkony (podat žalobu podle § 184 InsO) značně dlouhou dobu před okamžikem, kdy výsledek těchto kroků má působit právní následky. Tato skutečnost dlužníky dle názoru autora zvýhodňuje vzhledem ke zvýšené pravděpodobnosti opomenutí věřitele podat žalobu včas.

9. Excindační žaloba

9.1. Obecně

Dojde-li k výkonu rozhodnutí, je možné oprávněného či jiného věřitele povinného uspokojit majetkem, který je ve výlučném vlastnictví povinného nebo majetkem, který tvoří společné jmění povinného a jeho manžela, existuje-li zde hmotněprávní nárok ze strany oprávněného nebo jiného věřitele na uspokojení z tohoto majetku. Další možností je potom uspokojení z majetku, který je ve vlastnictví třetí osoby, a to za předpokladu, že má oprávněný nebo jiný věřitel z důvodu neúčinnosti právního úkonu hmotněprávní nárok, aby byla jeho pohledávka vůči povinnému uspokojena právě z tohoto majetku.

Může nastat ovšem situace, kdy je nařízeným výkonem rozhodnutí postiženo právo nebo jiná majetková hodnota, která není dle hmotněprávního základu určena k uspokojení pohledávky oprávněného nebo jiného věřitele.

Možnost ochrany povinného před neoprávněným zásahem do majetku, který je z výkonu rozhodnutí vyloučen, je upravena v § 267 InsZ. Jedná se o tzv. excindační nebo také vylučovací žalobu.

9.2. Smysl a předmět excindační žaloby

Základním smyslem excindační žaloby je poskytnutí právní ochrany osobám odlišným od povinného, které mají k majetku, jenž byl zahrnut do výkonu rozhodnutí, taková práva, která nepřipouštějí, aby nařízený výkon rozhodnutí dle ust. § 267 odst. 1 InsZ byl proveden a aby se postižený majetek stal zdrojem pro uspokojení oprávněného nebo jiného věřitele.

Povaha excindační žaloby je obdobná žalobě na určení. Otázka naléhavého právního zájmu zde však není třeba prokazovat. Excindační žaloba může být uplatněna ve chvíli již nařízeného výkonu rozhodnutí. Podstatnou náležitostí žaloby je však označení vykonávacího řízení, kterého se žaloba týká a především označení věci, práv nebo jiných majetkových hodnot, které mají být z výkonu rozhodnutí vyloučeny. V žalobním petitu se však není možné domáhat např. určení zastavení exekučního řízení. Žalobní petit musí znít tak, že na věc, právo nebo jinou majetkovou hodnotu označenou v petitu se exekuce nepřipouští. Další podstatná náležitost excindační žaloby je označení soudu, jemuž je žaloba určena, označení toho, kdo žalobu podává, označení dalších účastníků, pravdivé vylíčení rozhodujících skutečností a označení důkazů, jichž se žalobce dovolává.

Právo domáhat se nepřipustnosti výkonu rozhodnutí či exekuce vzniká třetí osobě až ve chvíli, kdy byla věc postižena např. úkonem exekutora. Nestačí tedy pouze nařízení výkonu rozhodnutí či exekuce. Do doby soupisu movitých věcí je tak povinný oprávněn s věcí jakkoliv nakládat. Třetí osoba je tak rovněž oprávněna věc si se souhlasem povinného odebrat za předpokladu, že je jejím vlastníkem.⁴⁵

Excindační žalobu je možné použít na vyloučení věcí movitých, nemovitostí, podniku, práv nebo jiných majetkových hodnot z výkonu rozhodnutí. Výjimku představuje výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy. Týká-li se výkon rozhodnutí cizího nároku na mzdu nebo na plat, nepřichází obrana podle § 267 odst. 1 InsZ v úvahu, a dotčená osoba, není-li účastníkem vykonávacího řízení jako povinný, se může bránit přímo vůči svému zaměstnavateli, např. žalobou o zaplacení dlužné mzdy, kterou jí zaměstnavatel nevyplatil, protože ji vyplatil oprávněnému.⁴⁶

⁴⁵ MACUR, Josef. *Kurs občanského práva procesního: exekuční právo*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1998, xv, s. 119.

⁴⁶ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 2220.

Možnost bránit se excindační žalobou však není neomezená. Nelze jí využít například v případě, kdy postižené věci, jejichž vyloučení se třetí osoba domáhá, byly již v dražbě prodány či práva nebo jiné majetkové hodnoty, které byly zahrnuty do výkonu rozhodnutí a byly v občanskoprávní exekuci vybrány nebo zpeněženy. Takový případ pozdního podání excindační žaloby by vedlo k jejímu zamítnutí soudem.

Pokud dojde ke zpeněžení majetkové hodnoty, prodeji movitých věcí či nemovitostí, které by byly za včasného podání excindační žaloby vyloučeny z výkonu rozhodnutí, žalobce resp. třetí osoba nebo manžel povinného neztrácí možnost získat výtěžek prodeje, vybrání nebo jiného zpeněžení předmětu výkonu rozhodnutí zpět. Vydání výtěžku prodeje vybrání nebo jiného zpeněžení předmětu výkonu rozhodnutí či exekuce je možné domáhat se prostřednictvím tzv. žaloby z lepšího práva.

9.3. Soudní poplatek

Soudní poplatek je povinen zaplatit žalobce při podání excindační žaloby, tj. třetí osoba, která se domáhá určení práva k věci. Spornou byla otázka výše soudního poplatku, kdy se v praxi objevily dva různé názory na jeho výši. Zastánci jednoho názoru tvrdili, že za návrh na zahájení řízení o vyloučení movitých věcí z výkonu rozhodnutí by se měl platit soudní poplatek za každou movitou věc, jejíž vyloučení je navrhováno. Zastánci druhého názoru, který převážil a ztotožnila se s ním i judikatura českých soudů, tvrdili, že soudní poplatek se platí pouze za návrh na zahájení řízení o vyloučení movitých věcí z výkonu rozhodnutí.⁴⁷ Ve prospěch druhého názoru svědčí fakt, že pokud by se měl soudní poplatek

⁴⁷ WALTR, Robert. *Zákon o soudních poplatcích a předpisy související: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, x, s. 80-91.

hradit za každou jednotlivou položku movité věci na soupisu, dosahovala by celková částka nemyslitelné výše.

Současná úprava hovoří ve prospěch druhého zmíněného názoru a poplatek je stanoven dle sazebníku poplatků, a to položky č. 13 odst. 1 až odst. 5 zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

Rovněž v případě návrhu na zahájení řízení o vyloučení movitých věcí z výkonu rozhodnutí je možnost, aby soud účastníka řízení od placení soudního poplatku osvobodil. Žádost o osvobození z placení soudního poplatku se podává nejpozději do doby pravomocného skončení řízení. Pokud je účastník od placení soudního poplatku osvobozen, soud mu nemůže ani uložit povinnost, aby složil zálohu na náklady, které jsou spojeny s prováděním důkazů.

9.4. Příslušnost a legitimace k podání excindační žaloby

Excindační žalobu projednává a rozhoduje o ní v prvním stupni krajský resp. insolvenční soud. Návrh na projednání má povahu žaloby dle ust. § 79 odst. 1 OSŘ. Je nutné zmínit, že na excindační žalobu, ale obecně i na všechny incidenční spory dopadá úprava ust. § 7 InsZ, která nejen pro insolvenční řízení obecně, nýbrž i pro incidenční spory stanoví přiměřené použití ustanovení OSŘ. Břemeno tvrzení, důkazní břemeno a tedy i odpovědnost za výsledek nese žalobce. Ačkoliv se jedná o sporné řízení, soud může na základě ust. zák. § 120 odst. 3 OSŘ provést i jiné, než účastníkem navržené důkazy.

Obecné pravidlo, které odpovídá na otázku, která osoba je oprávněna podat incidenční resp. excindační žalobu, říká dle ust. § 160 odst. 2 InsZ, že otázka oprávněnosti osoby k podání incidenční žaloby je řešena tak, že vždy ve všech částech insolvenčního zákona je řešeno a upraveno, kdo je osobou oprávněnou k podání žaloby a kdo nikoliv.

K podání excindační žaloby dle § 267 odst. 1 InsZ je aktivně věcně legitimována třetí osoba, což je osoba, která je rozdílná od osoby oprávněného, dalšího oprávněného a povinného. Předpokladem je, že této třetí osobě byla věc, právo nebo jiná majetková hodnota postižena nařízením výkonu rozhodnutí, ačkoliv k ní má hmotněprávní vztah, který výkon takového rozhodnutí nepřipouští.

Pasivní legitimace pak bude svědčit insolvenčnímu správci.

Excindační žaloba může být podána nejdříve v den, ve kterém bylo vydáno usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí. Žalobce však musí pro úspěšné vymáhání nároku z excindační žaloby podat návrh do doby, kdy byla věc, právo či jiná majetková hodnota v probíhajícím výkonu rozhodnutí prodána, vybrána, či jiným způsobem zpeněžena.

V případě situace, kdy je věc podána dříve, než je o podané excindační žalobě rozhodnuto, je nutné změnit petit podané excindační žaloby. Taková změna žalobního petitu bude spočívat v tom, že se žalobce bude domáhat vyloučení výtěžku dražby z rozvrhu. V případě úspěchu žalobce by insolvenční soud musel v rozvrhovém řízení respektovat rozhodnutí o vyloučení výtěžku z dražby a výtěžek by musel přiznat osobě, která s úspěchem uplatnila právo na věc. Domáhat se výtěžku z prodané věci se lze i za předpokladu, kdy rozvrhové řízení již proběhlo a výtěžek z věci, ohledně které je podána excindační žaloba, byl vydán. Jestliže byl totiž výtěžek zpeněžení nesprávně sepsaného majetku rozdělen mezi dlužníkovy věřitele, je možno se domáhat vydání výtěžku zpeněžení na osobách (věřitelích), mezi které byl tento výtěžek v rámci insolvenčního řízení rozdělen. Dotčené osobě totiž zůstává možnost podání tzv. žaloby z lepšího práva.⁴⁸

Zmíněné tvrzení potvrzuje rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 394/2002, kdy uvádí následující: „*Vylučovací žaloba je svou povahou (obdobně jako vylučovací*

⁴⁸ ŘEHÁČEK, Oldřich. Právní důsledky soupisu majetku třetích osob do majetkové podstaty dlužníka v insolvenčním řízení a možnost právní obrany. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 6, s. 35.

žaloba ve vykonávacím řízení) žalobou procesní, jejímž prostřednictvím se (jen) pro dobu trvání konkursu konečným způsobem vymezuje příslušnost určitého majetku ke konkursní podstatě a ve které se soud o právu založeném předpisy práva hmotného vyjadřuje jen jako o otázce předběžné... To znamená, že kdyby se uvedený výtěžek zpeněžení v konkursní podstatě již nenacházel (byl by v souladu s příslušnými ustanoveními zákona o konkurzu a vyrovnání vyplacen úpadcovým věřitelům) zůstává žalobkyni možnost žaloby z tzv. lepšího práva. Jde tu o žalobu o vydání (vyplacení) výtěžku zpeněžení směřující vůči osobám, mezi které byl tento výtěžek rozdělen, založenou na argumentu, že onen výtěžek byl žalovaným osobám vyplacen neprávem, neboť podle hmotného práva měl žalobce ke zpeněženému majetku „lepší právo“ než úpadce; účinnému uplatnění takového nároku není (se zřetelem k procesní povaze vylučovací žaloby) na překážku ani případný negativní výsledek sporu o vyloučení majetku, jehož následným zpeněžením byl výtěžek získán, z konkursní podstaty (srov. k tomu *muttatis mutandis*/v rovině vylučovací žaloby ve výkonu rozhodnutí/ též stanovisko občanskoprávního kolegia bývalého Nejvyššího soudu ČSSR z 11. Ledna 1974, Cpjf 79/72, uveřejněné pod číslem 20/1974 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek a v právní teorii např. Drápal, L. – Kurka, V.: *Výkon rozhodnutí v soudním řízení. 1. Vydání. Linde Praha, a.s., Praha 2004, str. 846-847*). I v tomto případě platí, že vlastnické právo nabyvatele zpeněženého majetku již nemůže být žalobou „z lepšího práva“ zpochybněno.⁴⁹

9.5. Práva nepřipouštějící výkon rozhodnutí

Právem nepřipouštějícím výkon rozhodnutí je především právo, které opravňuje jeho nositele k tomu, aby od každého, kdo neoprávněně zasahuje do jeho práva, takového zasahování zanechal. Především se jedná o vlastnické právo. V takovém případě je k excindační žalobě věcně legitimován vlastník, jedná-li se o podílové spoluvlastnictví, je

⁴⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Odo 394/2002 ze dne 29. 7. 2004.

k excindační žalobě věcně legitimován kterýkoliv ze spoluvlastníků. Právo nepřipouštějící výkon rozhodnutí má ovšem i oprávněný držitel věci nebo práva.

Vlastnické právo může být současně právem nepřipouštějícím výkon rozhodnutí jen tehdy, představuje-li nařízený výkon rozhodnutí neoprávněný zásah do tohoto práva, tedy nemá-li vlastník jako třetí osoba ve výkonu rozhodnutí jako třetí osoba ve výkonu rozhodnutí právní povinnost strpět úhradu dluhu povinného ze svých, výkonem rozhodnutí postižených věcí, práv nebo jiných majetkových hodnot.⁵⁰ Vlastník by musel strpět úhradu dluhu povinného ze svého majetku pouze v případě, kdy vlastnické právo k určité věci, právu nebo jiné majetkové hodnotě, nabyt na základě neúčinného nebo odporovatelného právního úkonu.

Odporovatelný je takový právní úkon, o němž se ve smyslu ust. § 42a zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“ či „ObčZ“) pravomocným rozhodnutím rozhodlo, že je vůči věřiteli neúčinný. Takové rozhodnutí o odporovatelném právním úkonu působí pouze vůči věřiteli, na jehož návrh byla odporovatelnost pravomocným soudním rozhodnutím soudu vyslovena. Odporovatelnost právního úkonu lze uplatnit u soudu žalobou či vzájemnou žalobou. Domáhá-li se třetí osoba vyloučení věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty z výkonu rozhodnutí z důvodu ochrany svého vlastnického práva a má-li žalovaná strana (oprávněný nebo další oprávněný) za to, že třetí osoba nabyt své vlastnictví na základě odporovatelného právního úkonu, musí žalovaný svou obranu (má-li být úspěšná) založit na pravomocném rozhodnutí soudu, kterým byla vůči němu určena ve smyslu § 42a ObčZ právní neúčinnost předmětného právního úkonu. Kdyby takové rozhodnutí nebylo vydáno, musí za řízení o excindační žalobě uplatnit své právo na určení právní neúčinnosti právního úkonu podle § 42a ObčZ samostatnou nebo vzájemnou žalobou; soud pak vyhoví excindační žalobě jen tehdy, bude-li samostatná nebo vzájemná žaloba žalovaného zamítnuta.⁵¹

⁵⁰ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 2221.

⁵¹ DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 2221.

Rovněž Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí 21 Cdo 1811/2000 judikoval, že: „...že se věřitel může na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu), vydaného proti dlužníku, domáhat nařízení nebo provedení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným (právně neúčinným) právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku, a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči osobě, s níž nebo v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. V případě, že uspokojení věřitele z tohoto majetku není dobře možné, musí se věřitel - místo určení neúčinnosti právního úkonu - domáhat, aby mu ten, komu z odporovatelného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch, vydal takto získané plnění.“⁵² I v oblasti incidenčních sporů se proto plně uplatní obecná pravidla odporovatelnosti právních úkonů a z ní vyplývajících nároků.

Další oblastí, která nepřipouští výkon rozhodnutí, je společné jmění manželů. V případě společného jmění manželů může manžel povinného uplatnit své vlastnické právo k věci. Aby byla excindační žaloba manžela povinného úspěšná, musí manžel, který tvrdí, že vlastnické právo svědčí v jeho prospěch, prokázat své vlastnické právo. Nebude-li výlučné vlastnické právo manžela povinného dokázáno, uplatní se domněnka, že věc je ve vlastnictví povinného.

I v případě, že je nemovitost postižena nařízeným výkonem rozhodnutí zřízením soudcovského zástavního práva, je možné domáhat se vyloučení nemovitosti z nařízeného výkonu rozhodnutí podáním excindační žaloby.

Soud posuzuje vlastnické poměry k nemovitosti vždy podle stavu, který tu byl v den zahájení řízení, tj. v den podání návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí u soudu. Jakékoliv změny ve vlastnictví nemovitosti, které nastanou po zahájení řízení, nejsou pro rozhodnutí o návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí zřízením soudcovského zástavního práva na nemovitostech významné.⁵³

⁵² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 21 Cdo 1811/2000 ze dne 26. 4. 2001.

⁵³ Srovnej Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 21 Cdo 182/2000 ze dne 29. 11. 2000.

Rovněž ani smlouva o převodu vlastnictví k nemovitosti, která byla uzavřena po zahájení řízení o zřízení soudcovského zástavního práva k této nemovitosti, nezakládá důvod k vyloučení této nemovitosti z výkonu rozhodnutí.⁵⁴

9.6. Režim rozhodování o žalobě

Svou podstatou je řízení o excindační žalobě sporným řízením a uplatňují se tedy i pravidla, která spornému řízení přísluší. Významný je fakt, že incidenční spory obecně, jsou projednávány co do rozhodování jako samostatná řízení, avšak řešené v rámci řízení insolvenčního, tedy i insolvenčním soudcem jako soudcem rozhodujícím i v incidenčním sporu.

Nesplnění obligatorních náležitostí žaloby či procesních podmínek může vést k odmítnutí žaloby nebo k zastavení řízení. Rozhodnutí o meritě věci má podobu buď vyhovění žalobě či zamítnutí žaloby. K zamítnutí dochází především ve chvíli, kdy k tvrzenému předmětu žaloby nemá třetí osoba příslušné právo, které nepřipouští výkon rozhodnutí, či nedošlo k tvrzenému postižení věci.

Aby mohl být výkon rozhodnutí zastaven, je nutné, aby byla splněna podmínka ust. § 268 odst. 1 psím. f) OSŘ tj., existence pravomocného rozhodnutí, které stanoví, že výkon rozhodnutí postihuje majetek, k němuž má někdo právo nepřipouštějící výkon rozhodnutí. Znění výroku by tak dle citovaného ustanovení mělo být, že žalobce má právo nepřipouštějící výkon rozhodnutí. Soud by tedy měl rozhodnout o vyslovení nepřipustnosti výkonu rozhodnutí.⁵⁵

⁵⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 20 Cdo 1293/2003 ze dne 27. 10. 2004.

⁵⁵ DÁVID, Radovan. *Vylučovací spory s přihlédnutím k novele exekučního řádu*. Právní fórum. 2010, roč. 7, č. 7, s. 348.

V případě, že byla excindační žaloba řádně podána tím, kdo je k ní oprávněn, směřuje proti tomu, kdo je pasivně legitimován a nepředstavuje zřejmě bezúspěšné nebo svévolné uplatňování práva, může soud až do rozhodnutí o excindační žalobě ohledně dotčené věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty odložit provedení výkonu rozhodnutí v souladu s ust. § 266 odst. 2 OSŘ.

Pravomocné rozhodnutí o excindační žalobě, které stanoví, že určitá věc, právo nebo jiná majetková hodnota je vyloučena z výkonu rozhodnutí, je důvodem pro vyjmutí dotčeného předmětu z majetkové podstaty. Ačkoliv před právní mocí rozhodnutí o žalobě nesmí být majetek, který je excindační žalobou dotčen, prodán, vybrán nebo jakýmkoliv způsobem zpeněžen, může nastat situace, kdy ke zpeněžení majetku dojde. Tím však nemohou být dotčena práva žalobce k těmto věcem, právům nebo jiným majetkovým hodnotám. Žalobci v takovém případě vzniká právo na tzv. *žalobu z lepšího práva* nebo *k náhradě škody*.

9.7. Žaloba z lepšího práva

Po skončení exekučního řízení se mohou vyskytnout spory z tzv. lepšího práva. Explicitně ovšem občanský soudní řád tyto spory neupravuje ani nezmiňuje.

Tzv. žaloba z lepšího práva je projednávána stejně jako excindační žaloba ve sporném nalézacím řízení podle části třetí OSŘ. Věcná příslušnost se řídí § 84, místní příslušnost pak § 84, popř. § 86 a §87 odst. 1 OSŘ.

Svou povahou je žaloba z lepšího práva žalobou na plnění. Žalobou z lepšího práva se domáhá žalobce na žalovaném v případě, že žalovanému byla vyplacena pohledávka povinného nebo výtěžek z prodeje movité věci nebo nemovitosti, či podniku, zaplacení částky ve výši odpovídající přijatému plnění. Tato žaloba slouží k ochraně třetích osob, jejichž právo na uspokojení z výnosu výkonu rozhodnutí bylo ve vykonávacím řízení porušeno. Žalovaný se v takovém případě dopustil bezdůvodného obohacení a je povinen

je vydat. Třetí osobou je v případě žaloby z lepšího práva míněna osoba odlišná od oprávněného, dalšího oprávněného nebo povinného ve vykonávacím řízení.

Věřitel, tedy oprávněný, vystupuje ve sporu jako žalobce, který tvrdí, že byl neprávem vyloučen z uspokojení svého práva. K aktivní legitimaci však musí splnit podmínku, a to být zákonným účastníkem rozvrhového řízení. Pasivní legitimace svědčí oprávněnému, dalšímu oprávněnému či jinému věřiteli povinného, který získal výnos, na který si třetí osoba činí nárok.⁵⁶

Petit žaloby z lepšího práva formuluje žalobce tak, že se domáhá vydání rozhodnutí, ve kterém by byl žalovaný zavázán vyplatit žalobci částku, která byla žalovanému v rozvrhovém řízení neoprávněně přiznána a poté i vyplacena. Žalobě ovšem není možné vyhovět do doby, kdy bude žalovanému skutečně vyplacen výtěžek z výkonu rozhodnutí, neboť do té doby není splněna podmínka bezdůvodného obohacení. Podrobněji k tomu Nejvyšší soud ČR uvedl, že příklepem v dražbě, provedené v rámci výkonu rozhodnutí prodejem věcí movitých, dochází k přechodu vlastnického práva k vydražené věci na vydražitele, i když povinný nebyl vlastníkem dražené věci. Oprávněný vlastník se nemůže domáhat vydání vydražené věci na vydražiteli. *„Zbývá mu již pouze podat žalobu z tzv. lepšího práva, kterou se bude domáhat bezdůvodného obohacení, a to vůči osobě, které byla vyplacena pohledávka povinného z prodeje movité věci, tzn. zaplacení částky odpovídající přijatému plnění.“*⁵⁷

⁵⁶ KURKA, Vladimír a Ljubomír DRÁPAL. *Výkon rozhodnutí v soudním řízení*. Praha: Linde, 2004, s. 847.

⁵⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 22 Cdo 1229/2003 ze dne 27. 1. 2004.

9.8. Úprava excindační žaloby v Insolvenčním řádu SRN dle § 47

Insolvenzordnung

Vyloučení věci ze soupisu insolvenční podstaty je možné se domáhat na základě ustanovení § 47 InsO. Z podstaty je třeba vyloučit (stejně jako podle českého InsZ) ty věci, které nenáleží do majetkové sféry dlužníka, nýbrž z titulu osobního práva na vydání nebo z titulu věcného práva k dotčené věci, náležejí třetím osobám.

Osoba oprávněná k domáhání se vyloučení věci z podstaty nemusí být ani přihlášeným věřitelem v insolvenčním řízení. Z toho pro tuto osobu plyne nemožnost účastnit se přezkumného jednání a schůze věřitelů či zde platně hlasovat.

Za podmínek InsO je k podání návrhu na vyloučení věci z podstaty oprávněn rovněž dlužník.

V období, kdy je věc, právo nebo jiná majetková hodnota sepsána v soupisu podstaty, mají osoby oprávněné k podání vylučovací žaloby oprávnění žádat insolvenčního správce o informaci týkající se stavu sepsané věci a oprávnění tuto věc kontrolovat. Toto oprávnění vyplývá z ustanovení BGB (§§ 242, 260 a 402) o vedlejších povinnostech dlužníka plynoucích ze závazkových vztahů, které se v případě insolvenčního řízení použijí analogicky.⁵⁸

9.8.1. Neoprávněně sepsaná věc

Pokud dojde k případu, že je v majetkové podstatě neoprávněně sepsána věc, je stěžení především rozlišovat, zda se jedná o věc movitou či nemovitost.

⁵⁸ BAUCH, von Eberhard Braun. *Insolvenzordnung: (InsO) ; Kommentar*. 2. vyd. Mnichov: Beck, 2004. s. 286.

Pokud je neoprávněně sepsanou věcí nemovitost, potom se oprávněná osoba musí domáhat výmazu plomby zanesené v pozemkové knize u zápisu příslušné nemovitosti a zároveň musí prokázat, že zápis dlužníka jako vlastníka dotčené nemovitosti v pozemkové knize není v souladu se skutkovým stavem (jde zejm. o zpochybnění obligačního titulu, na základě kterého byl dlužník jako vlastník v pozemkové knize zapsán). Posouzení skutkového stavu probíhá podle předpisů práva občanského – použijí se ustanovení §§ 894 a násl. BGB).

Movitá věc anebo pohledávka, potom musí oprávněná osoba nejdříve věc anebo pohledávku bezpečně odlišit od zbylého majetku v podstatě. Pokud došlo ke spojení, smíšení věci nebo jejímu zániku jinou formou stávají se oprávněné osoby oddělenými věřiteli, kteří uplatňují pohledávku v částce hodnoty neoprávněně sepsané a v mezidobí zaniklé věci (oddělení věřitelé jsou uspokojováni v částce 100% výtěžku ze zpeněžení věci – ten ovšem často může být nižší než skutečná hodnota věci).

Specialitou úpravy InsO je možnost věřitelů, za účelem odlišení jednotlivých věcí zahrnutých do podstaty a prosazování jejich případného (ne)vyloučení, vytvořit sdružení věřitelů (Poolbildung der Gläubiger), které sleduje jako cíl společnou koordinaci a nesení důkazního břemene ve sporech s osobami oprávněnými domáhat se vyloučení věci z podstaty. Tato společná koordinace v excindačních sporech přináší výhody jak věřitelům, tak správci. Nutno poznamenat, že právě tento institut si za dobu své existence vysloužil již notnou dávku kritiky, a to především vzhledem k pochybnostem o charakteru takového „poolu“. Je totiž nepochybné, že v případě vytvoření poolu na místě věcně oprávněného subjektu vystupuje v insolvenčním řízení buď jakýsi kurátor či opatrovník (jednající za pool) nebo přímo celý pool jako takový, což způsobuje podle některých názorů nepřipustné znepřehlednění procesní situace jednotlivých účastníků řízení.⁵⁹ V teorii se potom v souvislosti s poolem vedou spory o rozsah věcných a procesních práv jednotlivých věřitelů, které se vytvořením poolu přenášejí na něj a naopak, která i po jeho vytvoření

⁵⁹ RIEGERT, S., Neue Zeitschrift für Insolvenz und Sanierung. Beck Juristischer Verlag, 2000. s. 525.

zůstávají nadále zachována věřitelům jako jednotlivcům. S ohledem na rozsah této práce bych k dalšímu seznámení se s problematikou sdružení věřitelů vytvořených za účelem koordinace společného postupu v insolvenčním řízení, si dovolil odkázat na bohatou komentářovou literaturu, kde je toto téma zevrubně zpracováno.

Oprávnění vlastníka věci na její vyloučení ze soupisu podstaty (v případě že věc se nachází celá v jeho vlastnictví) zakládá z hlediska hmotněprávního ustanovení § 985 BGB a uplatní se procesním postupem podle ustanovení § 256 ZPO. Pokud se věc nachází ve spoluvlastnictví více vlastníků, potom své vlastnické oprávnění uplatní obdobně společně. Zákon výslovně neupravuje situaci, kdy na straně vlastníků nebude existovat shoda ohledně vznesení vylučovací žaloby. S ohledem na obdobný případ, kdy správce považuje dlužníka pouze za spoluvlastníka určité věci a kdy je tedy oprávněn sepsat do soupisu podstaty pouze dotčený dlužníkův podíl na věci, lze usuzovat, že v případě neshody spoluvlastníků jedné věci bude rovněž každý z nich oprávněn domáhat se vyloučení jemu náležejícího dílu samostatně.

Určitou zvláštnost představuje oprávnění kupujícího požadovat vydání zakoupené věci od prodávajícího, který se dostal do úpadku, a to vzhledem k tomu, že zahájení insolvenčního řízení nemá vliv na plnění z kupních smluv (§ 107 odst. 1 InsO). V důsledku toho se může kupující buď domáhat vydání zakoupené věci (a tím prakticky dosáhnout 100% uspokojení své pohledávky v průběhu insolvenčního řízení) nebo správce podstaty využije v takovém případě právo od kupní smlouvy odstoupit. Zde naopak vzniká kupujícímu pohledávka na vrácení zaplacené kupní ceny – ta se však paradoxně uspokojuje s ostatními pohledávkami až v průběhu insolvenčního řízení podle rozvrhu výtěžku podstaty (!). Pokud se v situaci popsané výše dostane do úpadku kupující, potom je prodávající oprávněn požadovat vyloučení prodané věci z podstaty až do doby, než správce pohledávku z kupní smlouvy splní v celé výši. Do té doby tedy ani nelze předmětnou věc zpeněžit. Správci se však zde otevírá možnost ke spekulaci na růst či pokles ceny prodávané věci s ohledem na rozdíl, který může nastat mezi kupní cenou věci a cenou za

kteřou byla věc po proběhlém insolvenčním řízení zpeněžená. To může v praxi přinášet do podstaty nemalé příjmy navíc (zejména v obchodu s komoditami).

O vyloučení pohledávek nesprávně sepsaných do podstaty se mohou ucházet jejich věřitelé u příslušného soudu prakticky ve dvou modelových situacích. Jednak se jedná o pohledávky, které správce mylně považuje za pohledávky úpadce, ve skutečnosti však takové pohledávky náležejí jiné osobě a úpadce není jejich věřitelem. Pak jde o situace, kdy pohledávka věřitele vůči úpadci je zajištěna ručitelským závazkem třetí osoby. Zde je potom možné, aby se věřitel i po zahájení úpadkového řízení domáhal uspokojení své pohledávky separátně na ručiteli, a to bez ohledu na průběh insolvenčního řízení (ustanovení § 835 odst. 2 ZPO). Z teoretického hlediska se jedná o promítnutí zásady plného uspokojení zajištěných věřitelů v insolvenčním řízení – věřitelé pohledávek zajištěných zástavním právem se uspokojují na rozdíl od české úpravy ze 100% z výtěžku zpeněžení zástavy. Tato skutečnost obecně podle mého názoru představuje koncepčně jen těžko obhajitelný přístup, který umožňuje věřitelům pohledávek zajištěných zástavním právem získat uspokojení celé své pohledávky, aniž by se jakkoliv podíleli na nákladech konkursu. Jinými slovy řečeno, správce nese veškeré náklady spojené se zpeněžením zástavy a s poukázáním peněz věřiteli, avšak nijak se neúčastní na výtěžku zpeněžení zástavy. Tyto náklady na zpeněžení se stávají následně pohledávkou za podstatou a úměrně zmenšují prostor pro uspokojení pohledávek nezajištěných věřitelů.

Procesně uplatnění nároku probíhá tak, že oprávněná osoba k vydání věci žaluje správce konkursní podstaty na její vydání, a to na základě předpisů stojících mimo úpravu úpadkového řízení zakládajících hmotněprávní nárok k věci. Z toho plyne, že konkursní správce vstupuje hmotněprávně na místo dlužníka a je oprávněn ve sporu uplatňovat veškeré námítky a důkazy, které by mohl za normálních okolností uplatnit sám dlužník. Nárok na vyloučení věci může být oprávněnou osobou dokonce postoupen na další osobu. Lze jej rovněž v souladu s ustanovením § 935 ZPO zajistit předběžným zákazem dispozičního oprávnění správce s věcí.

9.8.2. Náhradní vyloučení v SRN dle Insolvenzordnung

Za určitých okolností je osobě, oprávněné domáhat se vyloučení věci z majetkové podstaty, umožněno domáhat se vydání jiné majetkové hodnoty, nahrazující konkrétní věc, a to v případě, že věc, která měla být vyloučena již, není zahrnuta v podstatě (ustanovení § 48 InsO). Zákon podmiňuje oprávnění k náhradnímu vyloučení tou skutečností, že věc, jejíž vyloučení by bylo možné po právu nárokovat, byla ze soupisu podstaty již dříve vyloučena, ovšem ve prospěch neoprávněné osoby. Tato podmínka se týká jak dlužníka, který mohl věc zcizit ještě před zahájením insolvenčního řízení, tak správce po jeho zahájení. Oprávněný má v takovém případě nárok na vydání protiplnění - pokud nebylo dosud poskytnuto - nebo na vydání jeho ekvivalentu přímo z konkursní podstaty, za předpokladu, že je možné jej v konkursní podstatě odlišit.

Netřeba asi zvláště upozorňovat na fakt, že oprávnění domáhat se náhradního vyloučení je podmíněno existencí vlastního vylučovacího nároku podle ustanovení § 47 InsO, který však oprávněná osoba nemůže s úspěchem uplatnit, vzhledem k absenci konkrétní věci k soupisu majetkové podstaty.

Náhradní vyloučení je v praxi možné uplatnit vždy ve vztahu k poslednímu předmětu, který byl za původní věc nabyt. Praxe se zde přiklonila k přípuštění jakéhosi řetězce náhražek (surogátů), přičemž rozhodný je vždy vztah mezi prvním a posledním článkem. Zcizil-li tedy správce nebo dlužník věc, která by mohla být předmětem vyloučení podle § 47 InsO a nabyt za ni jinou věc, kterou později opět zcizil, uplatňuje oprávněná osoba svůj nárok na náhradní vyloučení vůči plnění z poslední realizované transakce.

Předmětem náhradního vyloučení je vždy zásadně poskytnuté protiplnění v celém rozsahu, bez ohledu na jeho výši. Může se proto stát, že oprávněná osoba získá v konečném důsledku věc větší, ale i menší hodnoty než jaká byla hodnota původně vylučované věci podle § 47 InsO.

Náhradní vyloučení je nemožné požadovat v okamžiku, kdy dojde ke splnutí poskytnutého protiplnění s ostatním majetkem v podstatě. To je případ placení finančními prostředky, kdy k takovému znemožnění dojde prakticky vždy, ať už bylo placeno bezhotovostním převodem na účet nebo v hotovosti přímo k rukám správce. Oprávněná osoba se poté musí domáhat vydání bezdůvodného obohacení z podstaty (§ 55 odst. 1 bod 3 InsO). Jedná se potom o pohledávku za podstatou na vydání tohoto bezdůvodného obohacení, která je uspokojována až jako třetí v pořadí (po uspokojení nákladů na správu podstaty a po uspokojení pohledávek ze smluv pokud plnění z nich náleží podstatě).

10. Spory o vypořádání SJM úpadce a jeho manžela po jeho zániku v důsledku zjištění úpadku

Dalším specifickým druhem incidenčních sporů řešených v rámci insolvenčního řízení jsou spory o vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela. Přicházejí v úvahu v situaci, kdy dle ust. § 268 až § 276 InsZ nedojde k uzavření dohody o vypořádání společného jmění manželů v rámci insolvenčního řízení, případně dojde-li k zákonným důsledkům neplatnosti smluv uzavřených mezi manželi před podáním insolvenčního návrhu dlužníka dle ust. § 269 InsZ, přičemž následně nedošlo k uzavření nové dohody o vypořádání společného jmění manželů mezi insolvenčním správcem a manželem dlužníka. Není-li přerušeno probíhající řízení o vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela prohlášením konkursu dle ust. § 266 odst. 1 písm. e) InsZ, ke vzniku incidenčního sporu nedojde. O incidenční spor půjde tedy pouze za předpokladu, že nedojde k vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela již před zahájením insolvenčního řízení. Incidenční spor nevznikne ani v případě, kdy dojde k uzavření dohody o vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela dle ust. § 270 a násl. InsZ.

Insolvenční zákon ve svém ustanovení § 268 odst. 1 stanoví, že pokud je prohlášen konkurs na úpadce, jehož společné jmění trvalo ke dni jeho zániku, tj. ke dni prohlášení konkursu, prohlášením konkursu společné jmění zaniká a je třeba je vypořádat. S účinky konkursu je třeba společné jmění manželů vypořádat nejen tehdy, zaniklo-li prohlášením konkursu, nýbrž v souladu s ust. § 268 odst. 2 InsZ i v případě, kdy společné jmění manželů zaniklo nebo bylo zúženo ještě před prohlášením konkursu a nebylo ještě vypořádáno. Ustanovení o prohlášení konkursu a jeho vlivu na zánik společného jmění manželů nemá vliv na další společné závazky manželů, např. v případě ustanovení občanského zákoníku § 710 a násl. o společném nájmu bytu manželů.

Obecně může být společné jmění manželů vypořádáno buď v soudním řízení, nebo dohodou, k jejímuž uzavření je pro účely insolvenčního řízení namísto dlužníka oprávněn insolvenční správce a která musí být odsouhlasena věřitelským výborem a schválena insolvenčním soudem.

Vzhledem k tomu, že řízení o vypořádání společného jmění manželů může trvat poměrně dlouhou dobu, bylo by vhodné, aby takový majetek byl zachycen v evidenci majetkové podstaty, byť s poznámkou probíhajícího řízení. Do doby, než bude společný majetek vypořádán, neměl by být insolvenčním správcem zpeněžen. V praxi může nastat také specifická situace, kdy společné jmění dosud není vypořádáno a jeho součástí je i předmět, ke kterému by mohl uplatnit nárok zajištěný věřitel, například z důvodu zřízeného zástavního práva.⁶⁰ Dokud nebude řízení o vypořádání společného jmění manželů ukončeno a nebude tedy jisté, jaký všechn majetek bude majetkovou podstatu tvořit, neměl by být jakýkoli zajišťovací institut vůči společnému jmění manželů uplatněn. Postup zpeněžení majetkové podstaty tak bude závislý na výsledku řízení o vypořádání společného jmění manželů a na tom, zda předmět zástavy bude součástí majetkové podstaty nebo bude přidělen manželovi dlužníka. Prohlášení konkursu na majetek dlužníka má tedy vůči společnému jmění manželů, pokud byl jeho vznik vyhrazen ke dni zániku manželství, stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Dochází tedy k naplnění podmínky, s níž byl spojen vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela.

Insolvenční správce je ale insolvenčního zákona povinen provést vypořádání společného jmění manželů, které:

- zaniklo v důsledku prohlášení konkursu;
nebo které
- zaniklo ještě před prohlášením konkursu, dosud však nebylo vypořádáno;
anebo které

⁶⁰ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 651.

- bylo před prohlášením konkursu zúženo smlouvou nebo rozhodnutím soudu (§ 143a odst. 1 a § 148 občanského zákoníku) a do prohlášení konkursu dosud nebylo vypořádáno.

Ustanovení § 150 odst. 4 občanského zákoníku stanoví, že pokud do tří let od zániku společného jmění manželů nedojde k jeho vypořádání společného jmění manželů dohodou nebo nebude do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech.⁶¹

Pokud společné jmění manželů zaniklo nebo bylo zúženo smlouvou nebo rozhodnutím soudu a do prohlášení konkursu dosud nebylo vypořádáno, pak má prohlášení konkursu i ten účinek, že staví lhůtu určenou k jeho vypořádání (srov. § 150 odst. 4 občanského zákoníku), pokud měla skončit do 6 měsíců od prohlášení konkursu.⁶² Zákon tak upravuje poskytnutí nezbytně potřebného času insolvenčnímu správci, aby se zorientoval v majetkových poměrech dlužníka a připravil tak vypořádání společného jmění manželů. Insolvenční zákon v § 159 odst. 1 písm. c) výslovně upravuje, že spory o vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela jsou spory incidenčními.

Insolvenční správce zapisuje do soupisu majetkové podstaty všechny věci náležející do společného jmění úpadce. Nejvyšší soud judikoval, že: *„Jelikož do konkursní podstaty bez dalšího náleží majetek, který dlužníkovi patřil v den prohlášení konkursu (srov. § 6 zákona o konkursu a vyrovnání), je povinností správce konkursní podstaty zařadit po prohlášení*

⁶¹ Srovnej § 150 odst. 4 ObčZ.

⁶² MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 433.

konkursu do soupisu konkursní podstaty všechny věci náležející do bezpodílového spoluvlastnictví úpadce, avšak s poznámkou, že dosud neproběhlo vypořádání. Rozhodnutí, kterým soud na základě požadavku obsaženého v § 26 odst. 1 zákona bezpodílové spoluvlastnictví vypořádá (lhostejno, zda k návrhu správce nebo k návrhu úpadcova manžela podanému vůči správci), je pak podkladem pro vyloučení věcí, jež byly přikázány manželu úpadce, z konkursní podstaty. Správce tak učiní u příslušných položek soupisu konkursní podstaty poznámkou o výsledku řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví. Řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví je tu zvláštním druhem sporu vyvolaného konkursem (incidenčního sporu), kterým se vymezuje rozsah majetku konkursní podstaty a který v případě, že důvodem zařazení věci do soupisu byla jen okolnost, že nedošlo k vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví úpadce, nahrazuje spor o vyloučení věci z konkursní podstaty. Žaloba o vyloučení věci z konkursní podstaty vycházející z toho, že soud věc v rámci vypořádání již přikázal do výlučného vlastnictví manžela úpadce, není nutná. Výsledek řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví zaniklého prohlášení konkursu je správce (i jako účastník řízení), stejně jako konkursní soud, povinen respektovat; konkursnímu soudu proto ani nepřísluší vyzývat manžela úpadce po proběhnuvším vypořádání k podání vylučovací žaloby.“⁶³

Nejvyšší soud tak v citovaném rozhodnutí poskytuje ochranu manželovi dlužníka a vyjadřuje se k procesnímu postupu v případě soupisu majetkové podstaty dlužníka. Právním titulem pro vyloučení věcí z majetkové podstaty dlužníka je rozhodnutí o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, resp. společného jmění manželů.

10.1. Věcná a místní příslušnost soudu

Dojde-li k zániku společného jmění v důsledku konkursu, bude věcně příslušným k vypořádání společného jmění manželů insolvenční soud, a to v souladu s ust. § 159 odst.

⁶³ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 31 Cdo 1908/98 ze dne 16. 6. 1999.

1 písm. c) InsZ, kterémž z kterého je vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela v rámci úpadkového řízení považováno za incidenční spor. Věcná příslušnost insolvenčního soudu zůstává i v případě, že společné jmění manželů zaniklo ještě před prohlášením konkursu, tedy z jiného důvodu, avšak nebylo doposud vypořádáno.

K jisté modifikaci dochází v případě, kdy v okamžiku prohlášení konkursu již před věcně a místně příslušným soudem (tj. okresním soudem), který dle ust. § 88 písm. b) OSŘ rozhodoval o rozvodu manželství a před kterým probíhá řízení o vypořádání společného jmění manželů (které zaniklo před prohlášením konkursu), bude od chvíle prohlášení konkursu účastníkem tohoto řízení namísto dlužníka insolvenční správce. Budou-li účinky rozhodnutí o úpadku trvat, nebude možné řízení o vypořádání společného jmění manželů skončit soudním smírem.⁶⁴ Dohodu je možné uzavřít jen před insolvenčním soudem a to pouze za podmínek ust. § 271 InsZ.

Pokud dochází k rozhodování o vypořádání společného jmění před okresním soudem, má takový soud povinnost svým rozhodnutím přerušit řízení o vypořádání společného jmění manželů před ním vedené, pokud bylo podáno odvolání proti usnesení insolvenčního soudu, jímž nebyla schválena dohoda o vypořádání společného jmění manželů. Po skončení odvolacího řízení lze v přerušném řízení opět pokračovat.⁶⁵

Ustanovení § 268 InsZ dopadá na vztahy mezi žijícími manželi. Pokud by došlo k zániku společného jmění dlužníka a jeho manžela smrtí před prohlášením úpadku, nezaniklo by společné jmění manželů prohlášením úpadku, nýbrž jeho zánik by nastal ke dni úmrtí manžela dlužníka. Pokud dojde k zániku nebo zúžení společného jmění manželů před prohlášením úpadku, musí být dán dostatečný časový prostor pro provedení jeho vypořádání. Pokud by tedy tříletá lhůta, která je pro vypořádání společného jmění

⁶⁴ Srovnej § 273 odst. 1 InsZ.

⁶⁵ ZELENKA, Jaroslav. *Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000*. Praha: Linde, 2007, s. 409.

stanovena občanským zákoníkem⁶⁶, měla uplynout do šesti měsíců od prohlášení konkursu, dojde k jejímu stavění a přestává běžet. Po dobu konkursu tato lhůta neběží, a pokud by nedošlo k vypořádání majetku, např. proto, že byl konkurs zrušen, doběhl by po konkursu její zbytek.⁶⁷ Nejvyšší soud k tomuto již dříve judikoval, že: „*Spor o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, které zaniklo před prohlášením konkursu na majetek jednoho z nich, avšak dosud nebylo vypořádáno, je sporem vyvolaným konkursním řízením, k jeho projednání a rozhodnutí je proto věcně příslušný soud, který prohlásil konkurs na majetek dlužníka.*“⁶⁸

10.2. Neplatnost smluv mezi manželi

Insolvenční zákon prohlašuje smlouvy, které upravují společné jmění manželů v neprospěch majetkové podstaty uzavřené po zahájení insolvenčního řízení, za neplatné, a to od chvíle prohlášení konkursu. Takové neplatnosti není třeba dovolávat se u soudu, nýbrž se bude jednat o neplatnost absolutní.

Jak již bylo popsáno výše, občanský zákoník stanoví právní domněnku vypořádání společného jmění manželů ve lhůtě do tří let od zániku společného jmění manželů. Pokud k vypořádání nedojde, lze zjednodušeně říci, že movité věci případnou tomu, kdo je užívá, a ohledně nemovitostí se z bývalých manželů stávají spoluvlastníci.⁶⁹

Pokud dojde ke konkursu, prodlužuje se tříletá lhůta k vypořádání společného jmění manželů o dalších šest měsíců. V této lhůtě by bylo možno uspořádat majetek mezi bývalými manželi i jinak nebo je možno požádat soud, aby v této věci rozhodl, ačkoli

⁶⁶ Viz § 150 odst. 4 ObčZ.

⁶⁷ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 652.

⁶⁸ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Cpjn 19/98 ze dne 17. 6. 1998 .

⁶⁹ Viz § 150 odst. 4 ObčZ.

podle občanského zákoníku lhůta pro vypořádání již uplynula.⁷⁰ Zákonné účinky spojené s tříletou lhůtou k vypořádání (resp. prodlouženou o šest měsíců v podmínkách úpadku) nastanou, pokud do té doby insolvenční správce neuzavře novou dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo nepodá návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu (dle ust. § 159 odst. 1 písm. c) jde o incidenční spor). Pokud se insolvenční správce rozhodne pro jednu z uvedených variant, nemohou být takovým postupem dotčena práva třetích osob, která třetí osoby nabyly v dobré víře. Každá změna, která se bude týkat nemovitostí, musí být zároveň zapsána do katastrální evidence nemovitostí.

10.3. Vypořádání společného jmění manželů

Po prohlášení konkursu se stává účastníkem řízení o vypořádání společného jmění manželů insolvenční správce, který je ze své funkce oprávněn uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů s manželem dlužníka. Vypořádání společného jmění manželů nemusí být uzavřeno pouze formou soudního sporu, nýbrž insolvenční správce může ohledně vypořádání uzavřít mimosoudní dohodu.

Ustanovení § 270 odst. 1 InsZ je tak jen specifikací dispozičního oprávnění insolvenčního správce ve vztahu k nakládání s majetkovou podstatou, které je stanoveno v ust. § 246 odst. 1 InsZ. Ačkoliv je v ustanovení § 270 odst. 1 stanoveno, že je insolvenční správce oprávněn navrhnout vypořádání společného jmění manželů blíže nspecifikovanému soudu, je nutné vycházet z ust. § 159 InsZ, které stanoví, že spory o vypořádání společného jmění manželů jsou spory incidenční. Řízení by tudíž mělo probíhat u soudu insolvenčního. Pokud nastane situace, kdy bylo řízení o vypořádání společného jmění manželů zahájeno v souvislosti s rozvodem manželství ještě před

⁷⁰ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 655.

zahájením insolvenčního řízení, není takové řízení přerušeno, avšak účastníkem se dle ust. § 273 InsZ stává ve chvíli prohlášení úpadku insolvenční správce.

V odstavci druhém citovaného ustanovení se formuluje pravidlo, které stanoví, že při vypořádání společného jmění náleží do majetkové podstaty vždy majetek, který byl manželem dlužníka použit k podnikání. Obecné principy vypořádání společného jmění manželů dle občanského zákoníku zůstávají nedotčeny.

Aby byla dohoda o vypořádání společného jmění manželů, uzavřená mezi insolvenčním správcem a manželem dlužníka, účinná, je nutné schválení takové dohody insolvenčním soudem. Dohoda o vypořádání společného jmění manželů nemůže být insolvenčním soudem schválena pokud je v rozporu s právními předpisy nebo pokud s ní nesouhlasí věřitelský výbor, přičemž důvod nesouhlasu věřitelského výboru nebude soudem zkoumán.

Insolvenčním soudem schválená dohoda o vypořádání společného jmění manželů má účinky pravomocného rozsudku (dle § 159 OSŘ). Zrušit ji lze později pouze rozsudkem, je-li schválená dohoda podle hmotného práva neplatná. Takový návrh lze podat jen do tří let od právní moci usnesení o jejím schválení (dle ust. § 99 odst. 3 OSŘ).⁷¹ Je třeba také zmínit, že vypořádání společného jmění manželů přichází v úvahu jen tam, kde majetek ve společném jmění manželů převyšuje hodnotu závazků dlužníka, jež z něj mohou být uspokojeny. V opačném případě se vypořádání společného jmění manželů neprovádí a celý majetek (včetně závazků) se zahrne do majetkové podstaty.⁷²

Ustanovení § 272 InsZ se zaměřuje na otázku doručení rozhodnutí o schválení dohody o vypořádání společného jmění manželů a rovněž upravuje možnost podat proti takovému

⁷¹ MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 436.

⁷² ZELENKA, Jaroslav. *Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000.* Praha: Linde, 2007, s. 407.

rozhodnutí odvolání. Rozhodnutí soudu o tom, zda soud schvaluje, či neschvaluje dohodu o vypořádání společného jmění manželů, se doručuje vyhláškou, tj. vyvěšením písemnosti na úřední desce soudu a jejím současným zveřejněním v insolvenčním rejstříku. Aby bylo doručení perfektní, je třeba jej doručit zvlášť osobám, které jsou uvedeny v zákoně. Takový způsob doručení stanovuje ustanovení § 75 odst. 2 InsZ, které se použije, pokud insolvenční zákon nestanoví jinak. Obecně je tedy písemnost v insolvenčním řízení doručována zvlášť, a to dlužníku, insolvenčnímu správci a věřitelskému výboru. Dle uvedeného ustanovení je proto třeba rozhodnutí o vypořádání společného jmění manželů doručit účastníkům dohody o vypořádání společného jmění manželů, kterými jsou insolvenční správce na straně jedné, neboť je oprávněn po prohlášení konkursu uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů (dle ust. § 270 odst. 1 InsZ), a manžel dlužníka na straně druhé. Soudní rozhodnutí se věřitelskému výboru zasílá na adresu jeho předsedy.

Co se týče opravných prostředků, je dle ust. § 272 odst. 2 InsZ odvolání přípustné pouze proti rozhodnutí insolvenčního soudu, kterým neschválí dohodu o vypořádání společného jmění manželů, přičemž toto odvolání mohou podat pouze účastníci řízení. K podání odvolání proti soudnímu rozhodnutí je aktivně legitimován pouze insolvenční správce nebo manžel dlužníka. Aktivní legitimace k podání odvolání není přiznána dlužníku, a to z toho důvodu, že není účastníkem dohody o vypořádání společného jmění manželů. Podání odvolání proti rozhodnutí, kterým soud neschválí dohodu o vypořádání společného jmění manželů má ten důsledek, že až do vydání rozhodnutí odvolacího soudu bude řízení o vypořádání společného jmění manželů přerušeno.⁷³

Obecně pak platí, že v rámci insolvenčního řízení je insolvenční správce oprávněn zpeněžit jen takové věci, o jejichž náležitosti do majetkové podstaty již není pochyb. Nejvyšší soud se k tomu ještě za účinnosti ZKV vyjádřil v rozhodnutí, ve kterém stanovil: *„Správce konkursní podstaty může zpeněžit jen věci, které již nemohou být z podstaty*

⁷³ Viz § 273 odst. 2 InsZ.

vyloučeny a o jejichž definitivní příslušnosti k podstatě nemá pochybnosti. Zpeněžení věci je zpravidla možné po marném uplynutí lhůty, kterou konkursní soud stanovil tomu, kdo uplatňuje, že věc neměla být do soupisu zařazena, k podání žaloby vůči správci, nebo po zamítnutí takové žaloby.“⁷⁴

10.3.1. Řízení o vypořádání společného jmění manželů

Ustanovení § 273 odst. 1 InsZ zakotvuje zásadu, že insolvenční správce vstupuje do řízení o vypořádání společného jmění manželů, které bylo zahájeno u obecného soudu ještě před prohlášením konkursu, namísto dlužníka. Podstatný důsledek spojený s rozhodnutím o úpadku stanovuje insolvenční zákon ve vztahu k řízení o vypořádání společného jmění manželů, a to tak, že nemůže být ukončeno smírem. Insolvenční zákon tak zde stanovuje výjimku oproti např. ust. § 276 InsZ, ve kterém je stanovena nemožnost vzniku nového společného jmění manželů, které by bylo vázáno na trvání účinků prohlášení konkursu.

Odstavec druhý § 273 InsZ upravuje situaci, kdy insolvenční správce, který nastoupil do řízení o vypořádání společného jmění namísto dlužníka, uzavře souběžně dohodu o vypořádání společného jmění a tato dohoda není soudem schválena a následně je proti tomuto rozhodnutí podáno odvolání. Pro tento případ se řízení o vypořádání společného jmění manželů, které je vedeno před obecným soudem, přerušuje, a to až do konečného rozhodnutí odvolacího soudu o odvolání proti rozhodnutí o neschválení dohody. Pokud odvolací soud rozhodnutí insolvenčního soudu potvrdí, bude obecný soud v řízení o vypořádání pokračovat. Jestliže odvolací soud rozhodnutí insolvenčního soudu změní a dohodu schválí, bude řízení o vypořádání společného jmění manželů vedené před obecným soudem, zastaveno.⁷⁵

⁷⁴ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 31 Cdo 1908/98 ze dne 16. 6. 1999.

⁷⁵ KOTOUČOVÁ, Jiřina., a kol. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 664.

11. Odpůrčí žaloba

11.1. Obecně

Na rozdíl od úpravy § 15 odst. 2 a § 16 odst. 1 zák. č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, kdy měli možnost odporovat dlužníkovým právním úkonům i konkursní věřitelé, došlo v insolvenčním zákoně ke změně a toto oprávnění náleží nadále již pouze insolvenčnímu správci. Odpůrčí žaloba pak směřuje vůči osobám, které mají povinnost vydat do majetkové podstaty dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů, tj. osoby, které z takového neúčinného právního úkonu měly prospěch, či byl v jejich prospěch úkon učiněn. Dědici nebo právní nástupci zmíněných osob, na které přešlo dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů, mají povinnost vydat je do majetkové podstaty, jestliže jim v době, kdy toto plnění nabyli, musely být známy okolnosti, které odůvodňují právo dovolávat se neúčinnosti vůči osobám zmíněným v § 237 odst. 1 InsZ. Stejnou povinnost mají i osoby, které tvoří s dlužníkem koncern anebo osoby dlužníku blízké.

Insolvenční zákon přiznává aktivní legitimaci k podání odpůrčí žaloby pouze insolvenčnímu správci. Dle ustanovení § 36 odst. 1 InsZ je právě insolvenční správce povinen při výkonu své funkce postupovat svědomitě a s odbornou péčí s vynaložením veškerého úsilí, které lze po něm spravedlivě požadovat, aby věřitelé byli uspokojeni v co nejvyšší míře. Je to insolvenční správce, který je zodpovědný za uspokojení věřitelů. Je tudíž jedinou osobou, která je v rámci insolventního řízení oprávněna podat odpůrčí žalobu. Pasivní legitimace je pak přiznána všem osobám, které mají povinnost vydat dlužníkovu plnění z neúčinného právního úkonu do majetkové podstaty.

Zákon v ust. § 239 InsZ výslovně stanoví, že napadnout v rámci insolvenčního řízení právní úkon jako neúčinný lze pouze do doby jednoho roku od účinnosti rozhodnutí o úpadku dlužníka, přičemž pro stanovení účinnosti rozhodnutí je podstatný okamžik jeho

zveřejnění, tj. hodina a minuta jeho zveřejnění. Pro účely podání žaloby je však relevantní den. Pro počítání lhůty pro podání odpůrčí žaloby bude tedy rozhodující pouze den, ve kterém bylo rozhodnutí o úpadku zveřejněno v insolvenčním rejstříku.

Aktivní legitimaci k podání odpůrčí žaloby má pouze insolvenční správce, pasivní žalobní legitimace pak svědčí subjektům vymezeným v ust. § 237 odst. 1 InsZ, tj. osoby, v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn nebo které z něho měly prospěch.

Je-li odpůrčí žaloba podána dle § 239 InsZ insolvenčním správcem, je v průběhu insolvenčního řízení výslovně označena jako incidenční spor. V souladu se stávající právní úpravou je spor na základě odpůrčí žaloby sporem incidenčním, který je v prvním stupni rozhodován dle ust. § 160 odst. 1 InsZ a § 9 odst. 4 OSŘ krajským soudem.

Případný souběh sporů na základě odpůrčí žaloby je vyřešen tak, že pokud v rámci probíhajícího insolvenčního řízení o téže věci probíhá současně řízení na základě odpůrčí žaloby jiné osoby, nelze v něm až do skončení insolvenčního řízení pokračovat.

Podstatnou okolností podání odpůrčí žaloby je § 239 odst. 4 InsZ, který stanoví, že v souvislosti s odporovatelným úkonem není vylučovací žaloba přípustná. Tato úprava vychází ze zásady *ne bis in idem*, kdy výsledkem odpůrčí žaloby je vydání věci do majetkové podstaty, zatímco smysl vylučovací žaloby je téměř totožný s tím rozdílem, že v rámci vylučovací žaloby se žalobce domáhá vyloučení věci z majetkové podstaty.

Zda právní úkon naplní znaky odporovatelnosti a zda bude neúčinnost žalobou uplatňována, je ponecháno zcela v gesci insolvenčního správce. Výjimku tvoří pouze situace, kdy o dané věci rozhodne věřitelský výbor. Pokud věřitelský výbor rozhodne o uplatnění odporovatelnosti právního úkonu, musí insolvenční správce podat žalobu vždy. Výjimkou je opět situace, kdy se v majetkové podstatě nenacházejí dostatečné finanční prostředky k vedení sporu a nesloží-li věřitelé na výzvu správce finanční zálohu na náklady řízení. V takovém případě může insolvenční správce rozhodnout o neuplatnění odporovatelnosti právního úkonu.

Jelikož insolvenční správce nemůže dopředu odhadnout, jak dlouhý může spor na základě odpůrcí žaloby být, může v průběhu řízení žádat věřitele o složení zálohy finančních prostředků na náklady řízení opakovaně, a to i v případě, že doposud složené finanční zálohy na náklady řízení byly dostačující. Nebude-li ovšem další finanční záloha na krytí nákladů na výzvu insolvenčního správce věřitelům složena, může insolvenční správce odmítnout v řízení pokračovat. K tomu rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 11. 1998, sp. zn. 31 Cdo 542/98, kdy Nejvyšší soud vyjádřil názor, že: *„Posouzení, zda právní úkon úpadce, týkající se majetku patřícího do konkursní podstaty, je v konkrétním případě vůči konkursním věřitelům neúčinný, eventuálně zda bude neúčinnost takového právního úkonu uplatněna, závisí na postupu správce konkursní podstaty, konkursních věřitelů, popřípadě též na názoru věřitelského výboru (opatrovníka věřitelů) nebo konkursního soudu (srov. § 12 ZKV). Dospěje-li správce konkursní podstaty k závěru, že právní úkon není neúčinný (neboť nepoškozuje konkursní podstatu), nebo rozhodne-li se neúčinnost právního úkonu neuplatnit (např. proto, že je to pro podstatu výhodné), je oprávněn rovněž požadovat, aby bylo vydáno plnění, které patří do konkursní podstaty.“*⁷⁶

11.2. Přerušování řízení o odpůrcí žalobě

Pokud již zahájené řízení o odpůrcí žalobě pravomocně neskončí do zahájení insolvenčního řízení, je možné jej označit za řízení přerušované. Soud, před kterým se takové řízení vede, by po zahájení insolvenčního řízení již neměl jednat a ani rozhodovat ve věci samé. Pokud ovšem před zahájením příslušného insolvenčního řízení již ve věci rozhodl (odpůrcí žalobě vyhověl či nevyhověl), je žádoucí takové rozhodnutí vyhotovit a účastníkům řízení příslušné rozhodnutí řádně doručit. Není ani vyloučeno, aby takové rozhodnutí mohlo nabýt právní moci. S takovou možností rovněž výslovně počítá insolvenční zákon. Konkrétně v ust. § 243 InsZ stanoví, že jestliže dlužníkům věřitel dosáhl

⁷⁶ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 31 Cdo 542/98 ze dne 11. 11. 1998.

na základě své odpůrcí žaloby rozhodnutí o neúčinnosti právního úkonu, které nabylo právní moci před právní mocí rozhodnutí o úpadku, může se domáhat toho, aby mu do výše jeho pohledávky bylo vydáno plnění z tohoto neúčinného právního úkonu; toto plnění nemusí předat do majetkové podstaty.

Takové omezení by mělo trvat až do doby, než insolvenční řízení skončí. Za konec insolvenčního řízení se považuje situace, kdy nabude právní moci usnesení, kterým insolvenční soud rozhodl dle ust. § 158 odst. 1 a 3 InsZ, že dlužník není v úpadku, nebo dle ust. § 309 odst. 4 InsZ, kterým vzal soud na vědomí splnění oddlužení, reorganizačního plánu nebo jeho podstatné části dle ust. § 413 a § 364 odst. 2 InsZ.

V praxi může nastat situace, kdy insolvenční správce nepodá v jednoleté objektivní prekluzivní lhůtě, která je počítána od vzniku účinků rozhodnutí o úpadku, odpůrcí žalobu (popř. dojde k jejímu zpětvzetí či zamítnutí). Doslovná interpretace ust. § 239 InsZ by i v tomto případě mohla vést k závěru, kdy by nemělo být možné pokračovat v přerušném řízení. Lze ovšem říci, že tento zákaz není ani z hlediska ochrany cílů insolvenčního zákona a jeho účelu odůvodnitelný za předpokladu, že dlužníkovu plnění či náhrada za ně je již pro podstatu ztraceno, tj. že výsledek původně přerušného řízení by se řízení insolvenčního neměl nijak dotknout.

Nepřípustnost vylučovací žaloby, která je v souladu s ust. § 239 odst. 4 InsZ v souvislosti s odporovatelným právním úkonem nepřipustná, vychází z logické úvahy, že nelze o téže otázce mezi týmiž účastníky rozhodovat dvakrát, jednou v řízení o odpůrcí žalobě a podruhé v rámci řízení excindačního.⁷⁷

Pro případ, kdy třetí osoba vydá správci dlužníkovu plnění dobrovolně, nepodává zákon jednoznačnou odpověď. Budeme-li se držet dikce zákona, dle kterého se neúčinnost dlužníkovu právního úkonu zakládá výlučně rozhodnutím insolvenčního soudu dle ust. §

⁷⁷ MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 380.

235 odst. 2 InsZ, jakož i prekluzivního charakteru jednoroční lhůty stanovené v § 239 odst. 3 InsZ, je možné dojít k závěru, že i za tohoto stavu věci, kdy je právní úprava vágní, je v zájmu právní jistoty, aby insolvenční správce odpůřil žalobu podal.

11.3. Neúčinnost dlužníkovra právního úkonu cestou odpůřil žaloby dle § 239 odst. 1 InsZ

V insolvenčním zákoně je obecně neúčinnost právních úkonů založena soudním rozhodnutím na základě odporovatelnosti tohoto právního úkonu. Takovou úpravou se neúčinnost právních úkonů v insolvenčním zákoně přiblížila spíše institutu odporovatelnosti právních úkonů tak, jak je upraven v § 42a ObčZ. I nadále se ovšem objevují případy neúčinnosti právních úkonů dlužníka vůči věřitelům ze zákona, např. podle § 111 odst. 3 InsZ, který stanoví, že právní úkony, které dlužník učinil v rozporu s omezeními stanovenými v důsledku účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení, jsou vůči věřitelům neúčinné. V dalším ustanovení, konkrétně § 246 odst. 2 InsZ, jsou v rámci konkursu neúčinné vůči věřitelům ty právní úkony dlužníka, které souvisejí s majetkovou podstatou a byly učiněny poté, co oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce. Dalšími příklady formy neúčinnosti v insolvenčním zákoně jsou neúčinnosti některých právních úkonů či jejich částí vůči insolvenčnímu správci ve chvíli, kdy insolvenční správce není vázán některými typy ujednání, např. při zpeněžování majetkové podstaty ve smyslu § 283 odst. 1 InsZ, podle něhož insolvenční správce není při zpeněžování omezen ujednáními, která brání úplatnému postoupení dlužníkových pohledávek, či ve smyslu § 284 odst. 2 InsZ není vázán smluvními předkupními právy.⁷⁸

⁷⁸ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 503.

Odpůrčí žalobou dle ust. § 239 odst. 1 InsZ je zahájeno sporné řízení, které je z hlediska věcné příslušnosti též incidenčním sporem. Založení neúčinnosti dlužníkova právního úkonu nastává teprve pravomocným rozhodnutím, kterým insolvenční soud vyhoví odpůrčí žalobě a dnem právní moci takového rozhodnutí insolvenčního soudu náleží dlužníkovo plnění do majetkové podstaty v souladu s ust. § 239 odst. 4 InsZ.

Ve chvíli, kdy dojde ke zjištění neplatnosti právního úkonu pravomocným rozhodnutím insolvenčního soudu, insolvenční správce zapíše předmět bezdůvodného obohacení do soupisu majetkové podstaty a pohledávku uplatní vůči tomu, kdo se bezdůvodně obohatil. Na základě stejného pravomocného rozhodnutí insolvenčního soudu o neúčinnosti dlužníkova právního úkonu insolvenční správce zapíše dlužníkovo plnění do soupisu majetkové podstaty. O takovém zápisu insolvenční správce vyrozumí osobu, která byla stranou žalovanou v incidenčním sporu z odpůrčí žaloby, neboť právě tato osoba má povinnost vydat dlužníkovo plnění.⁷⁹ Pokud žalovaný dobrovolně nesplní povinnost, která mu byla uložena soudem, přistoupí insolvenční správce, v souladu s ust. § 294 odst. 1 InsZ, k vymáhání plnění ve prospěch majetkové podstaty.

Pokud se insolvenční správce bude domáhat peněžité pohledávky, použije žalobu na zaplacení. Právním titulem, který stanoví skutečnosti, na základě kterých se insolvenční správce přiznaného práva domáhá, je pravomocné rozhodnutí insolvenčního soudu o zjištění neplatnosti právního úkonu či o jeho neúčinnosti.

11.4. Odpůrčí žaloba v SRN dle ust. § 130 až § 136

Insolvenzordnung

Odporovatelné je podle InsO každé právní jednání dlužníka, které zakládá právní následky uvedené v ustanoveních §§ 130 – 136 InsO, jenž vedou různou formou ke

⁷⁹ Viz Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010.

zkrácení rozsahu majetku v úpadcově podstatě. Jedná se konkrétně o odporovatelnost z důvodu poskytnutého zajištění nebo uspokojení pohledávky věřitele (§130, § 131 a § 132 InsO), z důvodu znevýhodňování věřitele (§ 133 InsO), z důvodu poskytnutí bezplatného plnění dlužníkem věřiteli (§ 134 InsO), z důvodu splnění nebo zajištění pohledávky společníka za společností (§135 InsO) a konečně z důvodu vrácení vkladu společníka tiché společnosti zpět tichému společníkovi (§ 136 InsO).

Odporovatelnost podle těchto ustanovení InsO se uplatňuje mimo insolvenční řízení podle obecných předpisů občanského práva procesního (*ZPO*) na základě žaloby podané aktivně legitimovaným věřitelem obvodnímu soudu (*Amtsgericht*), u nějž probíhá insolvenční řízení.

Ustanovení § 131 InsO činí odporovatelnými ty právní úkony, kterými věřitelé dlužníka získali plnění nebo zajištění své pohledávky, která nebyla dospělá nebo byla splněna jiným způsobem, než měla být, a to v případech, kdy:

- takový právní úkon byl učiněn alespoň jeden měsíc před podáním návrhu na zahájení insolvenčního řízení, anebo po jeho podání
- nebo
- takový právní úkon byl učiněn alespoň tři měsíce před podáním návrhu na zahájení insolvenčního řízení a v té době byl dlužník již ve stavu platební neschopnosti
- nebo
- takový právní úkon byl učiněn alespoň tři měsíce před podáním návrhu na zahájení insolvenčního řízení a jednajícímu věřiteli bylo známo, že tímto právním úkonem poškozují ostatní věřitele dlužníka.

Obdobně jako v ustanovení § 130 InsO platí i zde, že u dlužníkových osob blízkých (§138 InsO) se vědomost existence stavu úpadku dlužníka nebo možnosti poškození ostatních věřitelů předpokládá.

V praxi je odpůrčí žaloba využívána nejen v případech, kdy pohledávka není dosud splatná, ale také pokud jde o pohledávky před soudy nevymahatelné např. pohledávky

z hazardních her, sázek a losů, o naturální obligace a o domněle existující pohledávky z právních úkonů neplatných nebo nicotných.

O jiný způsob plnění jde tehdy, kdy se typ poskytnutého plnění odchyluje od obsahu závazkového právního vztahu. Je však třeba dodat, že v případě odchylky od sjednaného způsobu plnění je nezbytné respektovat souvislosti daného případu, obchodní zvyklosti a způsoby chování, které každý obchodní případ chtě nechtě provázejí. V zásadě by se v tomto případě mělo jednat o *minus* z hlediska rozsahu podstaty, nikoliv jen o plnění *aliud*. Aplikace odporovatelnosti podle tohoto ustanovení vyžaduje bezesporu vysokou míru individuálního posouzení soudem, který musí dbát na to, aby se aplikace odporovatelnosti nevymkla z přípustných mezí zásahu do právních vztahů. Neboť ohrožení jejich právní jistoty je zde zcela jistě možné.

Podat odpor podle ustanovení §§ 130 a 131 InsO není třeba v případě započtení, neboť ustanovení § 96 InsO prohlašuje *ipso iure* za nepřipustné započtení, kterého je dosaženo odporovatelným právním úkonem.

Z hlediska časového je možné rozdělit předpoklady pro úspěšné uplatnění odporu do tří základních kategorií, tak jak je formuluje InsO:

- Právní úkony specifikované v ustanovení § 131 InsO, které proběhly v období posledního měsíce před podáním návrhu na zahájení insolvenčního řízení, anebo po jeho podání je možné odporovat bez dalšího. Subjektivní stránka se v těchto případech u protistrany, proti které odpor směřuje, neposuzuje. Existenci stavu úpadku a popř. vědomí o tomto stavu zákon předpokládá.
- Právní úkony, které proběhly v období druhého a třetího měsíce před podáním návrhu na zahájení úpadkového řízení, je možné odporovat pouze za splnění předpokladu, že dlužník byl v této době již ve stavu platební neschopnosti.
- Alternativně k této variantě přistupuje možnost podat úspěšně odpor, pokud věřitel (který měl získat odporovatelným jednáním prospěch) o tom, že svým jednáním poškozují ostatní věřitele (tj. v zásadě o existenci stavu platební neschopnosti

dlužníka) věděl nebo vzhledem k vnějším okolnostem o důsledcích svého jednání vědět musel a měl.

Ustanovení § 132 InsO stanoví samostatně podmínky pro odporování těch právních úkonů dlužníka, které bezprostředně poškozují jeho věřitele. Vedle ustanovení §§ 130 a 131 InsO se jedná o *lex specialis*, podle něhož se postupuje pouze v případech, kdy není možné podat odpor podle ustanovení předchozích.

Odporovatelný je každý právní úkon dlužníka, který jeho věřitele bezprostředně poškozuje, pokud:

- byl uskutečněn v posledních třech měsících před podáním návrhu na zahájení insolvenčního řízení a v době jeho uskutečnění byl dlužník ve stavu platební neschopnosti,
- nebo
- byl uskutečněn po podání návrhu na zahájení insolvenčního řízení a druhé straně byla existence stavu platební neschopnosti známa nebo jí byla známa skutečnost, že byl podán návrh na zahájení insolvenčního řízení.

Za právní úkon, který bezprostředně poškozuje věřitele dlužníka, se považuje i každé jednání dlužníka, kterým dlužník ztrácí určité právo vůči třetím osobám nebo se vzdává jeho budoucího uplatnění. Rovněž i takové jednání dlužníka, kterým se zakládá nový majtkový nárok vůči dlužníkovi (ust. § 132 odst. 2 InsO). V praxi může jít o opomenutí dlužníka nějaký úkon vůbec učinit (v podmínkách českého právního řádu by se nejspíše mohlo jednat např. o nepodání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu nebo o nepodání odporu proti platebnímu rozkazu v zákonem předvídaných lhůtách) nebo naopak pokud se dlužník nedostaví k nařízenému soudnímu jednání, v důsledku čehož je proti němu vydán rozsudek pro zmeškání, který zakládá dlužníkovi nové povinnosti, anebo opomene-li dlužník uplatnit námitku promlčení.

Předpokladem pro úspěšné uplatnění odporovatelnosti podle ustanovení § 132 InsO je navíc, na rozdíl od předchozích §§ 130 a 131 InsO, také hrozba bezprostředního poškození věřitelů dlužníka. Je-li dána tato obava, není nutné nadále zkoumat subjektivní stránku jednajících osoby. V praxi může být za takové jednání považováno např. uzavření kupní nebo směnné smlouvy mezi dlužníkem a jedním z jeho věřitelů, kdy však dlužník za poskytnuté plnění nedostává odpovídající protiplnění.

Právní úkon dlužníka, kterým byl poškozen rozsah majetkové podstaty, nemusí být nutně jen dvoustranný právní úkon sjednaný mezi dlužníkem a třetí osobou, nejčastěji s jedním z věřitelů. Ochrana pomocí uplatnění odporovatelnosti se uplatní i proti jednostranným právním úkonům. Zde bude častým příkladem odporovatelnost výpovědi podané dlužníkem, v důsledku jejíhož podání přichází dlužník o určitou část svých příjmů.

Odporovatelnost z důvodu poskytnutí bezplatného plnění je upravena v ust. § 134 InsO. Zmíněná úprava umožňuje odporovat takovým právním úkonům dlužníka, kterými poskytoval třetím osobám plnění bez toho, aby získal v jakékoliv formě majetkovou protihodnotu. Zákon stanovuje podmínku, že k takovému úkonu muselo dojít v období alespoň čtyř let před podáním návrhu na zahájení úpadkového řízení.

Zmíněné ustanovení InsO tímto realizuje zásadu, že bezplatné úkony požívají slabší ochrany před případným uplatněním odporovatelnosti věřitelem. Nikdo by totiž neměl být rozdávačný na účet svých věřitelů.⁸⁰ Pojem plnění je tudíž třeba vykládat poměrně široce. Nespadají zde pouze darování, ale obecně všechny právní úkony dlužníka, na základě kterých dochází při jejich realizaci v konečném důsledku ke zmenšení majetkové sféry dlužníka. Spadají zde proto i dlužníková opomenutí, díky kterým dochází ke zvětšení majetkové sféry třetích osob, např. opomenutí uplatnění námitky promlčení nebo vydržení apod. Skutečnost, zda došlo ke zmenšení majetkové sféry dlužníka či nikoliv, je předmětem posuzování podle objektivních kritérií s přihlédnutím ke specifickým

⁸⁰ Srovnej Důvodovou zprávu k vládní předloze InsO, str. 238.

okolnostem toho kterého daného případu. Subjektivní pohled na věc ze strany účastníků napadeného právního úkonu není brán v úvahu; subjektivní stránka se jako taková nezkoumá. Je však třeba vždy zkoumat rovnocennost poskytnutého protiplnění, která nemusí zcela přesně kopírovat finanční vyjádření poskytnutého plnění. Například prodej věci dlužníka v situaci jeho finanční nouze může být soudem posouzen jako bezvadný i v případě, že věc byla prodána za cenu nižší než obvyklou. Zde by byla reflektována právě skutečnost, že se jednalo o prodej v tísní. Je tedy třeba ze strany soudu pečlivě zkoumat okolnosti vzniku právního úkonu spočívající v poskytnutí či přijetí neekvivalentního plnění.

Dostupná judikatura vyšších soudů považuje za odporovatelné jednání podle ustanovení § 134 InsO jednak tzv. bezplatná plnění, tedy např. darování losu loterie, případnou výhru je jeho držitel povinen vydat do podstaty⁸¹, nebo např. dlužníkem poskytnutou záruku za závazek třetí osoby, aniž by dlužník získal tímto krokem protihodnotu⁸². Dále půjde o úkony dlužníka, na základě kterých dlužník plnil a nic nezískal. Typicky se jedná o případy, kdy dlužník plní třetí osobě, ačkoliv pohledávka existuje již jen jako naturální obligace (!) v důsledku čehož dlužníkův závazek není nadále soudně vymahatelný. Posledním okruhem případů, kdy se uplatní odporovatelnost podle ustanovení § 134 InsO, jsou majetkové dispozice uskutečněné mezi dlužníkem a jeho manželem; zejm. modifikace rozsahu společného jmění manželů (*Gesamthandeigentum*).

Pro úplnost je třeba uvést, že z možnosti odporovat jednání dlužníka podle ustanovení § 134 InsO jsou vyloučena taková jednání, která se uskutečňují v souvislosti s různými společenskými příležitostmi (narozeniny, svatba, křtiny, různé svátky apod.). Souhrnně se jedná o případy, kdy dlužník poskytuje dary třetím osobám v rámci společenských

⁸¹ Sbírka rozhodnutí Spolkového nejvyššího soudu ve věcech civilních č. 113, str. 99.

⁸² Sbírka rozhodnutí Spolkového nejvyššího soudu ve věcech civilních č. 41, str. 298.

konvencí. Podmínkou pro uvedený zákaz odporovatelnosti je to, že hodnota těchto darů nepřekračuje běžné meze a je nepatrná.

Co se týče lhůty, ve které musí být odporovatelnost uplatněna, která činí 4 roky podle § 134 InsO, ale jinak obecně pro všechny typy odporovatelnosti, je určující okamžik podání návrhu na zahájení úpadkového řízení, který je blíže specifikován v ustanovení § 139 InsO. První den začátku jejího běhu nastává zásadně vždy dnem podání prvního návrhu na zahájení řízení.

12. Spory o náhradu škody, která vznikla v důsledku porušení povinností v úpadkovém řízení insolvenčním správcem

12.1. Obecně

Insolvenční správce je povinen při výkonu svých práv a povinností dle ust. § 36 odst. 1 InsZ postupovat svědomitě a s odbornou péčí, zároveň je povinen vyvinout veškeré úsilí, které lze po něm spravedlivě požadovat, aby věřitelé byli uspokojeni v co nejvyšší míře. Společnému zájmu věřitelů je přitom povinen dát při výkonu funkce přednost před zájmy jiných osob. Shodná povinnost byla správci konkurzní podstaty stanovena již v zákoně o konkurzu a vyrovnání.

Ustanovení § 36 odst. 1 InsZ předpokládá, že insolvenční správce bude při výkonu své funkce postupovat tak, aby byly vypořádány majetkové vztahy osob dotčených dlužníkovým úpadkem, a bude se na probíhajícím insolvenčním řízení účastnit takovým způsobem, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo naopak neoprávněně zvýhodněn a aby došlo k rychlému, hospodárnému a co nejvyššímu uspokojení všech věřitelů. Dále by měl insolvenční správce dbát také na to, aby věřitelé, kteří mají stejné nebo obdobné postavení, měli rovné možnosti. Hlavním cílem insolvenčního řízení je tak snaha insolvenčního správce o dosažení co nejvyšší míry uspokojení pohledávek insolvenčních věřitelů. K dosažení takového cíle se od insolvenčního správce očekává, že vyvine veškeré úsilí, které po něm v rámci výkonu funkce lze spravedlivě požadovat.

Požadavek, aby insolvenční správce vyvinul veškeré úsilí, které po něm lze spravedlivě požadovat, aby věřitelé byli uspokojeni v co nejvyšší míře, koresponduje se zásadami insolvenčního řízení, které jsou stanoveny v § 5 písm. a) InsZ. Další důležitou zásadu stanovuje § 37 InsZ, podle kterého insolvenční správce odpovídá za škodu nebo jinou újmu, kterou dlužníkovi, věřitelům nebo třetím osobám způsobil tím, že při výkonu své

funkce porušil povinnosti, které jsou mu uloženy zákonem nebo rozhodnutím soudu, jakož i tím, že při jejím výkonu nepostupoval s odbornou péčí.

Stanovené zásady je třeba formulovat tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen či nezákonně zvýhodněn. Práva věřitele nabytá v dobré víře před zahájením insolvenčního řízení nelze omezit rozhodnutím insolvenčního soudu ani postupem insolvenčního správce, nestanoví-li insolvenční zákon jinak (např. § 11 dohlédací činnost insolvenčního soudu, § 111 nakládání s majetkovou podstatou, § 113 nařízení předběžného opatření atd.).

12.2. Odpovědnost insolvenčního správce za škodu dle § 37 InsZ

Za škodu nebo jinou újmu, kterou způsobily osoby zvolené k plnění úkolů insolvenčního správce, odpovídá při výkonu své činnosti vždy insolvenční správce podle ust. § 37 InsZ. Úprava odpovědnosti insolvenčního správce za škodu nebo jinou újmu způsobenou při výkonu své funkce je v insolvenčním zákoně nově upravena jako odpovědnost objektivní. Insolvenční zákon předpokládá, že pokud insolvenční správce poruší své povinnosti, které mu jsou stanoveny v ust. § 36 InsZ, odpovídá za škodu nebo jinou újmu, kterou tím způsobil účastníkům insolvenčního řízení nebo třetím osobám, objektivně.

Odpovědnosti se však může insolvenční správce zprostit. Stane se tak za předpokladu, pokud prokáže, že škodě nebo jiné újmě nemohl zabránit, a to ani při vynaložení veškerého úsilí, které po něm bylo možno spravedlivě požadovat. Insolvenční správce tak musí být schopen v probíhajícím insolvenčním řízení kdykoliv obhájit své hospodaření s majetkovou podstatou. Insolvenční správce musí dodržovat povinnosti, které mu ukládá insolvenční zákon a v případě hrozící možnosti vzniku škody nebo jiné újmy musí včas

informovat věřitelský orgán a insolvenční soud.⁸³ Při vyvinění z odpovědnosti za způsobenou škodu pak bude muset insolvenční správce předkládat důkazy o tom, že včas informoval o možnosti vzniku škody, nebo jiné majetkové újmy a o způsobu, kterým se škodě snažil zabránit.

Při vymezení povinností správce konkurzní podstaty, které lze vztáhnout i na povinnosti insolvenčního správce, lze vycházet také z usnesení Nejvyššího soudu⁸⁴, ve kterém soud stanovil, že „*Zákonný znak spočívající v povinnosti opatrovat nebo spravovat cizí majetek ve smyslu § 255 odst. 1 tr. zák. je třeba vykládat tak, že uvedená povinnost je uložena tomu, kdo je ze zákona či na základě uzavřené smlouvy povinen pečovat o majetek jiné osoby a nakládat s ním v zájmu toho, komu takový majetek patří. Opatrováním cizího majetku se přitom rozumí taková míra ochrany cizího majetku, která zamezuje jeho částečnému nebo úplnému znehodnocení, ztrátě, odcizení apod. Od povinnosti opatrovat cizí majetek je nutné odlišovat povinnost spravovat cizí majetek, která předpokládá aktivní přístup správce k péči o takový majetek, zejména pokud jde o zachování jeho podstaty a o další zhodnocování majetku. Správce cizího majetku se tedy musí vyvarovat těch dispozic se spravovaným majetkem, které by směřovaly k znehodnocení či odcizení tohoto majetku, k jeho převodu na jiné osoby bez získání odpovídající protihodnoty atd. Jak vyplývá z rozhodných skutkových zjištění, která v posuzované věci učinily soudy nižších stupňů...“* Obviněný byl v citované věci ustanoven jako správce konkurzní podstaty akciové obchodní společnosti v úpadku. Z uvedeného vyplývá, že role insolvenčního správce je možné přirovnat k postavení manažera obchodní společnosti, který je zodpovědný za správu majetku. Dále Nejvyšší soud uvádí: „*Obviněný jako správce konkursní podstaty povinen při výkonu této funkce postupovat s odbornou péčí. V případě porušení svých povinností odpovídá správce konkursní podstaty za škodu. Podle § 14 odst. 1 písm. a)*

⁸³ KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon a předpisy související: Nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení: komentář*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, xxii, s. 369.

⁸⁴ Viz Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 5 Tdo 515/2007 ze dne 27. 6. 2007.

zákona o konkursu a vyrovnání je pak správce konkursní podstaty oprávněn nakládat s majetkem patřícím do konkursní podstaty. V tomto směru mu tedy přísluší všechna oprávnění, jež by jinak vykonával úpadce sám, resp. statutární orgán toho úpadce, který je právnickou osobou. To mimo jiné znamená, že obdobně jako tomu je u statutárních orgánů obchodních společností, zejména akciové společnosti (srov. § 192 odst. 1 a § 194 odst. 5 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů), postupuje i správce konkursní podstaty s péčí řádného hospodáře. Pojem péče řádného hospodáře lze přitom chápat tak, že řádný hospodář činí právní úkony týkající se obchodní společnosti odpovědně a svědomitě a stejným způsobem rovněž pečuje o její majetek, jako kdyby šlo o jeho vlastní majetek. Taková péče tedy nepochybně zahrnuje péči o majetek akciové společnosti nejen v tom smyslu, aby nevznikla škoda na majetku jeho úbytkem či znehodnocením, ale také aby byl majetek společnosti zhodnocován a rozmnožován v maximální možné míře, jaká je momentálně dosažitelná. Jestliže tedy obviněný jako správce konkursní podstaty uzavřel s jinou obchodní společností nevýhodnou smlouvu o složení ceny zastavených nemovitostí, ačkoli hodnota těchto nemovitostí byla v inkriminované době podstatně vyšší, postupoval v rozporu s povinností uvedenou v § 8 odst. 2 zákona o konkursu a vyrovnání, přičemž tato okolnost byla současně způsobila naplnit zákonný znak skutkové podstaty trestného činu spočívající v porušení povinnosti opatrovat nebo spravovat cizí majetek ve smyslu § 255 odst. 1 tr. zák.“

Odpovědnost insolvenčního správce za škodu však není absolutní a zákon umožňuje insolvenčnímu správci, aby se odpovědnosti zprostil. Liberačním důvodem je pro insolvenčního správce pokud prokáže, že škodě nebo jiné újmě nemohl zabránit, a to ani při vynaložení veškerého úsilí, které po něm bylo možno spravedlivě požadovat se zřetelem k průběhu insolvenčního řízení.

Insolvenční správce má tedy povinnost, v kterékoliv fázi řízení, obhájit své hospodaření s majetkovou podstatou. Pokud tak neučiní, je uplatnění jeho odpovědnosti na místě. Zajímavé je pozastavit se nad nálezem Ústavního soudu, který byl publikován ve

Sbírace zákonů pod č. 403/2002 Sb.⁸⁵, ve kterém Ústavní soud stanovil, že výkon funkce správce konkurzní podstaty lze považovat za výkon veřejné funkce. Navzdory tomuto názoru Ústavního soudu však bude z hlediska možné odpovědnosti za škodu i nadále platit, že stát neodpovídá za škodu způsobenou pouze tím, že insolvenční správce porušil své povinnosti v insolvenčním řízení.

Insolvenční správce má povinnost dodržovat povinnosti, které mu ukládá insolvenční zákon nebo insolvenční soud. Pokud nastane situace, kdy je zde možnost hrozící škody, nebo jiné újmy, je insolvenční správce včas informovat věřitelský orgán a insolvenční soud. Jedinou možností, jak se insolvenční správce může zbavit odpovědnosti za škodu je, že prokáže, že včas informoval o možnosti existence situace, jejímž následkem může být vznik škody nebo jiné majetkové újmy. Insolvenční správce musí zároveň prokázat, jakým způsobem se snažil hrozící škodě zabránit, či uvést důvody, které mu v aplikaci preventivních opatření před hrozící škodou bránily.

Insolvenční správce je dále odpovědný také za škodu nebo jinou újmu při výkonu své činnosti dle ust. § 37 odst. 2 InsZ, kterou způsobily osoby, jež si zvolil k plnění svých úkolů. Teprve v případě soudního rozhodnutí o jeho odpovědnosti za škodu, popř. jinou újmu, by mohl uplatňovat formu regresního nároku vůči osobě, která vzniklou škodu nebo jinou újmu způsobila a zároveň se kterou je insolvenční správce v právním vztahu, a to právě v jeho mezích.

Insolvenční správce bude odpovídat i za škodu nebo jinou újmu, která může v souvislosti s výkonem jeho funkce vzniknout věřiteli s pohledávkou za majetkovou podstatou (§ 37 odst. 3 InsZ). Dle zákona ke vzniku škody dojde tím, že z různých důvodů vážících s k činnosti insolvenčního správce nemohlo dojít k uspokojení této pohledávky. Zmíněná úprava je v insolvenčním zákoně oproti zákonu o konkurzu a vyrovnání novinkou. Doposud se v případě uspokojování pohledávek za podstatou ukazovalo, že

⁸⁵ Viz Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. 403/2002 Sb. ze dne 25. 6. 2002.

věřitelé za majetkovou podstatou měli mnohem složitější postavení při snaze o uspokojení svých pohledávek, než tomu bylo u klasických konkurzních věřitelů (více viz následující kapitola).

12.3. Odpovědnost insolvenčního správce za dobu hospodaření s majetkovou podstatou

Insolvenční správce rovněž odpovídá za škodu nebo jinou újmu, která věřiteli s pohledávkou za majetkovou podstatou vznikla tím, že nemohla být uspokojena jeho pohledávka vzniklá na základě právního úkonu insolvenčního správce.

Tento zvláštní druh odpovědnosti insolvenčního správce je formulován § 37 odst. 3 InsZ. Jedná se přitom o speciální úpravu k obecné úpravě, která je formulována v ust. § 37 odst. 1. Nad rámec obecné odpovědnosti za škodu nebo jinou újmu stanovenou v odstavci prvním je zde upravena odpovědnost insolvenčního správce vzniklá tím, že nemohla být uspokojena pohledávka věřitele s pohledávkou za majetkovou podstatou. Ačkoliv zákon hovoří v § 168 InsZ o pohledávkách za majetkovou podstatou a na roveň jim staví pohledávky dle ust. § 169 InsZ, odpovědnost insolvenčního správce dle ust. § 37 odst. 3 se vztahuje výhradně k samotným pohledávkám za majetkovou podstatou dle ust. § 168 InsZ. Nejčastěji půjde o případ, kdy insolvenční správce po zahájení insolvenčního řízení uzavře určitou smlouvu, například na plnění potřebné k udržování majetkové podstaty např. uzavření smlouvy na dodávku energií, na archivaci, na dodání nejrůznějších prací a výkonů, apod. Věřitel takové pohledávky má ze zákona a bez přihlášení právo na uspokojení této pohledávky a vůči insolvenčnímu správci se může domáhat uspokojení pohledávky žalobou dle ust. § 203 odst. 4 InsZ. V případě žaloby dle citovaného ustanovení se nebude jednat o incidenční spor, neboť jde o individuální nárok oprávněného (nikoliv o nárok majetkové podstaty) vůči insolvenčnímu správci. Tento nárok je

uplatnitelný mimo rámec insolvenčního řízení i po jeho skončení a náklady, které v tomto sporu vzniknou insolvenčnímu správci, budou hrazeny z majetkové podstaty, pokud ovšem nevzniknou zaviněním. Insolvenční správce se může odpovědnosti za neuhrazenou pohledávku za majetkovou podstatou zprostit pouze v případě, pokud prokáže, že v době, kdy tento právní úkon činil (tj. v době, kdy uzavíral smlouvu, z níž vznikla budoucí pohledávka), nemohl poznat, že majetková podstata nebude postačovat na její úhradu.

Z konstrukce tohoto typu odpovědnosti v insolvenčním zákoně vyplývá, že insolvenční správce je povinen v průběhu insolvenčního řízení neustále zajišťovat, aby pohledávky za majetkovou podstatou vzniklé na základě jeho právního úkonu byly zajištěny co do jejich úhrady. Jak již bylo řečeno výše, liberačním důvodem může být pouze skutečnost, že v době, kdy tento právní úkon učinil, nemohl poznat, že majetková podstata nebude stačit k úhradě jím vzniklé pohledávky za majetkovou podstatou. Insolvenční správce by proto měl být vždy schopen prokázat, že při výkonu své funkce postupoval s péčí řádného hospodáře, tzn., že důsledek spočívající v neuhrazení vzniklé pohledávky za majetkovou podstatou vznikl vnějším vlivem bez toho, aby tento vnější vliv bylo možno spravedlivě očekávat a případně na něj i nějakým způsobem reagovat ve smyslu zabránění tomuto stavu. Touto koncepcí je insolvenční správce veden k odpovědnosti za řádné plnění povinností a úhradu pohledávek za majetkovou podstatou.

Lze říci, že předpokladem pro uplatnění práva na náhradu škody způsobené insolvenčním správcem, bude porušení povinností insolvenčního správce stanovených zákonem nebo soudním rozhodnutím, vznik škody, příčinná souvislost mezi porušením stanovené právní povinnosti a vznikem škody při současné neexistenci okolností vylučujících odpovědnost.

Případný soudní spor vedený proti insolvenčnímu správci je sporem incidenčním. Tento spor je proto veden v rámci insolvenčního řízení a insolvenční správce je subjektem žalovaným. Zároveň na insolvenčním správci leží důkazní břemeno a břemeno tvrzení o tom, že podle ustanovení o odpovědnosti za škodu nebo jinou újmu (§ 37 odst. 1 InsZ)

nemohl škodě nebo jiné újmě zabránit přes vynaložení veškerého úsilí, které po něm bylo možné, vzhledem k probíhajícímu insolvenčnímu řízení, požadovat. Insolvenční správce tak musí prokázat, že škodě nebo jiné majetkové újmě nemohl zabránit, nebo že dle ust. § 37 odst. 3 InsZ nemohl poznat, že majetková podstata nebude postačovat k úhradě jím vzniklé pohledávky za majetkovou podstatou.

Pro úplnost je třeba také uvést, že vůči insolvenčnímu správci je možné uplatnit právo na náhradu škody v omezené promlčecí době. Subjektivní lhůta činí 2 roky od okamžiku, kdy se poškozený o odpovědnosti insolvenčního správce a výši škody dozvěděl. Objektivní lhůta pak činí 3 roky od skončení insolvenčního řízení, resp. 10 let v případě škody způsobené úmyslným trestným činem, za který byl insolvenční správce pravomocně odsouzen (§ 37 odst. 4 InsZ).

12.4. Průběh dokazování

Žalovaný je dle ust. § 99 odst. 3 InsZ povinen nést důkazní břemeno. V případě klasické náhrady škody je důkazní břemeno založeno především na existenci příčinné souvislosti a vznikem škody na poškozeném, a to bez ohledu na to, zda se jedná o škodu zaviněnou nebo o odpovědnost za výsledek. U dokazování v rámci incidenčního sporu je tomu přesně naopak a je na žalovaném, aby prokázal, že i v případě, kdy by insolvenční návrh byl podán včas, by škoda nenastala vůbec nebo by vznikla v menším než deklarovaném rozsahu.

Při dokazování bude na věřiteli, aby prokázal rozhodné skutečnosti. Věřitel proto ze své pozice žalobce prokazuje zejména výši přihlášené a nesporné pohledávky, výši uspokojení pohledávky a uplatní zjištěný rozdíl v žalobním petitu. Aby nebyla žaloba po podání měněna, bude třeba, aby byla podána až po skončení insolvenčního řízení, jelikož teprve tehdy bude možné zjistit její konečnou výši.

Pokud žalovaný z odpovědnosti za škodu nebo jinou újmu neunesse důkazní břemeno, bude žalobci pravděpodobně soudem přiznán nárok na náhradu škody v deklarované výši. Takto bude soud postupovat v případě, že žalovaný neprokáže, že jemu uloženou povinnost nesplnil vzhledem ke skutečnostem, které nastaly nezávisle na jeho vůli a které nemohl odvrátit ani při vynaložení veškerého úsilí, které po něm lze spravedlivě požadovat.

13. Spory ze žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení plnění, jehož se týká neplatný právní úkon

Právní úprava neplatnosti právních úkonů je v insolvenčním zákoně zakotvena v §§ 231 až 234. Jde o ustanovení speciální ve vztahu k obecným ustanovením upravujícím hmotněprávní neplatnost právních úkonů. V této souvislosti je třeba vycházet ze zdrojů vztahujících se k obecným hmotněprávním důvodům neplatnosti právních úkonů. Nejobecnějším je přitom ust. § 135 odst. 2 OSŘ, podle něhož soud otázky, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem v dané věci, již neřeší jako předběžné, nýbrž z daného rozhodnutí vychází. Výjimka formulovaná pro účely insolvenčního řízení, spočívá v tom, že pro účely insolvenčního řízení neplatí obecně překážka litispendence a překážka věci pravomocně rozhodnuté.

Neplatnost právních úkonů, resp. potvrzení jejich neplatnosti, tak, jak je stanoveno v ustanovení § 231 InsZ, se výslovně odchyluje od zásady hodnocení důkazů v nalézacím občanském soudním řízení dle § 135 odst. 2 OSŘ. Speciální úprava obsažená v § 231 InsZ stanoví, že je výlučnou pravomocí insolvenčního soudu je, aby si sám posoudil platnost právního úkonu, který se týká majetku nebo závazků dlužníka. Cílem této úpravy je řešit zjištění neplatnosti takovým způsobem, který by vylučoval případné neodůvodněné krácení majetkové podstaty.

Neplatnost právního úkonu může být hodnocena v samostatném soudním řízení, které bude incidenčním sporem dle ust. § 159 odst. 1 písm. f). K podání žaloby o neplatnost právního úkonu je aktivně legitimován:

- účastník řízení v souladu s ust. § 14 a § 15 InsZ
- dlužník s dispozičním oprávněním dle ust. § 229 InsZ

- insolvenční správce
- státní zástupce jako procesní dle ust. § 9 InsZ, který vstoupil do insolvenčního řízení ve smyslu § 35 OSŘ⁸⁶

Insolvenční správce je v těchto řízeních vždy žalobcem nebo žalovaným.

Výjimku nalezneme v ust. § 232 InsZ, který stanoví, že neplatným v insolvenčním řízení zůstane právní úkon, kterým byla neplatnost právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka zjištěna rozhodnutím soudu, které nabylo právní moci před zahájením insolvenčního řízení.

Neplatnost právního úkonu může být rovněž dovozena i z hmotněprávních předpisů, např. §§ 37 až 40 občanského zákoníku. Určité právní úkony sankcionuje *ex lege* rovněž insolvenční zákon a to v ustanovení § 246 odst. 2 InsZ. Zákon tak nejčastěji činí v souvislosti s jednáním dlužníka při řešení jeho úpadku konkursem. Právní úkony dlužníka jsou poté, co oprávnění nakládat s majetkovou podstatou přešlo na insolvenčního správce, neplatné.

Neplatné tak po prohlášení konkursu bude dle ust. § 246 odst. 4 InsZ odmítnutí přijetí daru nebo dědictví, jakož i dlužníkem uzavřená dohoda o vypořádání dědictví, podle které má z dědictví obdržet méně, než činí jeho dědický podíl, stalo-li se tak bez souhlasu insolvenčního správce (totéž platí i v režimu schváleného oddlužení plněním splátkového kalendáře dle ust. § 412 odst. 3 InsZ).⁸⁷ Další úprava neplatnosti právních úkonů, která je v insolvenčním zákoně zakotvena, se týká oblasti neplatnosti některých dlužníkových úkonů ohledně majetku ve společném jmění manželů, jakož i úkonů, na základě nichž by měly majetku z podstaty nabyt osoby, u nichž je to ze zákona vyloučeno (např. § 295 odst.

⁸⁶ KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon a předpisy související: Nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení: komentář*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, xxii, s. 302.

⁸⁷ MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, s. 360.

1 InsZ). Pokud je dlužníkův úpadek řešen reorganizací, a reorganizační plán dle ust. § 354 odst. 4 InsZ stanoví, že některé právní úkony může dlužník provést jen se souhlasem insolvenčního správce, jsou tyto úkony neplatné, pokud byly provedeny bez tohoto souhlasu.

Může sice dojít ke zjištění neplatnosti právního úkonu jiným způsobem (např. dohodou, jednostranným právním úkonem, v rámci rozhodčího řízení apod.), a to i po zahájení insolvenčního řízení, avšak taková zjištění nebudou pro účely tohoto řízení relevantní a insolvenční soud jimi nebude vázán a takové úkony bude nadále považovat za platné. Problém nastává v případě, kdy insolvenční soud sice pro účely insolvenčního řízení jinými způsoby zjištění neplatnosti či jinými rozhodnutími vázán není, zatímco účastníci řízení či strany právního úkonu ano. Nebezpečím takto vzniklé situace je, že řešení takto vzniklé situace může být poměrně složité a navíc se bude jednat o zásah do stanovených práv a povinností stran právního úkonu.

V průběhu insolvenčního řízení posuzuje neplatnost právního úkonu týkajícího se majetku dlužníka či jeho závazků pouze insolvenční soud. Soud tak může tuto neplatnost posoudit jako předběžnou otázku v souvislosti s incidenčním sporem, jehož předmětem je jiná otázka, v souvislosti s rozhodováním ve věci excindační žaloby apod. nebo přímo v incidenčním sporu, jehož předmětem je tato otázka.⁸⁸ Z usnesení Vrchního soudu v Praze vyplývá, že ve chvíli, kdy byla neplatnost právního úkonu zjištěna pravomocným rozhodnutím insolvenčního soudu, je insolvenční správce oprávněn zapsat předmět bezdůvodného obohacení do soupisu majetkové podstaty a pohledávku uplatnit vůči tomu, kdo se bezdůvodně obohatil. Stejně tak na základě pravomocného rozhodnutí insolvenčního soudu o neúčinnosti dlužníkova právního úkonu zapíše insolvenční správce dlužníkovo plnění do soupisu majetkové podstaty. O takovém zápisu vyrozumí osobu,

⁸⁸ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 489.

kteřá byla žalovaným v incidenčním sporu v odpůřčí žalobě, neboť tato osoba má povinnost vydat dlužníkovo plnění do majetkové podstaty.⁸⁹

Otázka litispendence není v zákoně řešena dostatečným způsobem v souladu s ust. § 83 odst. 1 OSŘ, tj. situace, kdy již před zahájením insolvenčního řízení bylo zahájeno u příslušného soudu řízení o určení neplatnosti právního úkonu týkajícího se majetku nebo závazků dlužníka.⁹⁰ Dle ust. § 263 a násl. InsZ dochází k přerušení soudních, správních a jiných řízení o právech a povinnostech, která se týkají majetkové podstaty nebo která mají být z majetkové podstaty uspokojeny. Jejich účastníkem se stává dlužník až prohlášením konkursu. V praxi tak často dochází k případu, kdy se i po zahájení insolvenčního řízení pokračuje v probíhající řízení o vyslovení neplatnosti pokračovat a dospět k výsledku (často i k odlišnému od později zahájeného sporu u insolvenčního soudu). Tato situace je tak řešena v ust. § 231 odst. 1, který stanoví, že výsledkem zmíněného, souběžně probíhajícího, řízení, není insolvenční soud vázán.

Insolvenční správce zařadí do soupisu majetkové podstaty každou věc, pohledávku nebo právo mající majetkovou hodnotu, o které se domnívá, že patří nebo by mohla patřit do majetkové podstaty, i když o její náležitosti do majetkové podstaty jsou určité pochyby. Osoba, která se domnívá, že věc do majetkové podstaty zapsána být neměla, může podat vylučovací žalobu. Na základě vylučovací žaloby mohou být zapsané věci, pohledávky a další práva, o nichž jsou pochybnosti, zda do podstaty skutečně patří, ze soupisu majetkové podstaty vyloučeny. Pokud není sporná otázka vyřešena mimosoudně, a to dohodou s insolvenčním správcem, nebo nevyhoví-li insolvenční správce dobrovolně námitkám osoby, která u něj uplatnila svá práva k věci, je vyřešení takové otázky na soudu. Nejvyšší soud přitom stanovil, že *„Rozhodnutí soudu o určení vlastnického práva žalobce není takovou právní skutečností, která by měla sama o sobě za následek vyloučení této věci ze*

⁸⁹ Viz Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010.

⁹⁰ Viz Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010.

*soupisu majetku patřícího do konkursní podstaty úpadce.*⁹¹ Vrchní soud v Praze se zabýval otázkou zápisu plnění, které mělo být předmětem neplatného právního úkonu, do majetkové podstaty a judikoval: *„Jestliže insolvenční správce zapsal plnění, které podle něho mělo být předmětem neplatného právního úkonu, do majetkové podstaty, může plnění (peněžitou náhradou) na základě žádosti o jeho vydání z majetkové podstaty vyjmout a vydat tomu, na jehož úkor se dlužník obohatil. Nevyhoví-li insolvenční správce takové žádosti, je jedině přípustným právním prostředkem pro vydání plnění žaloba o vyloučení majetku z majetkové podstaty podaná podle § 225 IZ.*⁹²

[Vrchní soud tak dává možnost insolvenčnímu správci, aby jednal na žádost osoby, na jejíž úkor se dlužník neprávem obohatil. Pokud insolvenční správce odmítne vydat příslušné plnění, zbývá osobě, na jejíž úkor se dlužník obohatil, podat vylučovací žalobu.]

Podat žalobu na neplatnost právního úkonu mohou pouze zákonem stanovené osoby. Předně jsou jimi dlužníkovi věřitelé, kteří uplatňují své pohledávky a dlužník s dispozičním oprávněním dle ust. § 2 písm. f), § 229, § 409 InsZ. Dále také insolvenční správce a státní zastupitelství. Insolvenční správce přitom žalobu podává jako samostatný subjekt, nikoli jako zástupce věřitelů či úpadce. Tento názor zformuloval již dříve také Nejvyšší soud, který se ve svém rozhodnutí k této otázce zcela jasně vyslovil tak, že: *„Správce konkursní podstaty není účastníkem konkursního řízení. Jako zvláštní procesní subjekt má samostatné postavení jak vůči úpadci, tak vůči konkursním věřitelům a nelze jej považovat za zástupce konkursních věřitelů ani za zástupce úpadce. Ve sporu, v němž správce vymáhá ve prospěch podstaty pohledávku úpadce, musí být jako žalobce uveden přímo správce, označený svým jménem, příjmením, povoláním, bydlištěm a funkcí.*⁹³

⁹¹ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Odon 86/97 ze dne 30. 5. 2002.

⁹² Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. KSUL 69 INS 4837/2008, 1 VSPH 109/2009-P3 ze dne 17. 3. 2009.

⁹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Cdon 1566/96 ze dne 30. 4. 1997.

Insolvenční zákon však také výslovně stanoví, že dlužník, který nemá dispoziční oprávnění, ztrácí možnost žalobu v předmětné věci podat⁹⁴. Dlužník však neztrácí způsobilost být účastníkem v řízení o nárocích týkajících se majetkové podstaty. Nejvyšší soud se k tomu vyjádřil tak, že: „Úpadce prohlášením konkursu neztrácí způsobilost být účastníkem v řízení o nárocích, které se týkají majetku patřícího do podstaty, ani způsobilost procesní. Žalobu o těchto nárocích, podanou úpadcem po prohlášení konkursu, je třeba zamítnout proto, že dispoziční oprávnění k majetku konkursní podstaty přešla na správce konkursní podstaty, tj. pro nedostatek aktivní věcné legitimace.“⁹⁵

13.1. Majetkový prospěch získaný plněním z neplatného právního úkonu

Ustanovení §233 InsZ je do jisté míry modifikací občanského zákoníku, který jako důsledek bezdůvodného obohacení z neplatného právního úkonu stanoví v §457 občanského zákoníku každému z účastníků smluvního vztahu povinnost vrátit druhému z účastníků veškeré plnění, které již na základě neplatného úkonu přijal. Jedná se především o ustanovení hmotněprávní povahy.

Občanský zákoník v § 451 odst. 2 stanoví, že bezdůvodným obohacením se rozumí majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Ten, kdo se na úkor jiného takto bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat. Dále pak dle ust. § 458 občanského zákoníku musí být vydáno vše, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením. Není-li to dobře možné, musí být poskytnuta peněžitá náhrada, a nejednal-li ten, kdo obohacení získal, v dobré víře, musí vydat i užitky z něho plynoucí. V souladu s třetím odstavcem ust. § 458 ObčZ má úspěšný žalobce nárok

⁹⁴ Viz § 231 odst. 2 InsZ.

⁹⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Cdon 1566/96 ze dne 30. 4. 1997.

na náhradu nutných nákladů, které byly vynaloženy. Ustanovení § 169 odst. 1 písm. f) InsZ pak stanoví účelně vynaložené náklady jako pohledávku postavenou na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou.

Ustanovení § 233 odst. 1 InsZ stanoví, že majetkový prospěch získaný plněním z neplatného právního úkonu musí být vydán. Insolvenční správce může vydání majetkového prospěchu odmítnout za předpokladu, že nedošlo k obohacení majetkové podstaty nebo je-li požadováno více, než činí toto obohacení. O vydání majetkového prospěchu získaného způsobem zakládajícím bezdůvodné obohacení může být rozhodnuto pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného příslušného orgánu, a to ve výroku příslušného rozhodnutí nebo v rámci řešení předběžné otázky. Bez takového rozhodnutí není insolvenční správce povinen plnit třetí osobě, zvláště pokud neplatnost popírá.

Zatímco občanský zákoník stojí na principu podmíněnosti nároku, tedy vzájemné vázanosti jednotlivých nároků, z důvodu čehož soud může žalobě, která je podána z tohoto důvodu vyhovět jen tehdy, zaváže-li zároveň i žalobce, insolvenční zákon, zde synallagmatický vztah opouští a umožňuje insolvenčnímu správci, aby jeho plnění bylo až následné. Tedy teprve poté, kdy již svůj závazek ze vzájemného vztahu povinná osoba uhradila.⁹⁶

Jestliže osoba, která je na základě pravomocného rozhodnutí insolvenčního soudu povinna vydat plnění do majetkové podstaty (tj. osoba, která byla žalovaným v incidenčním sporu v odpůrčí žalobě) neplní dobrovolně, je insolvenční správce povinen vymáhat plnění ve prospěch majetkové podstaty. V takovém případě půjde o typický případ vymáhání pohledávky ve prospěch majetkové podstaty dle ust. § 294 odst. 1 InsZ⁹⁷.

⁹⁶ ZELENKA, Jaroslav. *Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000*. Praha: Linde, 2007, s. 358.

⁹⁷ Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010.

Insolvenční správce je oprávněn odmítnout vydat majetkový prospěch zcela či zčásti. Toto oprávnění insolvenčního správce dopadá na situace, kdy se dlužník z neplatného právního úkonu neobohatí; může nastat situace, kdy dlužník žádné plnění nepřijal, nebo se plnění poskytnuté druhou stranou smlouvy ocitlo mimo majetkovou podstatu dlužníka. V takovém případě insolvenční správce návrh na vydání majetkového prospěchu odmítne. Osoba, která takto plnila a vydání se domáhá, může žalovat svůj požadavek z titulu vydání bezdůvodného obohacení, a to vůči dlužníku, nikoli však vůči insolvenčnímu správci. Žaloba na vydání bezdůvodného obohacení nemůže být použita na úkor majetkové podstaty právě z toho důvodu, že k obohacení majetkové podstaty o sporný majetkový prospěch nedošlo. Pokud ovšem oprávněná osoba nesouhlasí s takovým postupem insolvenčního správce, může se vydání majetkového prospěchu plynoucího z neplatného právního úkonu domáhat, a to vylučovací žalobou dle ust. § 225 InsZ. Ze zákona je však insolvenční správce povinen zahrnout do majetkové podstaty majetkový prospěch, který ji obohacuje.

Excindační žalobu je třeba podat nejpozději před uplynutím prekluzivní třicetidenní lhůty počítané od doručení vyrozumění osobě oprávněné o odmítnutí jejího nároku insolvenčním správcem. Vzhledem k tomu, že insolvenční zákon počítá nejen s tím, že správce koná a vydání majetkového prospěchu odmítne, přičemž vyrozumění o tom zašle osobě oprávněné, ale též s jistou pasivitou správce v dané věci, tj. že insolvenční správce nevyřídí žádost oprávněné osoby v přiměřené lhůtě, oprávněná osoba tak může žalobu podat i bez toho, že je jí předmětné vyrozumění doručeno.⁹⁸ Zákon ovšem neupravuje přiměřenou lhůtu, proto je otázka přiměřenosti v paxi sporná.

Insolvenční zákon stanoví v § 233 odst. 2, že právo na náhradu škody není dotčeno nárokem na vydání majetkového prospěchu získaného plněním z neplatného právního úkonu. Zmíněné ustanovení tak navazuje na ustanovení § 225 odst. 6 InsZ, dle kterého

⁹⁸ KOTOUČOVÁ, Jiřina., a kol. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 498.

platí, že pokud byla zpeněžena věc, která neměla být pojata do soupisu, má její vlastník právo na vydání výtěžku zpeněžení, přičemž jeho právo na náhradu škody tím není dotčeno. Ustanovení § 225 odst. 6 InsZ umožňuje za dodržení podmínek ust. § 420 občanského zákoníku, domáhat se náhrady škody, která vznikla zpeněžením plnění, kterým se dlužník na úkor jiného obohatil.

Ustanovení § 233 odst. 2 rovněž stanoví, který subjekt je oprávněn vyzvat insolvenčního správce k vydání majetkového prospěchu získaného neplatným právním úkonem. Oprávněný subjekt musí disponovat pravomocným rozhodnutím soudu o neplatnosti právního úkonu a výzvu insolvenčnímu správci musí podat písemně. Reakce insolvenčního správce na výzvu musí být rovněž písemná a nevyhoví-li návrhu oprávněného subjektu, počíná dnem následujícím po doručení reakce oprávněnému běžet třicetidenní lhůta pro podání excindační žaloby.

O incidenční spor se bude jednat v případě, že žalobce bude namítat spornou platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení plnění, jehož se týká neplatný právní úkon. V takové situaci může žalobce podat žalobu u insolvenčního soudu, nejpozději však do skončení insolvenčního řízení. Bude se tak s největší pravděpodobností jednat o situace, kdy insolvenční správce jednal v rozporu s ust. § 225 odst. 4 a 5 InsZ, které mu stanoví povinnost, na základě které od počátku běhu lhůty k podání vylučovací žaloby (tj. ve lhůtě 30 dnů ode dne, kdy osobě uvedené v § 225 odst. 1 InsZ, bylo doručeno vyrozumění o soupisu majetku, k němuž uplatňuje právo) až do jejího skončení a po dobu řízení o podané žalobě až do jeho pravomocného skončení, nesmí insolvenční správce zpeněžit majetek, který je předmětem řízení, ani s ním nijak nakládat. Ke zpeněžení nebo jinému nakládání s majetkem může ovšem insolvenční správce přistoupit ještě před vydáním pravomocného rozhodnutí v případě, že insolvenční soud v prvním stupni žalobu zamítl, řízení o ní zastavil nebo žalobu odmítl.⁹⁹

⁹⁹ Srovnej § 225 InsZ.

Ustanovení § 233 odst. 3 InsZ se bude vztahovat na situace, ve kterých insolvenční správce bude jednat v rozporu s ust. § 225 InsZ a zpeněžovat věci, jejichž vydání se mohl podle § 225 odst. 1 a 2 InsZ domáhat druhý účastník vztahu z neplatné smlouvy, nebo na situace, kdy naopak tento účastník zpeněžil plnění, jež měl v souladu s ust. § 233 odst. 1 InsZ vydat insolvenčnímu správci.¹⁰⁰

¹⁰⁰ ZELENKA, Jaroslav. *Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000*. Praha: Linde, 2007, s. 358.

14. Spory ze žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení majetku podstaty mimo dražbu

Prodej majetkové podstaty mimo dražbu (tzv. z volné ruky) je nejrozšířenějším způsobem zpeněžení majetkové podstaty. Pokud se jedná o majetek vysoké finanční hodnoty, bylo by účelné a vhodné, kdyby ke zpeněžení majetkové podstaty úpadce docházelo až ve chvíli, kdy veřejná dražba nebo soudní dražba nepovede k předpokládanému výsledku.

V případě, že dojde k prodeji majetkové podstaty mimo dražbu, je insolvenční správce povinen dodržet podmínky stanovené mu insolvenčním zákonem, zejména pak ust. § 289 InsZ. Uvedené ustanovení stanoví, že prodej mimo dražbu může insolvenční správce uskutečnit pouze se souhlasem insolvenčního soudu a věřitelského výboru. Při udělení souhlasu může insolvenční soud stanovit podmínky prodeje. Dokud není souhlas insolvenčním soudem a věřitelským výborem udělen, nenabývá smlouva o prodeji mimo dražbu účinnosti. Souhlas insolvenčního soudu a věřitelského výboru není nutný k prodeji věcí bezprostředně ohrožených zkázou nebo znehodnocením, jakož i věcí běžně zcizovaných při pokračujícím provozu dlužníkovy provozu. Srovnáme-li podmínky provedení zpeněžení majetku podstaty ve veřejné dražbě a prodejem mimo dražbu lze dovodit, že v případě prodeje ve veřejné dražbě není vyloučeno uzavření smlouvy o provedení dražby i bez uděleného souhlasu věřitelským výborem. Do jeho udělení se jen odkládá její účinnost.¹⁰¹

Insolvenční soud návrh na prodej mimo dražbu hodnotí samostatně bez ohledu na případné doporučení insolvenčního správce a souhlasného postoje věřitelského výboru.

¹⁰¹ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 702.

Pokud by mělo dojít k porušení základních zásad insolvenčního řízení stanovených v ust. § 5 InsZ, insolvenční soud byl nucen takový návrh zamítnout. Především by totiž navrhovaným prodejem byl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn některý z účastníků, či prodej by nesměřoval k dosažení rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů.

Pro zvýšení šance na získání souhlasu insolvenčního soudu se záměrem prodeje mimo dražbu, by insolvenční správce měl poté, co zajistí soupis majetkové podstaty, oslovit věřitelský výbor se záměrem navrhnout insolvenčnímu soudu způsob a konkrétní podobu prodeje majetkové podstaty mimo dražbu. Souhlas věřitelského výboru by měl obsahovat velmi podrobný popis způsobu a podmínek, za kterých je souhlas insolvenčnímu správci udělován, a to zejména proto, aby nevznikla jakákoliv pochybnost o udělení takového souhlasu. Po získání souhlasu od věřitelského výboru předloží insolvenční správce návrh na schválení postupu zpeněžení majetkové podstaty insolvenčnímu soudu. Ani souhlasné stanovisko insolvenčního správce a věřitelského výboru však neznamena automatický souhlas insolvenčního soudu. Insolvenční soud může podmínky, které insolvenční správce předložil, nadále modifikovat. V případě, že soud dojde k názoru, že je navržený způsob zpeněžení majetkové podstaty v rozporu se zásadami insolvenčního řízení, může udělení souhlasu insolvenčnímu správci zamítnout. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí také stanovil, že *„Rozhodnutím soudu, jímž podle ustanovení § 27 odst. 2 ZKV udělí souhlas, aby správce konkursní podstaty zpeněžil prodejem mimo dražbu věci pojaté do soupisu konkursní podstaty, je omezen správce konkursní podstaty v rozhodování, zda a za jakých podmínek může prodej mimo dražbu realizovat. Souhlas soudu vyžadovaný citovaným ustanovením (a v tomto případě také předvídaný účastníky v kupních smlouvách) není odkládací podmínkou ve smyslu ustanovení § 36 občanského zákoníku, nýbrž předpokladem platnosti právního úkonu správce konkursní podstaty (prodeje mimo*

dražbu), jehož absence má za následek neplatnost právního úkonu podle ustanovení § 39 občanského zákoníku pro rozpor s ustanovením § 27 odst. 2 ZKV. ¹⁰²

Jak již bylo řečeno výše, v určitých případech prodeje mimo dražbu není souhlas věřitelského výboru a insolvenčního soudu vyžadován, a to konkrétně při prodeji věcí, u kterých hrozí jejich zkáza či znehodnocení a v případě prodeje věcí, které jsou běžně prodávány při provozování dlužníkovy podniku, ačkoliv i v těchto případech půjde o zpeněžování majetkové podstaty. Vzhledem ke skutečnosti, že se účinnost uzavřené smlouvy, ve které jde o prodej věcí, které tvoří výjimku, neváže na podmínku vydání souhlasu insolvenčním soudem a věřitelským výborem, lze říci, že by insolvenční správce v případě prodeje věcí podléhajících rychlé zkáze a věcí běžného prodeje při provozu podniku, nemusel žádat insolvenční soud ani věřitelský výbor o souhlas vůbec. Takový postup je účelný také z toho důvodu, že pokud by se mělo čekat na příslušný souhlas insolvenčního soudu a věřitelského výboru, došlo by tak k neefektivnosti v oblasti zamýšlené ochrany majetkové podstaty.

Realizace prodeje mimo dražbu insolvenčním správcem tak není omezena. Postačí, dá-li souhlas k tomuto způsobu zpeněžení věřitelský výbor a insolvenční soud v obecné rovině. Jaký konkrétní způsob uzavření smlouvy insolvenční správce zvolí, záleží jen na něm. Může tak věc prodat určitému zájemci v souladu s ust. §43a a násl. občanského zákoníku, uzavřít smlouvu prostřednictvím veřejného návrhu na uzavření smlouvy dle ust. § 276 a násl. obchodního zákoníku nebo veřejné obchodní soutěže (§ 281 a násl. Obchodního zákoníku), půjde-li např. o prodej podniku. Pouze pokud by zajištěný věřitel požadoval udělení pokynů směřujících ke zpeněžení dle ust. § 293 InsZ, byl by tím insolvenční správce vázán. Odmítnout by mohl insolvenční správce pokyny zajištěného

¹⁰² Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Odo 31/2004 ze dne 14. 12. 2004.

věřitele pouze tehdy, když lze zpeněžit předmět zajištění výhodněji; pak by však požádal soud o přezkoumání pokynů zajištěného věřitele.¹⁰³

14.1. Zamítnutí návrhu na prodej mimo dražbu soudem

Pokud nastane situace, že návrh na prodej mimo dražbu je soudem zamítnut, není proti takovému rozhodnutí jakožto proti rozhodnutí, které upravuje průběh řízení, odvolání přípustné (srov. usnesení Vrchního soudu v Praze, kdy stanovil, že „*Jak Vrchní soud v Praze uvedl v řadě svých rozhodnutí, jmenovitě v usnesení ze dne 14. prosince 2009, sp.zn. MSPH 78 INS 3734/2008, 2 VSPH 479/2009-B, proti rozhodnutí insolvenčního soudu, kterým ve smyslu ustanovení § 289 insolvenčního zákona uděluje souhlas se zpeněžením majetkové podstaty prodejem mimo dražbu, není odvolání přípustné*)¹⁰⁴. Insolvenční správce poté po projednání s věřitelským výborem musí zvolit jiný způsob prodeje. Pokud ovšem nastane situace, kdy dojde k prodeji insolvenčním správcem mimo dražbu bez toho, aby byl dán souhlas insolvenčního soudu či věřitelského výboru, nenabude smlouva o prodeji mimo dražbu účinnosti. V praxi se často stává (a zákon to rovněž nevyklučuje), že insolvenční soud či věřitelský výbor udělují svůj souhlas s prodejem dodatečně. Takový postup dodatečného udělení souhlasu je tedy možnou formou řešení excesů v rámci insolvenčního řízení. Je ovšem na zvážení věřitelského výboru, pokud zjistí, že insolvenční správce provedl prodej bez vydání souhlasu insolvenčního soudu a věřitelského výboru a takto postupoval nedbale či dokonce úmyslně, zda podá návrh na odvolání insolvenčního správce.

¹⁰³ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 702.

¹⁰⁴ Viz Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp.zn. KSUL 77 INS 5997/2009, 3 VSPH 5003/2010-B ze dne 30. 6. 2010.

V případě odvolání insolvenčního správce je nezbytné vyřešit problém již realizovaného prodeje, kdy i poté, co je insolvenční správce zproštěn výkonu své funkce, je nutné zhodnotit a posoudit již uzavřenou smlouvu z pohledu její přijatelnosti pro konkurs. Je tedy možné, aby insolvenční soud společně s věřitelským výborem dodatečně schválili smlouvu, kterou došlo ke zpeněžení majetkové podstaty. Takový dodatečný souhlas má za následek nabytí účinků příslušné smlouvy. Není-li dodatečný souhlas vydán, lze uplatnit námitku neúčinnosti kdykoliv v průběhu konkursního řízení. K vydání dodatečného souhlasu může dojít i v případě, kdy přes veškerou péči vynaloženou insolvenčním správcem, s nímž přistupuje k prodeji věcí bezprostředně ohrožených zkázou nebo znehodnocením, dojde následně ke zjištění, že o takovýto charakter prodeje nešlo. K této problematice se několikrát vyjádřil i Nejvyšší soud, kdy např. v rozhodnutí ze dne 14. 12. 2004, kdy judikoval, že *„Podle ustanovení § 27 odst. 2 věty první ZKV prodej mimo dražbu uskuteční správce se souhlasem soudu; při svém rozhodování přihlédne soud zejména k vyjádření věřitelského výboru, k době předpokládaného zpeněžení, jakož i k nákladům, které bude třeba vynaložit na další udržování a správu podstaty. Rozhodnutím soudu, jímž podle ustanovení § 27 odst. 2 ZKV udělí souhlas, aby správce konkursní podstaty zpeněžil prodejem mimo dražbu věci pojaté do soupisu konkursní podstaty, je omezen správce konkursní podstaty v rozhodování, zda a za jakých podmínek může prodej mimo dražbu realizovat. Souhlas soudu vyžadovaný citovaným ustanovením (a v tomto případě také předvídaný účastníky v kupních smlouvách) není odkládací podmínkou ve smyslu ustanovení § 36 občanského zákoníku, nýbrž předpokladem platnosti právního úkonu správce konkursní podstaty (prodeje mimo dražbu), jehož absence má za následek neplatnost právního úkonu podle ustanovení § 39 občanského zákoníku pro rozpor s ustanovením § 27 odst. 2 ZKV.“*¹⁰⁵

¹⁰⁵ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Odo 31/2004 ze dne 14. 12. 2004.

14.2. Stanovení kupní ceny při prodeji mimo dražbu

Insolvenční zákon v ustanovení § 289 odst. 2 stanoví, že při prodeji mimo dražbu lze kupní cenu stanovit pod cenu odhadní. Insolvenční správce přitom přihlédne i k nákladům, které by jinak bylo nutné vynaložit na správu zpeněžovaného majetku. Jinými slovy, pokud má věc odhadní cenu 1 000 000,- Kč, avšak (jednorázové nebo opakující se) náklady spojené s její (nutnou) správou (tj. s jejím udržováním, provozem nebo nezbytnou opravou) by činily 400 000,- Kč, nelze správci důvodně vyčítat dosaženou kupní cenu ve výši 600 000,- Kč.¹⁰⁶

Formulace, že se jedná o prodej mimo veřejnou dražbu a kupní cenu, by mohla vést k závěru, že by při tomto způsobu zpeněžení majetkové podstaty měly být uzavírány pouze kupní smlouvy, ale jistě lze připustit i širší výklad a například zpeněžit pohledávky smlouvou o postoupení pohledávky (§ 524 ObčZ) či realizovat převod obchodního podílu smlouvou o převodu obchodního podílu (§ 115 ObchZ). Při porovnání s původní úpravou v zákoně o konkursu a vyrovnání, který uváděl, že věci lze prodat mimo dražbu i pod odhadní cenou, nebyl sice výslovně použit pojem kupní ceny, ale zase byla dikce zúžena jen na prodej věcí, takže např. možnost zpeněžení pohledávek byla dovozována výkladem. Za prodej mimo dražbu bude tedy možno považovat úplatné smlouvy realizované za účelem zpeněžení majetkové podstaty.¹⁰⁷

Je-li majetková podstata prodávána mimo dražbu, je třeba vycházet ze stanovení odhadní ceny majetku. Odhadní cenou myšlenice rozumí cena, která je určena insolvenčním správcem v soupisu majetkové podstaty. Oceňování se přitom musí řídit zásadami stanovenými v ust § 219 InsZ, které říká, že součástí soupisu je i ocenění

¹⁰⁶ ZELENKA, Jaroslav. *Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000*. Praha: Linde, 2007, s. 425.

¹⁰⁷ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 703.

provedené insolvenčním správcem, pokud věřitelský výbor nepožaduje ocenění provedené znalcem či k němu nepřistoupil z důvodu obtížně ocenitelného majetku (pak může insolvenční správce zadat ocenění majetku znalci i bez žádosti věřitelského výboru)¹⁰⁸ nebo je-li uplatněno právo na uspokojení přihlášené pohledávky ze zajištění nebo má-li být majtková podstata zpeněžena dle ust. § 290 nebo § 292 InsZ, může insolvenční správce zadat znalci ocenění hodnoty zajištění.

Odhadní cena může být stanovena několika způsoby, a to metodou nákladovou, výnosovou, srovnávací či jejich kombinací. Z pohledu reálné hodnoty prodeje je podstatné stanovení hodnoty tržní. Aby byla zajištěna prodejnost majtkové podstaty, je nutné vždy vycházet z reálných kupních možností v daném místě a čase. V tomto ohledu se v praxi často stává, že dochází k podhodnocení reálné hodnoty majtkové podstaty a prodejní cena se tak stanovuje na nižší úrovni, nežli cena odhadní. To vše za účelem možnosti rychlého prodeje a získání peněžní hotovosti. Lze si představit také situace, kdy při správě zpeněžovaného majetku insolvenčním správcem dojde k tomu, že po započtení nákladů na správu zpeněžovaného majetku bude dosaženo záporného ekonomického výsledku v hospodaření s tímto majtkem. Takový výsledek hospodaření s majtkovou podstatou není přípustný, vypovídá o nesprávném zhodnocení správy majetku a jeho prodeje insolvenčním správcem a věřitelským výborem. V mezích informací výboru dostupných by kontrolu postupu prodeje majtkové podstaty měl usměrňovat insolvenční soud. Insolvenční soud by zde proto měl fungovat jako kontrolní a revizní orgán, který by prováděl dohled nad řádným postupem prodeje majtkové podstaty.

14.3. Zpochybnění platnosti smluv

Ve snaze o koncentraci řízení zavádí odstavec třetí § 289 insolvenčního zákona zásadu ochrany osob v průběhu insolvenčního řízení, a to až do jeho skončení. Dojde-li k prodeji

¹⁰⁸ Srovnej § 219 odst. 3 InsZ.

majtkové podstaty mimo dražbu a některý z insolvenčních věřitelů či třetích osob bude mít k takovému zpeněžení výhrady, může být otázka platnosti uzavřené smlouvy řešena v rámci insolvenčního řízení jako incidenční spor.

14.4. Rozhodnutí o způsobu zpeněžení se souhlasem věřitelského výboru

Odlišným oproti výše uvedeným podmínkám je ust. § 286 odst. 2 InsZ, které stanoví, že insolvenční správce rozhoduje o způsobu zpeněžení se souhlasem věřitelského výboru. I na další konkrétní způsob zvoleného způsobu zpeněžení je vázán souhlas věřitelského výboru. Smlouva o provedení dražby se tak stává dle ust. § 287 InsZ účinnou dnem, kdy je věřitelským výborem schválena. Dochází-li ke zpeněžování majetku výkonem rozhodnutí, příslušný okresní soud dle ust. § 288 InsZ nařídí prodej movitých věcí a nemovitostí za předpokladu, že je k návrhu přiložen mimo jiné také souhlas věřitelského výboru. Zákon zde stanoví jistou modifikaci oproti ust. § 289 InsZ (prodej majtkové podstaty mimo dražbu). Zatímco prodej mimo dražbu dle ust. § 289 InsZ je podmíněn souhlasem insolvenčního soudu a věřitelského výboru, přičemž tento souhlas není vyžadován pouze v případě prodeje věcí bezprostředně ohrožených zkázou nebo znehodnocením, zpeněžení majtkové podstaty dle § 286 InsZ souhlas věřitelského výboru vyžaduje bezvýjimečně vždy.

V případě zpeněžení dlužníkovy podniku jedinou smlouvou dle ust. § 290 InsZ, je tento způsob zpeněžení rovněž vázán na povinný souhlas insolvenčního soudu a věřitelského výboru. Při udělení příslušného souhlasu může insolvenční soud stanovit podmínky prodeje. Dokud není souhlas insolvenčním soudem a věřitelským výborem udělen, nenabývá smlouva účinnosti.

Prodej podniku se řídí ust. § 476 a násl. obchodního zákoníku. Specifičnost prodeje podniku v insolvenčním řízení spočívá v tom, že na kupujícího nepřecházejí závazky

vztahující se k podniku, kromě povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů. Pohledávky, které zaměstnancům vznikly ještě před účinností smlouvy o prodeji podniku, na kupujícího také nepřechází. Zákon výslovně stanoví, že výtěžek zpeněžení podniku jedinou smlouvou je součástí celkového výtěžku a slouží k uspokojení všech dlužnickových věřitelů. V opačném případě, kdy by výtěžek náležel jen věřitelům s pohledávkami ve vztahu k podniku, došlo by k porušení hlavních zásad insolvenčního řízení, a to zejména zásady rovného postavení věřitelů.¹⁰⁹

S prodejem podniku jedinou smlouvou počítá insolvenční zákon při úpravě oceňování majetkové podstaty, jelikož je třeba brát ohled na práva zajištěných věřitelů. U zajištěných věřitelů dochází k uspokojení z výtěžku prodeje předmětu zajištění, ale rovněž i v rozsahu, ve kterém svou pohledávku nemají uspokojenu, jako ostatní nezajištění věřitelé dle ust. § 299 InsZ. Dochází-li k prodeji podniku jako celku, individuální hodnota předmětu zajištění se nezjišťuje (jako je tomu např. v případě samotného prodeje). Uspokojení zajištěných věřitelů se řídí dle znaleckého posudku, přičemž stále platí zásada, že neuspokojená část pohledávky, bude uspokojena jako nezajištěná pohledávka.

O průběhu zpeněžování a o nakládání s výtěžkem zpeněžení podává insolvenční správce insolvenčnímu soudu a věřitelskému výboru dílčí zprávy dle ust. § 300 InsZ. Tříměsíční interval pro předkládání zpráv o stavu řízení je dostačující, tudíž může insolvenční správce tyto správy spojit.¹¹⁰

Pokud se v příslušných ustanoveních insolvenčního zákona objevují podmínky souhlasu věřitelského výboru či insolvenčního soudu, dochází tak k diverzifikaci odpovědnosti insolvenčního správce za organizaci zpeněžování majetkové podstaty a jistá část odpovědnosti je tak z insolvenčního správce přenesena na věřitelský orgán, který se

¹⁰⁹ KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, s. 705.

¹¹⁰ KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon a předpisy související: Nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení: komentář*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, xxii, s. 387.

stává klíčovým subjektem v insolvenčním řízení, na němž je přímo závislá výše následného uspokojení pohledávek věřitelů.

Ačkoli však při zpeněžování majetkové podstaty dochází k posílení role věřitelského výboru, je role zajištěného věřitele při zpeněžování majetku, který je předmětem zajištění jeho pohledávky, posílena ještě více. Podklad pro toto tvrzení nalezneme v ust. § 293 InsZ, které upravuje podmínky, za kterých bude role věřitelského výboru při zpeněžování podstaty oproti všem oprávněním, které insolvenční zákon uděluje, minimální. Více k tomu dle staré právní úpravy v zákoně o konkursu a vyrovnání autoři J. Zelenka a J. Maršíková v komentáři ZKV doslova říkají: „*K prodeji mimo dražbu může dojít zásadně jen tehdy, dal-li k takovému způsobu zpeněžení předem souhlas konkursní soud. Dojde-li ke zpeněžení podstaty nebo její části prodejem mimo dražbu bez souhlasu soudu, jde o hrubé porušení povinností správce, které lze sankcionovat pořádkovou pokutou až do výše 100 000 Kč (§8 odst.4) nebo rovnou zproštěním správce funkce (§8 odst.5);...*“ Dále pokračují: „*Není neobvyklé, když věřitelský výbor ve svém vyjádření k navrhovanému prodeji mimo dražbu požaduje, aby se mohl vyjádřit ještě před prodejem některé části podstaty ke kupní ceně, k osobě kupce nebo jiným podmínkám prodeje. Jde zejména o případy, kdy se prodává úpadcův podnik, nemovitosti nebo jiné pro konkursního věřitele zajímavé majetkové hodnoty. Je zcela na soudu, zda ve svém souhlasu s prodejem mimo dražbu akceptuje takové požadavky věřitelského výboru jako důvodné a stanoví je správci jako podmínky prodeje nebo zda je odmítne jako bezvýznamné.*“¹¹¹ S tímto pak nelze než souhlasit.

Insolvenční zákon upravuje také otázku zproštění funkce insolvenčního správce v § 32 odst. 1, kde stanoví, že insolvenčního správce, který neplní řádně své povinnosti nebo který nepostupuje při výkonu své funkce s odbornou péčí anebo který závažně porušil

¹¹¹ZELENKÁ J., MARŠÍKOVÁ J. *Zákon o konkursu a vyrovnání: Komentář. 2. podstatně přepracované a doplněné vyd.* Praha: Linde, 2002, s. 687.

důležitou povinnost, uloženou mu zákonem nebo soudem, může insolvenční soud na návrh věřitelského orgánu nebo dlužníka anebo i bez tohoto návrhu jeho funkce zprostit.¹¹²

¹¹² Srovnej § 32 odst. 1 InsZ.

15. Spory o zrušení podílového spoluvlastnictví dlužníka

Podílové spoluvlastnictví dlužníka spadá do majetkové podstaty a nerozhodne-li insolvenční soud jinak, je dlužník povinen zdržet se od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení (tudíž podílové spoluvlastnictví nevyjímaje). Podílové spoluvlastnictví dlužníka je tedy majetek, s jehož nakládáním se bude postupovat dle ust. § 111 InsZ. Současná úprava v insolvenčním zákoně však spor o zrušení podílového spoluvlastnictví dlužníka za incidenční spor nepovažuje.

15.1. Omezení dlužníka při nakládání s majetkovou podstatou

Omezení dlužníka při nakládání s majetkovou podstatou je jedním ze zásadních účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení. V souladu s ust. § 109 odst. 4 InsZ účinky omezení nakládání s majetkovou podstatou nastávají od okamžiku zveřejnění rozhodnutí insolvenčního soudu dle ust. § 101 InsZ, tj. zveřejněním vyhlášky nejpozději do dvou hodin od doručení insolvenčního návrhu na zahájení insolvenčního řízení insolvenčnímu soudu. Ust. § 111 odst. 1 věta druhá InsZ přitom stanovuje postup pro případ doručení insolvenčního návrhu po úředních hodinách nebo ve dnech pracovního klidu insolvenčnímu soudu. V takovém případě bude vyhláška zveřejněna do dvou hodin po zahájení úředních hodin nejbližšího pracovního dne insolvenčního soudu.

Jelikož vymezení majetkové podstaty před jejím soupisem nemá ostré hranice, vztahuje se omezení práva nakládat majetkem na veškerý majetek, který by mohl být do majetkové podstaty zahrnut, tj. i spoluvlastnický podíl, ale také dlužníkovu plnění na základě

neplatných nebo neúčinných právních úkonů dlužníka (dle ust. § 231 až § 243 InsZ). Uvedená ustanovení se vztahují především na případ, kdy ve chvíli zahájení insolvenčního řízení je již pravomocné rozhodnutí určující neplatnost právního úkonu, které není doposud vykonatelné.

Omezení pro dlužníka se netýká jen zcizování majetku dlužníka, ale také změny ve skladbě majetku nebo změny na jeho určení. Za úkon neúčinný vůči věřitelům by tak bylo možné označit úkon, kterým dlužník zpeněžil svůj majetek za přiměřenou cenu; pokud by šlo o majetek podstatný pro činnost, např. podniku dlužníka. Stejně neúčinné bude zmenšení majetku dlužníka v rozsahu větším, než zanedbatelném.¹¹³

15.2. Přerušení soudních a jiných řízení v důsledku prohlášení konkursu

Je-li u obecného soudu podána žaloba na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví dlužníka, platí, za podmínky prohlášeného konkursu, že se příslušné řízení o právech a povinnostech týkajících se majetkové podstaty u obecného soudu přeruší. Je to důsledek zásady, že po prohlášení konkursu na majetek dlužníka není možné provést uspokojení věřitelů dlužníka jiným postupem, než podle institutů insolvenčního zákona.

Přerušení řízení nastává *ex lege*. V praxi ovšem dochází k vydávání procesních rozhodnutí ve formě usnesení o přerušení řízení s přípustným právem na odvolání. Zákon připouští v této situaci využití opravného prostředku právě pro účely možnosti provést přezkoumání rozhodnutí soudu, kdy soud mohl nesprávně vyhodnotit charakter řízení a přerušit jej, přestože se předmět řízení netýká majetkové podstaty nebo pohledávek, které mají být z majetkové podstaty uspokojeny.

¹¹³ KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon a předpisy související: Nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení: komentář*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, xxii, s. 141.

Insolvenční zákon ve svém ust. § 263 odst. 4 ukládá soudu, správnímu orgánu nebo jinému orgánu vyrozumět účastníky řízení poté, co se dozví o přerušení řízení prohlášením konkursu. Ve vyrozumění, kterým může být také například usnesení o přerušení řízení, musí být obsaženo poučení o tom, za jakých podmínek lze v řízení pokračovat. V případě, že se jedná o typ řízení, ve kterém je možné i po prohlášení konkursu pokračovat, tj. řízení dle ust. § 264 až §267 InsZ, je nutné příslušné poučení náležitě specifikovat. S ohledem na relativně složitý postup při pokračování v řízení přerušeném prohlášením konkursu je nutné, aby insolvenční soud rozhodl současně i o poučení účastníků tak, aby toto poučení nebylo pouhým odkazem na příslušné zákonné ustanovení upravující podmínky pro pokračování v řízení.

Pokud v době před prohlášením konkursu na majetek dlužníka soud vydal rozhodnutí, které však nenabýlo právní moci, nemůže toto rozhodnutí po dobu přerušení řízení právní moci nabýt.

15.3. Pokračování v přerušeném řízení

Přerušená řízení lze obnovit za předpokladu, že se jedná o řízení, v nichž byl dlužník žalobcem nebo navrhovatelem. Naopak v řízení, ve kterých byl dlužník žalovaným nebo odpůrcem zpravidla pokračovat nelze, alespoň po dobu trvání účinků prohlášení konkursu. To platí s výjimkami uvedenými v ust. § 265 InsZ.

Lze tedy říci, že pokud dlužník podal žalobu na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, lze v takovém řízení pokračovat na návrh insolvenčního správce. Podá-li insolvenční správce návrh na pokračování přerušeného řízení (na výzvu soudu nebo jiného orgánu příslušného k projednání a rozhodnutí věci anebo také bez takové výzvy), stává se insolvenční správce dnem, kdy soudu došel příslušný návrh, ze zákona účastníkem řízení místo dlužníka. O této změně se nevydává žádné rozhodnutí a v řízení se dále pokračuje bez dalšího s insolvenčním správcem namísto dlužníka.

V případě, že návrh na pokračování přerušeno řízení není insolvenčním správcem podán ani ve lhůtě určené mu soudem, popř. jiným orgánem, který je příslušný k projednání a rozhodnutí věci, může takový návrh podat dlužník nebo ostatní účastníci řízení. Dojde-li návrh soudu popř. jinému orgánu, který je příslušný věc projednat a rozhodnout, odpadá překážka přerušeno řízení a řízení se dokončí s jeho původními účastníky, tedy také s dlužníkem. Do takového řízení může insolvenční správce později vstoupit již jen jako vedlejší účastník na straně dlužníka.

Překážka, která způsobila přerušeno řízení, odpadne ve chvíli, kdy insolvenční správce vyloučí příslušný majetek, právo nebo jinou majetkovou hodnotu z majetkové podstaty. K této problematice se vyjádřil Nejvyšší soud, který stanovil, že *„Účinky přerušeno řízení v důsledku prohlášení konkursu na majetek žalobce (§ 14 odst. 1 písm. c/ zákona č. 328/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů) pomíjejí za trvání konkursu i tím, že správce konkursní podstaty vyloučí pohledávku, o kterou se vedl spor v přerušeno řízení, z majetku konkursní podstaty žalobce (§ 27 odst. 6 uvedeného zákona) oprávnění nakládat s pohledávkou tím přechází zpět na žalobce (úpadce).“*¹¹⁴

¹¹⁴ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Odo 361/2001 ze dne 24. 9. 2003.

16. Úvahy de lege ferenda

16.1. Zhodnocení přínosů nové právní úpravy úpadku v České republice; praktické aspekty její aplikace

V následujícím oddílu, bych se rád zabýval dosaženou mírou pokroku nebo zlepšení, kterou nám komplexní nová právní úprava úpadku přinesla. Na rozdíl od doby počátků transformace naší ekonomiky, se stal úpadek relativně běžným jevem v podnikatelské sféře. Nerad bych zde hovořil o pojmu „rozvoj úpadku“, ale je zřejmé, že se začalo jednat o jev často frekventovaný, který se stal právní podobou ohromného transformačního a redistribučního procesu v české společnosti. Došlo tak k naplnění vůdčí myšlenky úpadkového práva, o tom, že účelem právní úpravy úpadku je umožnit odchod ekonomicky neúspěšných subjektů pryč z trhu a spolupůsobit tak na životaschopnost trhu.

Insolvenční právo je víc než jiné právní disciplíny spojeno s hospodářským životem subjektů práva, logicky to je tedy také právní disciplína, ve které zákonodárce musí stále dbát o soulad mezi právní úpravou na straně jedné a každodenními postupy, které přináší aplikační praxe, na straně druhé. Onen pověstný rozdíl mezi „law in books“ a „law in action“ pak klíčovým způsobem ovlivňuje efektivitu působení úpadkového práva a tedy i celkové přínosy právní úpravy.

V důvodové zprávě zákonodárce uvedl hned několik cílů, které přijetím nové insolvenční úpravy sledoval. Zmiňme například posílení postavení věřitelů, včetně možnosti věřitelů rozhodovat o způsobu řešení úpadku dlužníka, dále motivaci dlužníka řešit svůj úpadek včas, zajištění větší transparentnosti a přehlednosti insolvenčního řízení, sanaci podniku dlužníka, tam kde to je vhodné, a konečně celkové zefektivnění a zrychlení insolvenčního řízení.

Pokud se mohu na tomto místě blíže vyjádřit k dosaženým přínosům právní úpravy obsažené v InsZ, lze konstatovat hned několik skutečností.

InsZ je výsledkem společenského požadavku kladeného na zákonodárce, aby byla přijata nová a komplexní úprava úpadku, která by nahradila podle mnohých názorů přežitý a zastaralý ZKV. S odstupem několika let nelze podle mého názoru s pohledem na ZKV jako normu zastaralou jednoznačně souhlasit. Je ale zcela nepochybné, že díky této rozsáhlé systémové změně, jakou přijetí InsZ představovalo, mohly být realizovány jiné zásahy, které si bylo lze na platformě ZKV jen těžko představit. To první v řadě je bez jakýchkoliv pochybností zavedení institutu insolvenčního rejstříku jako on-line veřejně a zdarma přístupné databáze. Z pohledu insolvenčního soudu se možná jedná o opatření, které soudnímu administrativnímu aparátu přináší relativně velké množství práce navíc spojené s elektronickým zpracováním dokumentů¹¹⁵. Z pohledu účastníka řízení (ať už věřitele nebo dlužníka) se naopak jedná o neocenitelný nástroj umožňující volnost přístupu do insolvenčního spisu a komplexní orientaci v něm. Totéž platí rovněž pro insolvenčního správce. Výsledkem této právní úpravy je volný přístup k informacím o insolvenčním řízení pro všechny jeho účastníky včetně třetích osob, což z pohledu transparentnosti činí z insolvenčního řízení průkopnickou disciplínu v celém českém soudním procesu. Dovolím si tvrdit, že i kdyby se v úpadkovém právu nic jiného již nezměnilo, tak samotné zavedení institutu insolvenčního rejstříku do praxe tuto zákonnou změnu zcela odůvodňuje.

Druhou zásadní změnou, kterou lze podle mého názoru veskrze hodnotit pozitivně, je zavedení institutu oddlužení pro fyzické osoby nepodnikatele. Aniž bych se v této práci vyjadřoval zcela nad její rámec a účel, je nutné zdůraznit, proč byla tato změna nezbytná. Spotřebitelský bankrot je institut v našem právním řádu dosud nový a logicky tedy ne zcela

¹¹⁵ Z praxe insolvenčního správce mi jsou známy četné případy, kdy podání, která jinak byla předávána soudu krátkou cestou při jednání, je dnes nutné odevzdávat prostřednictvím podatelny, aby je bylo možné elektronicky konvertovat a přiřadit k elektronickému spisu. Vzniká tak nový druh průtahů, se kterým se praxe dříve neseťkávala.

ustálený. Zatímco úpadek podnikatelských subjektů – právnických osob je zpravidla řešen jejich likvidací a odstraněním takového neúspěšného subjektu z podnikatelského života, likvidace a odstranění fyzické osoby ze života není z principu možné. Logicky zde tedy vzniká zvýšený tlak na zákonodárce, aby přijal společensky přijatelnou úpravu, podle které budou věřitelé za určitých okolností povinni část svých pohledávek vůči dlužníku - fyzické osobě odepsat a umožnit mu tak nový start. Teorie tzv. Fresh startu. Právě povinnost věřitele odepsat část své pohledávky je v našem právním prostředí nová okolnost, neboť až do přijetí InsZ a právní úpravy oddlužení, české právo vždy a za všech okolností, byť i třeba jen teoreticky, trvalo na úplném uspokojení všech závazků dlužníka vůči svým věřitelům. Na rozdíl od právní úpravy vyrovnání podle ZKV¹¹⁶, se stalo oddlužení velmi početnou agendou, ne-li zcela převažující v insolvenčním řízení vůbec. Jen pro představu dokládám statistiku oddlužení za období od 1. 1. 2011 až 31. 12. 2011. Dle počtu rozhodnutí o povolených oddlužení za zmíněné období (celkem 11 614), je zřejmé, že oddlužení tvoří výraznou část agendy insolvenčních soudů. V období roku 2011 bylo rozhodnuto o schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře celkem v 9 238 případech. Rozhodnutí o schválení oddlužení zpeněžením majetkové podstaty se týkalo celkem 183 případů. Soudy rozhodli o zrušení schváleného oddlužení celkem ve 109 případech. Nejvíce rozhodnutí o povolení oddlužení bylo vydáno při Krajském soudě v Ostravě (2 677), dále pak Krajským soudem v Ústí nad Labem (2 030), naopak malým počtem případů (368) disponuje Městský soud v Praze. Z uvedené statistiky lze dovodit, že se z příslušných případů oddlužení v jednotlivých regionech odráží i ekonomická situace a otázka vysoké nezaměstnanosti.¹¹⁷

¹¹⁶ Záměrně není zmiňován institut vyrovnání podle ZKV, neboť se jednalo o úpravu využívanou v praxi jen sporadicky, která výraznějším způsobem nezasáhla do vztahů mezi věřiteli a dlužníky. Zatímco za dobu platnosti ZKV bylo prohlášeno více než 20 000 konkursů, vyrovnání bylo za stejnou dobu povoleno jen 45 (sic!), tedy pouhých 0,22% všech insolvenčních případů .

¹¹⁷ *Justice : insolvenční zákon* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR : Statistické údaje, 2011- [cit. 2012-02-11]. Dostupný z WWW: <<http://insolvenzni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>>.

Dovolím si tvrdit, že přijetí institutu oddlužení se v určitém momentu stalo společenskou nutností, neboť stále větší počet spotřebitelů se ocitl v dluhové spirále, ze které platné právo neposkytovalo žádné východisko. Důvody pro vznik takto neutěšené situace mohly být různorodé, faktem ovšem je, že insolvenční právo bylo nuceno reagovat z velké míry na důsledky disfunkční regulace úvěrového nebankovního financování spotřebitelů.¹¹⁸ Ačkoliv jsou podmínky pro povolení oddlužení a setrvání v něm velmi přísné, není pochyb o správnosti účelu, který institut oddlužení plní. Míra přísnosti, anebo naopak benevolence pro vstup do tohoto systému bude bezpochyby předmětem budoucích debat a zkoumání. Osobně se domnívám, že podmínky pro povolení oddlužení budou muset vždy kopírovat míru počtu insolventních spotřebitelů, neboť by bylo zřejmě společensky neúnosné, aby se oddlužení jako řešení spotřebitelského úpadku stalo pro jakýkoliv významnější počet dlužníků nepodnikatelů nedostupné.

Třetím významným přínosem je přijetí právní úpravy, která umožňuje věřitelům, aby si na své první schůzi případně zvolili jiného insolvenčního správce, než toho, který byl do své funkce ustanoven soudem. Jedná se o součást širšího konceptu posílení role věřitele v průběhu insolvenčního řízení a mám za to, že možnost volby správce věřiteli kolektivním rozhodnutím většinou hlasů je vhodně a účelně upravena. Vzhledem k faktu, že insolvenční správce je klíčovou osobou, která svým postupem určuje průběh a rozsah insolvenčního řízení, je naprosto nezbytné, aby mezi ním a věřiteli platila pravidla elementární důvěry. Myslím, že jedním z důvodů negativního pohledu na právní úpravu obsaženou v ZKV byla právě právní konstrukce velmi vlivné dvojice – konkursní soudce – konkursní správce, která umožňovala vznik systémových selhání kontroly odpovědnosti. Velmi nesnadno mohla být prováděna dohlédací činnost konkursního soudu nad způsobem

¹¹⁸ Z praxe insolvenčního správce lze konstatovat, že převážná většina úpadků spotřebitele je dána neschopností dlužníka dostát svým závazkům vůči nebankovním věřitelům. Pohledávky těchto věřitelů jsou pak nejčastěji složené z dlužné jistiny a mimořádně velkého sankčního smluvního příslušenství a tyto pohledávky jsou navíc na podkladě rozhodčího nálezu vykonatelné. Takovému dlužníku pak nezbyvá jiné východisko z tíživé životní situace než uchýlit se pod ochranu insolvenčního zákona v režimu oddlužení.

výkonu funkce správcem v situaci, kdy správce byl jmenován do své funkce právě pouze konkursním soudem a jiný alternativní způsob jmenování zákon nepřipouštěl. Model, který zvolil InsZ, není jistě dokonalý, ale má daleko lepší předpoklady pro svoji funkčnost. I zde můžeme definovat kritické situace, ve kterých může docházet k selháním správce s cílem poškodit věřitele. Myslím si, že se na rozdíl od ZKV jedná o problémy dílčí, nikoliv systémové. Takovou situací může být například účelové a bezdůvodné popření pohledávky rozhodujícího věřitele správcem, a to za účelem znemožnění takovému věřiteli hlasovat¹¹⁹ o odvolání insolvenčního správce z funkce a o ustanovení nového.

Pokud jsem konstatoval, že možnost věřitelů zvolit si svého insolvenčního správce, byla do InsZ začleněna jako součást širší koncepce posílení postavení věřitele, je nutné poukázat na skutečnost, že ostatní elementy této koncepce zdaleka tak vydařené být nemusí. V kategorii špatných případů je v praxi častým příkladem pokyn zajištěného věřitele insolvenčnímu správci ohledně postupu při zpeněžení předmětu zajištění (zajištěné věci) podle ust. § 293 InsZ. Úmysl zákonodárce poskytnout zajištěnému věřiteli právo udílet pokyny insolvenčnímu správci ohledně správy a zpeněžení předmětu zajištění naráží na ustanovení obsahující povinnost správce pečovat o společný zájem věřitelů (ust. § 36 InsZ). Jistě si nelze představit situaci, že zajištěný věřitel je oprávněn udílet své pokyny v rozporu se společným zájmem věřitelů. V takovém případě je tedy nutně i ustanovení o právu zajištěného věřitele udílet pokyny nadbytečné a matoucí. V insolvenční praxi díky tomuto ustanovení dochází ke sporům mezi jednotlivými zajištěnými věřiteli různého pořadí navzájem a zejména mezi zajištěnými věřiteli a věřiteli bez zajištění. Je jasné, že zájmy těchto dvou skupin jsou zásadně odlišné. To znamená, že různé skupiny věřitelů

¹¹⁹ Takovému svévolnému postupu brání ust. § 51 InsZ, v praxi ovšem činí potíže, aby popření pohledávky správcem bylo zvráceno rozhodnutím schůze věřitelů anebo insolvenčního soudu. Důvodem je jednat fakt, že rozhodnutí správce pohledávku popřít vychází z jeho znalostí a informací získaných při přezkumu pohledávek a podrobnosti těchto okolností nejsou zpravidla soudu známy – ten by tudíž musel nahrazovat vlastní činnost správce a dále, věřitelé nejsou zpravidla navzájem spojeni takovou mírou solidarity, která by je motivovala k tomu, aby zjištěný věřitel hlasoval ve prospěch uznání hlasovacího práva popřehého věřitele.

mohou mít zcela odlišné představy ohledně postupu při řešení úpadku a tedy i ohledně postupu při prodeji zajištěné věci. Zajištění věřitelé budou mít zájem věc co nejrychleji prodat, i kdyby z hlediska většiny věřitelů bylo efektivnější zvolit jiné řešení, které by tak rychlé nebylo. Naopak nezajištění věřitelé a další podřízení věřitelé, kteří mohou okamžitým prodejem věci pouze ztratit, mají jasný důvod pokoušet se o „reorganizaci podniku dlužníka“, a to tak dlouho, dokud bude podnik dlužníka vůbec existovat. Nelze zapomínat, že dlužník je v úpadku zpravidla proto, že okamžitá hodnota jeho majetku nepostačuje k uspokojení pohledávek věřitelů.

Podstatnou změnou, kterou InsZ sebou přináší, jsou i dva další okruhy, kterým bych rád věnoval samostatnou část své práce. Jedná se jednak o rozsah uspokojení pohledávky zajištěného věřitele z výnosu zpeněžení předmětu zajištění a dále se jedná o novou koncepci rozhodování incidenčních sporů.

16.2. Rozsah vhodné míry uspokojení zajištěných věřitelů v úpadkovém řízení a vliv tohoto institutu na celkovou efektivitu úpadkového řízení

Přijetím nové úpravy úpadku obsažené v InsZ jsme se stali svědky zásadní proměny insolvenčního prostředí oproti stavu, který existoval po dobu platnosti ZKV. Zajištění věřitelé získali zpět plnou přednost uspokojení svých zajištěných pohledávek v insolvenčním řízení. Tato přednost jim byla odňata zákonem č. 105/2000 Sb., kdy došlo k drobné formulační změně pravidla o rozvrhu výtěžku zpeněžení¹²⁰ a zavedení pravidla

¹²⁰ Zatímco, ust. § 28 odst. 4 ZKV ve znění do 30.4.2000 zněl: „*jestliže výtěžek ze zpeněžení ostatního majetku patřícího do podstaty nepostačuje k úhradě odměny a výdajů správce a k úhradě nákladů spojených s udržováním a správou podstaty a odměnu a výdaje správce nelze v plném rozsahu uhradit ani ze zálohy na náklady konkursu, lze odděleným věřitelům vydat nejvýše 70 % výtěžku ze zpeněžení na ně připadajícího podle odstavce 1. Zbývající část se vypořádá při rozvrhu*“, tak po úpravě novelou č. 105/2000 Sb. nově zněl: „*Oddělení věřitelé se podle tohoto ustanovení uspokojují do výše 70 % výtěžku zpeněžení na ně*

fixní částečné přednosti. Před účinností novely č. 105/2000 Sb. nebylo vyloučeno, že mohou panovat praktické pochybnosti ohledně osudu zbylých (nevyplacených) 30% hodnoty výtěžku zpeněžení. Nově bylo zákonodárcem postaveno najisto, že část výtěžku převyšující 70% jeho hodnoty je určena k rozdělení mezi věřitele v rozvrhovém usnesení, přičemž neuspokojená část pohledávky zajištěného věřitele se uspokojovala spolu s ostatními nezajištěnými pohledávkami.

Insolvenční zákon se oproti ZKV vydal cestou plné priority zajištěných věřitelů. Uvědomíme-li si, kdo jsou zpravidla zajištění věřitelé, nelze tvrdit, že takový vývoj nebylo možné očekávat nebo že by byl překvapivý. Pro finanční sektor a banky zvláště, je insolvenční právo klíčovým nástrojem pro řízení trhu úvěrů. Je ale s podivem, že zákonodárce takto jednostranně přistoupil na podporu dílčí pozice určité (byť významné) skupiny soukromých věřitelů, a to na úkor ostatních skupin soukromých věřitelů a dokonce navíc i za cenu zmenšení možnosti uspokojení veřejných pohledávek, které jsou zpravidla vykonatelné, ovšem bývají nezajištěné. Myslím, že v daném případě nelze nehovořit než o selhání zákonodárce při dodržování standardních principů normotvorby.

Nepatrnou, ale v přeshraniční praxi vítanou změnou přináší definice obsažená v ustanovení § 2 písm. g) InsZ, podle které je zajištěným věřitelem i ten věřitel, jehož pohledávka je zajištěna¹²¹ „obdobným právem podle zahraniční právní úpravy“. Okruh zajištěných věřitelů se tímto ustanovením rozrůstá do nepředvídatelných rozměrů. Tento fakt tak ještě dále komplikuje již tak velmi skromné možnosti uspokojení nezajištěných věřitelů.

připadajícího. Neuspokojenou část pohledávky lze uspokojit v rozvrhu, a to ve třídě, do níž pohledávka podle své povahy patří.“

¹²¹ Ust. § 2 písm. g) InsZ zní: „zajištěným věřitelem věřitel, jehož pohledávka je zajištěna majetkem, který náleží do majetkové podstaty, a to zástavním právem, zadržovacím právem, omezením převodu nemovitosti, zajišťovacím převodem práva nebo postoupením pohledávky k zajištění anebo obdobným právem podle zahraniční právní úpravy“

Diskuze o tom, zda přednostní pořadí uspokojení zajištěných věřitelů v insolvenční lize či nelze obhájit z pohledu zásad, na kterých spočívá InsZ, u nás vůbec neproběhla. Současná česká právní teorie neměla v době přijetí InsZ k dispozici seriózní analýzu účinků pravidla omezené přednosti zajištěných věřitelů podle ZKV, bez dalšího vysvětlení se ale od zmiňovaného pravidla InsZ vzdálil, aby zavedl pravidlo plné přednosti zajištěného věřitele. Nepovšimnuta pak probíhá v zahraniční finanční ekonomii diskuze, zda přednostní postavení zajištěných věřitelů v insolvenční lize je ekonomicky efektivní. Argumentem pro udělení přednosti zajištěnému věřiteli bývá často předpoklad, že poskytnutím zajišťovacího práva snižuje dlužník cenu úvěru poskytnutého věřitelem, a proto v případě selhání dlužníka je třeba, aby tato původní dohoda dlužníka a věřitele byla respektována. Tato argumentace však byla zpochybněna již počátkem osmdesátých let profesorem A. Schwarzem¹²², který poukázal na fakt, že nevýhoda nezajištěných věřitelů je kompenzována z jejich strany požadavkem vyššího úroku od dlužníka za účelem kompenzace dodatečného rizika, kterému je vystavuje zřízení zajišťovacího práva dlužníkem. Poskytnutí zajištění je proto z pohledu profesora Schwarze pouhou hrou s nulovým součtem, která nemá vliv na celkovou efektivitu uspokojení dlužnických věřitelů. I přes tento předpoklad dlužníci poskytují svým věřitelům zajištění, proč vlastně? Vysvětlení může spočívat v tom, že zajištění poskytuje věřiteli přednost v insolvenční lize, a tedy v tom, že zajištění závazků slouží k novému rozdělení majetku dlužníka směrem od nezajištěných věřitelů k věřitelům zajištěným. Expozici teorie neefektivnosti zajištěného financování provedli profesori Bebchuk a Fried¹²³, kteří ve své práci nastínili návrhy pravidel pouze částečné přednosti zajištěných věřitelů v insolvenční lize. Hlavní myšlenku představuje návrh, aby věřitelova zajištěná pohledávka byla uspokojena jen do určité výše – např. 70% - a ve zbytku byl tento věřitel nucen sdílet pořadí s nezajištěnými věřiteli. Ust.

¹²² Přehled literatury k danému tématu lze nalézt v publikaci BOWERS, J. W. *Security Interests, Creditors' Priorities and Bankruptcy*, in Bouckaert, B. et De Geest G. (Eds) *Encyclopedia of Law and Economics*. Volume II. Edward Elgar Publishing, 2000.

¹²³ BEBCHUK, Lucian Arye a Jesse FRIED. *The Uneasy Case for the Priority of Secured Claims in Bankruptcy*. The Yale law journal. 1996, roč. 105, č. 4, s. 857.

§ 28 odst 4 ZKV bylo této koncepci blízké s tím rozdílem, že 70% se vztahovalo k výši výtěžku nikoliv k výši pohledávky věřitele.

Německý Insolvenz Ordnung dává stejně jako český InsZ zajištěným věřitelům přednost a neomezuje uspokojení těchto věřitelů. Pouze ve svém ustanovení § 171 obsahuje pravidlo, podle kterého se zajištění věřitelé podílejí částí výnosu zpeněžení na nákladech správy předmětu zajištění (4% výnosu) a poté jeho zpeněžení (5% výnosu). Česká úprava toto ustanovení přebírá v ust. § 298 odst. 3 InsZ. Posledně zmiňovaná 5% hranice může být ovšem podle německé úpravy překročena oběma směry, pokud se skutečné náklady zpeněžení od paušální částky podstatně liší. Zde může teoreticky docházet k určité nejistotě ze strany zajištěného věřitele ohledně výše uspokojení, které může očekávat.

Jinou zahraniční úpravou, která konstruuje omezené právo přednosti zajištěných věřitelů je Anglický Enterprise Act 2002, který stanoví ve svém §252 jaká část čistého jmění společnosti je vyhrazena k uspokojení nezajištěných věřitelů. Na rozdíl od českého ZKV se anglická úprava nevztahuje na přednostní uspokojení ze zajišťovacích práv k jednotlivému předmětu zajištění (fixní zajišťovací práva). Z tohoto důvodu nelze tedy dost dobře provést porovnání s českou úpravou podle ZKV, ale zdá se, že v tomto ohledu mohl být ZKV přísnější, neboť se vztahoval na veškerý majetek úpadce a nejen na čistá aktiva dlužníka.

Kritici pravidla ust. § 28 odst. 4 ZKV mu vytýkali, že praxe se jeho účinkům stejně vyhýbala tím, že pohledávka zajištěného věřitele byla v příslušném poměru „přezajištěna“. Myslím, že se ovšem v tomto ohledu jedná o kritiku nijak nepodloženou. Nevím o žádném empirickém průzkumu, který by měl takovou tezi o existenci „přezajištění“ v důsledku omezené přednosti zajištěného věřitele potvrdit. Spíše se kloním k názoru, že ke vzniku tendence věřitele svoji pohledávku „přezajistit“ dochází zcela spontánně bez ohledu na skutečnost, zda přednost v uspokojení zajištěného věřitele je či není insolvenční úpravou omezena.

Můžeme shrnout, že otázka omezení či neomezení míry uspokojení zajištěného věřitele z výnosu zpeněžení zajištěné věci není právní teorií uspokojivě dosud vyřešena. Vzniká tak velmi otevřený prostor pro nejrůznější spekulace, který logicky obsazují ti silnější hráči na trhu. Cíl, který by spočíval v nalezení věcně správné a přitom spravedlivé právní úpravy, která bude vyrovnávat rozdíly mezi silnějším a slabším hráčem ve prospěch udržení společenské soudržnosti, se nám díky tomuto faktu naplnit nedaří.

Důsledky neomezení přednostního uspokojení zajištěných věřitelů v InsZ považují pro další vývoj insolvenčního práva u nás za fatální. Existují alespoň dva vážné důvody pro toto tvrzení.

Zaprvé, v podnikatelské praxi panují poměrně pevné a zažitě obchodní zvyklosti, v důsledku kterých například věřitelé pohledávek z běžného obchodního styku na zajišťovací prostředky nemohou dosáhnout. Naopak, zástavní právo se zcela běžně používá k zajištění finančních transakcí. Není žádný důvod, proč v případě úpadku dlužníka by se systémově měla lišit pozice věřitele, který je např. dodavatelem zboží či služeb, od věřitele, který je dodavatelem finančních prostředků – finanční institucí. Dále existují typické pohledávky, které zajišťovacím prostředkem zajištěné nebývají vůbec nikdy. Pravidelně se jedná na jedné straně o pohledávky z pracovněprávních vztahů a na druhé straně o pohledávky veřejnoprávního charakteru zejména platby daní a povinných odvodů pojistného.

Za druhé, řádnému uspokojení insolvenčních věřitelů neprospívají metody, které používá české koncernové právo. Holdingové uspořádání podniků je dnes plně fungující praxí, v důsledku čehož se existence podniku jako ekonomického celku v právním prostředí štěpí na řadu neplnohodnotných právnických osob zpravidla pod jednotícím řízením mateřské společnosti, která se ovšem velmi pečlivě vyhýbá vstupu do právních vztahů se třetími osobami – tím méně věřiteli. Insolvenční správce tak stojí před skoro neřešitelným úkolem, aby postihl dlužníková aktiva, když v úpadku se ocitne jen některá z dílčích entit, která (možná i úmyslně) žádná aktiva nikdy nevlastnila.

Z obou dvou výše uvedených fenoménů neskončí v insolvenční podstatě všechen dlužníkův majetek, který by v ideálním případě měl sloužit k uspokojení věřitelů. Často pak jediným majetkem dlužníka, který se podaří správci dohledat a sepsat do podstaty, je právě majetek zajištěný nějakou z forem zajištění. Navíc nám insolvenční praxe zcela jasně ukazuje, že z mnoha přirozených důvodů se nedaří, aby insolvenční řízení byla zahajována včas. Dlužníci i věřitelé s podáním insolvenčního návrhu otálejí – jedni proto, aby se mohli pokusit co nejvíce svého majetku ukrýt, druzí proto, aby zůstali neomezeni co nejdéle zákazem dílčího uspokojení mimo insolvenční řízení. V důsledku toho jsou insolvenční podstaty velmi „hubené“.

V takto neuspokojivé situaci není možné, aby mezi zajištěnými a nezajištěnými věřiteli neexistovala vůbec žádná solidarita v podobě omezení práva přednosti zajištěného věřitele. Míra, s jakou by měl být zajišťovací prostředek upozaděn – resp. právo přednosti omezeno, má být dána právně-politickou úvahou zákonodárce. Myslím si, že není možné, aby na takovou úvahu bylo rezignováno úplně, jako je tomu nyní.

Na závěr si dovoluji jednu mimoprávní ryze politickou poznámku. InsZ v současném znění poskytuje uspokojivou ochranu zájmům finančních věřitelů, zatímco ochrana poměrného uspokojení pracovních nároků a dokonce i ochrana uspokojení veřejných pohledávek je zcela mizivá. Tento fakt je o to podivuhodnější za situace, kdy všechny rozhodující české bankovní instituce jsou v majetku zahraničních vlastníků a zvolenou úpravou tak zákonodárce nehájí ani zájem vlastního státu a svých občanů. Zbývá již jen poslední krok, aby majetek, který je předmětem zajištění, do insolvenční podstaty nenáležel vůbec¹²⁴, a zkáza českého insolvenčního práva bude neodvratná. Ostatně by to

¹²⁴ Dle ust. § 224 odst. 1 se vyzumívá ten, komu sepisovaný majetek náleží, nebo k němu uplatňuje své právo. Návrh bankovní asociace na vyčlenění zajištěného majetku z podstaty obsahuje požadavek, aby došlo k rozšíření okruhu informovaných osob i o ty, v jejichž prospěch je nemovitost zajištěna (zástavní věřitele). Tyto by pak měly možnost podat, stejně jako vlastník nemovitosti, žalobu na vyloučení, aby tak mohly hájit svá práva. Daný návrh rovněž požaduje, aby zástavním věřitelům byla dána možnost dodatečné lhůty pro

bylo logické vyústění toho, že insolvenční podstata již dnes žádný prospěch z předmětu zajištění nemá.

16.3. Úvahy vztahující se k zásadě „fair trial“; historický pohled na způsoby rozhodování incidenčních sporů

Vskutku fundamentální téma o charakteru incidenčního sporu představuje otázka, jakým způsobem je rozhodován incidenční spor. V rámci jednotného insolvenčního řízení insolvenčním soudem, jako je tomu dnes podle InsZ, anebo ve zvláštním, od insolvenčního řízení zcela odděleném řízení, tak jak na tuto problematiku ve svých rozhodnutích nahlížel Ústavní soud a jak byla pojata v době účinnosti ZKV?

Odpověď není jednoduchá. Jak bude popsáno níže, pravidla formulovaná Ústavním soudem jsou i nadále plně platná a aplikovatelná v podmínkách InsZ a zdá se být tedy nevyhnutné je respektovat. Naproti tomu, zavedení těchto závěrů do praxe – tedy rozhodování o incidentech jiným než insolvenčním soudem by s velkou pravděpodobností přineslo zpět neudržitelné průtahy v insolvenčních řízeních, což by celý systém mohlo opět paralyzovat. S určitou mírou nadsázky můžeme hovořit o tom, zda při řešení incidenčních sporů je správné řešení spravedlivé (rozhoduje jiný soud) anebo praktické (rozhoduje insolvenční soud). Dle současné praxe lze říci, že praktické řešení jednoznačně převažuje, ačkoliv nemusí být vždy spravedlivé.

Z historického pohledu zákon č. 337/1914 ř.z., jímž se zavádí řád konkursní, řád vyrovnací a řád odpůrčí upravoval otázku incidenčních sporů ve svém § 44, kdy stanovil, že *„Jsou-li v konkursní podstatě věci, které zcela nebo z části úpadci nenáleží, tedy buď věcné neb osobní právo na vyloučení posuzováno podle obecných právních zásad“*.

přihlášení své pohledávky v předmětném konkursním řízení nebo by byla stanovena fikce přihlášení takového návrhu.

Otázku incidenčních sporů řešil rovněž zák. č. 64/1931 Sb., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnávací a odpůrcí. V ust. § 47 odst. 1 stanovil: „*Jsou-li v konkursní podstatě věci, které úpadci zcela nebo z části nenáleží, budiž posuzováno věcné neb osobní právo na jejich vyloučení podle obecných právních pravidel*“ odstavec druhý dále stanovil, že pokud byla taková věc (dle odstavce prvního) po prohlášení konkursu zcizena, mohl se oprávněný bez újmy dalších nároků domáhat náhrady, aby byl výnos ze zcizené věci z konkursní podstaty vyloučen. Za předpokladu, že výnos nebyl zaplacen, měl oprávněný právo na postoupení nároku na zaplacení. Zajímavé bylo rovněž ustanovení, které řešilo otázku příslušnosti soudů ve věci incidenčních sporů. Ustanovení § 113 odst. 1 doslovně stanovilo, že k projednání a rozhodnutí sporů o pravost a pořadí konkursních pohledávek byl výlučně příslušný konkursní soud.

V právním řádu socialistického totalitního státu neměl konkurs své místo, a to nikoli pro ideologický rozpor s jeho zásadami, ale proto, že byl zbytečný. Došlo k rozsáhlému zespolečnění výrobních prostředků a bylo zavedeno plánové řízení národního hospodářství, jemuž podléhaly všechny ekonomické sféry. Důsledkem byla mocenská role ekonomického centra, eufemisticky nazývaná demokratický centralismus. Za této situace hospodářské subjekty ztratily svou samostatnost a nezávislost, což se nezbytně projevilo i v právní úpravě. Zřizovány byly administrativně a stejným způsobem byly i likvidovány. Při všeobecné podřízenosti hospodářskému plánu bylo rozlišování mezi věřiteli a dlužníky do značné míry formální a nevyjadřovalo zájmový rozpor. V podstatě nemohlo dojít k úpadku hospodářského subjektu, ale pouze k jakémusi „přeskupování“ správy majetku¹²⁵.

V době účinnosti ZKV nebyly incidenční spory v zákoně nijak definovány a můžeme shrnout, že z tohoto pohledu byl termín incidenční spor kategorií teoretickou, kterou zákon nepoužíval, a to dokonce ani ne v souvislosti s určením soudní příslušnosti k rozhodování takových sporů.

¹²⁵ ZOULÍK, František. Vývoj insolvenčních řízení. *Právní fórum*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, č. 4, s. 35.

Nejdříve byla praxe soudů taková, že incidenční spory byly rozvrhem práce přikazovány konkursnímu soudci. Tuto praxi ukončilo až průlomové rozhodnutí Ústavního soudu, III. senátu sp. zn. 523/04 ze 3. března 2005, který ji odmítl, jako praxi zakládající podjatost soudu vůči jednomu účastníkovi řízení.

Pojďme se podívat blíže na důvody, o které Ústavní soud toto své rozhodnutí opřel.

Stěžovatel se ve své ústavní stížnosti domáhal zrušení rozhodnutí obecných soudů, kterými mu nebylo dáno za pravdu v otázce, že konkursní soudce je vyloučen z projednávání určení existence konkursní pohledávky, a to kvůli svému vztahu ke správci konkursní podstaty, který byl v dané věci odpůrcem stěžovatele. Podle názoru stěžovatele obecné soudy svým rozhodnutím potvrdily stav, kdy incidenční řízení bylo přiděleno k rozhodnutí totožnému soudci jako konkursní řízení samotné, tedy osobě již ze samé povahy věci podjaté, a to hned z několika důvodů. Tímto způsobem mělo dojít k porušení ústavně zajištěného práva stěžovatele na spravedlivý proces, zejména právo domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu.

Konkursní soudce měl ohledně předmětu řízení o incidenční žalobě poznatky, které získal jiným způsobem než dokazováním při jednání o incidenční žalobě – poznatky, které získal v průběhu samotného konkursního řízení.

Jedním z účastníků incidenčního sporu byl rovněž konkursní správce, který byl konkursním soudcem do této funkce jmenován. O návrzích na jeho zproštění z funkce rozhodoval rovněž konkursní soudce.

Mezi konkursním soudcem a konkursním správcem byl v konkursním řízení dán do značné míry vztah nadřízenosti a podřízenosti, když konkursní soudce vykonával dohled nad činností správce a byl oprávněn mu udělovat pokyny.

Podstatou řízení o určení pravosti pohledávky přihlášené do konkursu (obecně tedy incidenčního řízení) má být nezávislé posouzení toho, zda určitá pohledávka je či není přihlášena po právu. K rozhodnutí takové otázky pak není třeba žádných nadstandardních

znalostí o průběhu insolvenčního řízení a není tedy dán ani žádný důvod, aby takový spor vyvolaný insolvenčním řízením, rozhodoval insolvenční soudce.

Pravidlo neslučitelnosti rozhodování jednoho soudce současně v insolvenčním řízení a ve sporech tímto insolvenčním řízením vyvolaných bylo formulováno již dříve renomovanou akademickou právní doktrínou. Insolvenční řízení a incidenční spory představují dvě samostatná řízení a poznatky z insolvenčního řízení nejsou pro řešení incidenčního sporu nezbytné a ani by neměly jeho řešení ovlivňovat¹²⁶ a soudce projedávající úpadek by neměl rozhodovat také incidenční spory, jež jsou úpadečným řízením vyvolány, neboť lze mít za to, že je z rozhodování vyloučen pro poměr k věci ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 OSŘ¹²⁷. Takovou situaci by bylo možné přirovnat k případu, kdy by o rozhodnutí sporu v prvním a druhém stupni rozhodoval stejný soud.

Opačný názor obecných soudů, který odmítal tvrzení o podjatosti konkursního soudce z důvodů na kterých ZKV spočíval, byl zastáván VS v Olomouci. Podle něj, z ustanovení, která upravovala vztah konkursního soudu ke správci podstaty a dohled nad ním, vyplývalo, že správce podstaty podléhá dohledu konkursního soudu a ve své činnosti je závislý na jeho rozhodnutích, z žádných ustanovení však neplynulo, že by konkursní soudce byl závislý na postupu a rozhodnutích správce konkursní podstaty. Nebylo tak možné dovodit vzájemnou závislost mezi správcem podstaty a konkursním soudcem směrem od správce k soudci. Závěr, že ZKV ve své koncepci zakládal podjatost soudce k jednomu subjektu řízení, je tedy proto nesprávný. Na podporu toho závěru bylo dále uvedeno, že pokud by ZKV zakládal skutečně systémovou podjatost soudce v důsledku vztahu ke správci, musel by být tento závěr přijat i v konkursním řízení samotném (a nejen tedy v průběhu řešení incidenčního sporu), neboť ve smyslu ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny procesní předpisy musejí garantovat nestrannost soudce a jeho nezávislost na

¹²⁶ WINTEROVÁ, Alena. Incidenční spory, *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2003, č. 4, s. 13.

¹²⁷ ZOULÍK, František. *Zákon o konkursu a vyrovnání: (komentář)*. Praha: SEVT, 1998, s. 48.

kterémkoliv subjektu řízení a zákonné důsledky podjatosti nelze omezit pouze na oblast incidenčních sporů. Tento předpoklad koncepční vady ZKV zakládající podjatost soudce měl být judikaturou ÚS údajně vyvrácen¹²⁸. Jak bude uvedeno níže, v případě vztahu správce – soudce lze podjatost soudu předpokládat, mám ale za to, že tato skutečnost je v samotném insolvenčním řízení irelevantní, neboť insolvenční správce není jeho účastníkem. Tím dle mého názoru ztrácí smysl argumentace VS v Olomouci.

Pojem nestrannosti soudce, tak jak jej zkoumal Ústavní soud, je centrálním bodem zájmu při zodpovězení otázky zda insolvenční soud, který rozhoduje rovněž incidenční spory, je či není vyloučen z projednání věci pro podjatost.

Nestrannost soudce je především subjektivní psychickou kategorií, vyjadřující vnitřní psychický vztah soudce k projednávané věci v širším smyslu (zahrnuje vztah k předmětu řízení, účastníkům řízení, jejich právním zástupcům, atd.), o níž je schopen relativně přesně referovat toliko soudce sám. Pouze takto úzce pojímaná kategorie nestrannosti soudce by však v praxi nalezla stěží uplatnění vzhledem k obtížné objektivní přezkoumatelnosti vnitřního rozpoložení soudce. Kategorii nestrannosti je proto třeba vnímat širěji, také v rovině objektivní. Za objektivní ovšem nelze považovat to, jak se nestrannost soudce pouze subjektivně jeví vnějšímu pozorovateli (účastníkovi řízení), nýbrž to, zda reálně neexistují objektivní okolnosti, které by mohly objektivně vést k legitimním pochybnostem o tom, že soudce určitým, nikoliv nezaujatým vztahem k věci disponuje.¹²⁹

Ústavní soud v minulosti judikoval, že vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci je dáno již tehdy, jestliže lze mít pochybnost o jeho nepodjatosti, na druhé straně Ústavní soud zaujal pozici, že subjektivní přesvědčení účastníků řízení o podjatosti soudce má být zkoumáno výlučně na základě hlediska objektivního. Jinými slovy subjektivní pochybnosti osob zúčastněných na řízení musí být konfrontovány s právním rozborem

¹²⁸ Viz Nález ústavního soudu ČR, sp. zn. IV ÚS 89/02 ze dne 18. 7. 2002.

¹²⁹ Viz Nález ústavního soudu ČR, sp. zn. III ÚS 523/04 ze dne 3. 3. 2005.

skutečností, které k těmto pochybnostem vedou¹³⁰. Jedná se tak o praktické provedení teorie tzv. dvojího testu nestrannosti soudce – subjektivní test vychází z vnitřního přesvědčení soudce, objektivní sleduje existenci dostatečných záruk, že je možno v tomto ohledu vyloučit jakoukoliv legitimní pochybnost.

Pokud máme v současné době uvedené závěry Ústavního soudu aplikovat na právní poměry založené účinností InsZ, je třeba vyjít z koncepce vztahu mezi insolvenčním správcem a insolvenčním soudem tak, jak ho InsZ definuje. Insolvenční správce nemá v insolvenčním řízení postavení jeho účastníka, jeho postavení je tedy odlišné od postavení věřitelů či dlužníka, o jehož právech a povinnostech se v insolvenčním řízení rozhoduje. Současně platí, že vztah správce – soudce je i dnes velmi úzký. Insolvenční správce je osobou do značné míry závislou na insolvenčních věřitelích (právo věřitelů „převolit“ správce na prvních schůzi věřitelů, možnost zajištěného věřitele udílet správci pokyny stran předmětu zajištění, atp.), nicméně je osobou která má stále úzkou vazbu na insolvenční soud.

Tato vazba se projevuje (i.) ve způsobu ustanovení ve způsobu a mechanismu ustanovení správce do funkce¹³¹, (ii.) dále ve způsobu a mechanismu odvolání a zproštění správce funkce (podle ustanovení § 31 a 32 InsZ odvolává nebo zprošťuje správce funkce insolvenční soud, a to i bez návrhu), (iii.) ve funkční závislosti správce na insolvenčním soudu v oblasti dohlédací činnosti soudu, (iv.) v oblasti sankcionování správce insolvenčním soudem za neplnění jeho povinností a konečně (v.) i ve sféře odměňování (o

¹³⁰ Viz Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. II ÚS 105/01 ze dne 3. 7. 2001.

¹³¹ InsZ upravuje ustanovení insolvenčního správce do funkce v ust. § 25 tak, že „*Insolvenčního správce pro insolvenční řízení ustanovuje insolvenční soud.*“ Ačkoliv formálně toto ustanovení do funkce provádí předseda příslušného insolvenčního soudu, často v aplikační praxi není tato činnost vykonávána osobně předsedou, nýbrž je předsedou delegována na jiné osoby (typicky místopředsedu soudu nebo úřední osoby z kanceláře předsedy) a dokonce v některých případech insolvenční soudce uvádí v žádosti předsedovi soudu o ustanovení insolvenčního správce do funkce i jméno preferovaného kandidáta.

odměňování rozhoduje insolvenční soud – povoluje správci vyplacení záloh, odměnu může přiměřeně zvyšovat či snižovat. Z tohoto výčtu situací, kdy správce je závislý na rozhodnutí insolvenčního soudu jasně vyplývá, že postavení správce není neutrální, nýbrž že vykazuje znaky funkční závislosti a do jisté míry spolupráce projevující se jak samotným ustavením do funkce, tak komplexem dílčích vazeb, ke kterým dochází v průběhu insolvenčního řízení.

V incidenčním sporu, který je vyvolán v důsledku právních úkonů učiněných v rámci insolvenčního řízení, je třeba právě ke vztahu insolvenčního soudce a správce přihlížet. Právě tato okolnost podle mého názoru tvoří objektivní důvod, který je způsobilý vyvolávat pochybnost o nepodjatosti a nestrannosti insolvenčního soudu, tak jak nepodjatost a nestrannost určuje ustanovení § 14 odst. 1 OSŘ. Okolnosti vztahu mezi insolvenčním soudcem a správcem pak nelze vysvětlit ani aplikací ustanovení § 14 odst. 4, neboť důvodem k vyloučení soudce z projednávání incidenčního sporu není jeho postup v jiném řízení (insolvenčním), nýbrž jeho vztah k jednomu z účastníků řízení (insolvenčnímu správci). Je nutné však zkoumat soudcův poměr k insolvenčnímu správci velmi pečlivě. Důvodem pro vyloučení soudce nemůže být bez dalšího okolnost, že se soudce s insolvenčním správcem (jako účastníkem řízení) bude „znát“. Z hlediska dlouhodobého působení v obvodu příslušného soudu je téměř vyloučeno, aby se soudce s příslušným insolvenčním správcem vůbec neznali. I za tohoto předpokladu je však nutné, aby se jednalo o vztah, který bude v profesionálně pracovní rovině.

Samotná otázka vztahu mezi insolvenčním řízením a řízením incidenčním je z hlediska případné podjatosti soudce nepodstatná, rozhodující je právě konstrukce vztahu mezi insolvenčním soudem a insolvenčním správcem. *„Dokud je tedy vztah mezi soudcem a správcem koncipován na zásadách tak, jak byly popsány shora, nelze připustit, aby tentýž soudce rozhodoval jak v insolvenčním řízení, tak v incidenčním řízení jím vyvolaném, bez ohledu na to, zda jsou to řízení formálně odlišná, prováděná v různých procesních formách*

*nebo zda incidenční řízení probíhá jako součást řízení insolvenčního*¹³², konstatoval Ústavní soud již v březnu 2005 tedy daleko před vstupem InsZ a jeho koncepce incidenčních sporů v účinnost.

Na příležitosti citovaného nálezu Ústavního soudu nemění nic ani to, že vzájemná provázanost vztahů mezi insolvenčním správcem a insolvenčním soudcem není jako dříve založena již k okamžiku ustanovení insolvenčního správce do funkce usnesením insolvenčního soudu, ale dochází k ní až následně, tedy na základě funkční závislosti a do jisté míry i spolupráce mezi insolvenčním správcem a soudcem, kterou stávající právní úprava insolvenčního řízení vyžaduje.

Závěr o neslučitelnosti role insolvenčního soudce a soudce rozhodujícího incidenční spor z důvodů, které nespočívají v samotném způsobu jmenování správce, ale nastanou, až po jmenování správce do funkce, lze najít i v rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky. V tomto rozhodnutí¹³³ Nejvyšší soud judikoval, že „určitý vztah ke konkursnímu správci, nemá celý soud, ale výlučně soudce, který konkursního správce jmenuje, kontroluje jeho práci a rozhoduje o jeho odměňování. Pokud pak jde o soud odvolací, resp. jeho jednotlivé soudce, ti konkursního správce nejmenují, ani jeho činnosti nekontrolují, a proto nemohou mít z tohoto titulu ke konkursnímu správci apriori podjatý vztah“.

A právě ta skutečnost, že insolvenční soudce je tím, kdo práci insolvenčního správce kontroluje, rozhoduje o jeho odměňování, a též má za insolvenčním zákonem předvídaných kritérií pravomoc jej z této funkce odvolat pak zakládá onu Ústavním soudem judikovanou funkční závislost těchto procesních subjektů, čímž je dána aplikovatelnost cit. nálezu Ústavního soudu i za účinnosti InsZ.

¹³² Viz Nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. III. ÚS 523/04.

¹³³ Viz Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 4 Nd 307/2009 ze dne 16. 12. 2009.

V souvislosti s podanou argumentací, že funkční závislost správce na soudci nemůže být ignorována z důvodů spočívajících ve změně způsobu ustanovení insolvenčního správce do funkce, je třeba i správně interpretovat ustanovení § 25 odst. 2 InsZ. Cílem tohoto ustanovení, podle něhož „insolvenční soud ustanoví insolvenčním správcem osobu, kterou určí předseda insolvenčního soudu“, nemůže být negace citovaného nálezu Ústavního soudu, neboť by to odporovalo článku 89 odst. 2 Ústavy ČR, který je ex constitutione závazný i pro zákonodárny sbor. Smyslem ustanovení § 25 odst. 2 InsZ je toliko zabránění tomu, aby do funkce insolvenčních správců byly ustanovovány osoby z různých důvodů preferované pouze insolvenčním soudcem, jemuž návrh na zahájení insolvenčního řízení napadl na základě rozvrhu práce soudu. Z tohoto pohledu sleduje citované ustanovení legitimní a mám za to, že i ústavně konformní cíl.

Konečně je třeba se zastavit i u významu a smyslu, který obsahuje ustanovení § 160 odst. 2 InsZ a to v situaci, kdy z judikatury Vrchního soudu v Praze plyne závěr, že insolvenční soudce je pro případ řešení incidenčního sporu rovněž zákonným soudcem pro takový spor. Toto stanovisko vyjádřil VS v Praze ve svých rozhodnutích¹³⁴ opakovaně. Ustanovení § 160 odst. 2 zní: „Jestliže by projednání a rozhodnutí incidenčního sporu v rámci insolvenčního řízení mohlo vést k průtahům v insolvenčním řízení, přikáže předseda insolvenčního soudu takový spor jinému soudci insolvenčního soudu“. Názor Vrchního soudu se opírá o myšlenku, že pokud zákon hovoří o přidělení věci jinému soudci, lze výkladem této normy *a contrario* dovodit, že jediným řádným soudcem je právě soudce insolvenční. Vrchní soud tedy dané ustanovení aplikuje tak, že toto ustanovení zakládá *pro futuro* automatickou příslušnost zcela konkrétní osoby soudce insolvenčního soudu (tedy toho soudce, jenž projednává insolvenční řízení samé) k projednání a rozhodnutí všech incidenčních sporů, které vzniknou v rámci insolvenčního řízení, které tomuto konkrétnímu soudci napadlo na základě rozvrhu práce.

¹³⁴ Srovnej např. Usnesení vrchního soudu v Praze, sp. zn. Nco 37/2012 ze dne 20.2. 2012.

Klíčem k pochopení problematiky je tedy výklad právní věty „...rozhodnutí incidenčního sporu v rámci insolvenčního řízení...“ Zásadně existují pouze dvě možné cesty jejího výkladu.

První možnost je ztotožnit se s názorem Vrchního soudu v Praze, že tato právní věta výkladem *a contrario* znamená, že zákonným soudcem pro řešení incidenčních sporů je soudce insolvenční. Mám za to, že takovému výkladu brání nejen výslovné znění daného ustanovení § 160 odst. 2 a jeho gramatický výklad, ale hlavně to, že Ústavní soud již v minulosti postavil na jisto, které důvody brání insolvenčnímu soudci účastnit se na projednání incidenčních sporů a tento výklad Ústavního soudu nelze pominout ani z důvodu přijetí nové insolvenční úpravy. Ve svém důsledku by tento přístup znamenal, že se jedná o ustanovení rozporné s ústavním pořádkem České republiky se všemi důsledky z této skutečnosti plynoucími. Už vůbec si pak nelze vysvětlit, proč by zákonodárce tak klíčovou okolností ohledně rozhodování incidenčních sporů, jakou je určení zákonného soudce ponechal pouze na skryté definici, kterou je navíc nutno vykládat metodou *a contrario*, a proč by nepodal definici jasnou, explicitní a přímou.

Druhou možností je chápat ustanovení § 160 odst. 2 InsZ jako ustanovení určující mantinely procesní ekonomie v situaci, kdy by došlo k tomu, že rozvrhem práce řádně určený soudce nemůže incidenční spory projednat včas. Lze připustit, že se nejedná o právní větu formulovanou šťastně, nicméně není možné z ní vyvodit žádný závěr o tom, že soudce rozhodující v insolvenčním řízení je povinen rozhodovat i incidenční spory z tohoto řízení vzešlé.

Skutečnost, že spojení rozhodování v insolvenčním i incidenčním řízení současně v rukou jednoho soudce představuje problém, konstatoval myslím nechtěně v citovaném rozhodnutí¹³⁵ i Vrchní soud v Praze: „...ač v poměrech insolvenčního řízení zůstaly zachovány kompetence insolvenčního soudce vůči insolvenčnímu správci v oblasti

¹³⁵ Viz Usnesení vrchního soudu v Praze, sp. zn. Nco 37/2012 ze dne 20.2. 2012.

dohlédací činnosti, sankcionování správce za neplnění povinností a ve sféře odměňování, jejich vzájemný vztah v poměrech založených InsZ nedosahuje takové povahy a intenzity, že by insolvenčnímu soudci nedovoloval nezávisle a nestranně rozhodnout jak v insolvenčním řízení, tak v jím vyvolaném incidenčním sporu“. To že se míra intenzity tohoto vzájemného vztahu může v jednotlivých případech významně lišit, je myslím zcela nasnadě.

Důvodová zpráva a komentář k příslušným ustanovením InsZ týkající se incidenčních sporů, ke všem shora uvedeným okolnostem mlčí. Naopak se lze v důvodové zprávě dočíst, že incidenční spory jsou nově začleněny do rámce insolvenčního řízení a netvoří již nadále samostatnou právní věc, jako tomu bylo v době účinnosti ZKV. Bohužel tento záměr uvedený v důvodové zprávě zákonodárce do textu normy vhodným způsobem nepromítnul¹³⁶. Nezbyvá než vyčkat výkladu, který přinese rozhodovací praxe.

Ustanovení § 2 písm. d) InsZ, které definuje incidenční spory, jako spory vyvolané insolvenčním řízením o kterých to výslovně stanoví zákon s dovětkem, že tyto spory jsou projednávány v rámci insolvenčního řízení. Není zcela jasné, jakou právní normu v sobě daný dovětek obsahuje, faktem je to, že z cit. ustanovení nevyplývá opět nic o způsobu určení zákonného soudce v incidenčních sporech. Spíše se zdá, že výkladem jeho znění lze dospět k závěru, že incidenční spor nemá být vůbec samostatnou právní věcí odlišnou od insolvenčního řízení jako takového. Takový závěr ovšem insolvenční praxe nepotvrzuje.

Jako jisté vodítko lze vytušit snahu zákonodárce, kterou s přijetím InsZ spojoval, a sice, docílit větší procesní efektivity a především rychlosti při vyřizování úpadků. Právě zdlouhavost konkursních řízení a průtahy spojené s řešením incidenčních sporů konkursem

¹³⁶ Není bez zajímavosti připomenout, že stejně jako InsZ ani ZKV neobsahoval žádné explicitní ustanovení o tom, který soudce má projednávat incidenční spory. (Legální definici zákonného soudce) Záleželo zcela na zaužívaném zvyku tvůrců rozvrhu práce jednotlivých soudů, že agenda incidenčních sporů byla po vydání cit. nálezu Ústavního soudu vyčleněna k projednání jinému než insolvenčnímu soudci. Dnes je tomu právě naopak - incidenční spor je v rámci rozvrhu práce přiřazován soudci, který vyřizuje insolvenční případ.

vyvolaných byly důležitými okolnostmi uváděnými jako důvody, proč má být ZKV nahrazen „novou a moderní právní úpravou úpadku“. Jakkoliv úmysl zákonodárce insolvenční řízení zrychlit je možné považovat za správný a dokonce nutný – průměrná délka trvání konkursního řízení podle ZKV byla cca 9 let – výsledek dobrý není. Přesně podle zásady, že cesta do pekla je dlážděna dobrými úmysly, došlo v tomto případě k tomu, že ucelená, věcně správná a propracovaná ústavněprávní argumentace, která se týká základního stavebního kamene občanského procesu (práva na spravedlivý proces) je zcela opuštěna v zájmu zrychlení řízení jako takového. Myslím, že se jedná o výsledek nepřijatelný, kdy jak soudní praxe, tak i právní teorie bude muset ještě v budoucnu nabídnout jinou cestu při řešení střetu zájmu na zachování ústavnosti se zájmem na zachování rychlosti soudních procesů jako takových. Jinak by v případě ad absurdum mohlo platit, že nejrychlejší proces je žádný proces.

16. Závěr; zhodnocení provedené analýzy zvoleného tématu, vliv incidenčních sporů na efektivitu úpadkového řízení

Mám-li se závěrem této své práce zabývat zhodnocením provedené analýzy zvoleného tématu a pokusit se posoudit vliv incidenčních sporů na efektivitu insolvenčního řízení, pak je nutné pohlédnout blíže na dva aspekty insolvenčního řízení, které jsou mu vlastní a které zásadním způsobem ovlivňují efektivitu a míru, s jakou jsou věřitelé v jeho rámci uspokojováni. Těmito dvěma aspekty jsou podle mého názoru jednak obecná právněpolitická východiska o roli insolvenčního (úpadkového) řízení v právním řádu, a dále koncepce průběhu incidenčních sporů.

K prvnímu aspektu: V dlouhodobé perspektivě jsme svědky postupného přechodu od insolvenčních úprav tradičních, kladoucích důraz pouze na jediný cíl – maximální možné uspokojení věřitelů z prodeje dlužníkovy majetku (forma jakési univerzální majetkové exekuce) k moderním úpravám úpadku, které sledují nejen dosažení uspokojení pohledávek věřitelů, ale i cíle další, které jsou ve veřejném zájmu společnosti (revitalizace podniku dlužníka, zachování výroby a pracovních míst, udržení sociálního smíru). Výstižně povahu tradiční konkursní úpravy vyjádřil procesualista E.Ott, když charakterizoval úpadkové řízení jako: „řízení soudní podmíněné nedostatkem platebních prostředků, jež za účel má společné stejnoměrné uhrazení pohledávek všech věřitelů téhož dlužníka, kteří co do uskutečnění nároků svých při tom navzájem se potýkají, z celého exekuci podrobeného majetku, dlužníkovy.“¹³⁷ Ke znakům již řečeným, přistupoval navíc dříve ještě jeden prvek, zdůrazňující zájem na co možná největším možném uspokojení pohledávek věřitelů. Jedná se o tzv. princip perpetuace – konkurs trval tak dlouho, dokud nebyly uspokojeny všechny přihlášené pohledávky (upraven byl např. v Josefinském

¹³⁷ OTT. E., *Řízení úpadkové (konkursní)*, Všehrd, Praha, 1905, s. 3.

konkursním řádu z r. 1781). Mám-li tedy shrnout charakteristiku tradiční konkursní úpravy, lze říci, že se vyznačuje především nemožností oddlužení dlužníka v takovém řízení a omezením možností věřitelů domáhat se uspokojení své pohledávky individuálně mimo insolvenční řízení během jeho průběhu.

Naopak moderní úpravy řešení úpadku dlužníka, (počínaje v roce 1978 vydáním Bankruptcy Reform Act v USA), sledují další cíle, než jen co možná nejvyšší míru uspokojení pohledávek věřitelů.

Můžeme tvrdit, že dochází k určitému převrstvení společenských a politických cílů konkursního řízení. Když ne prvořadým, tak alespoň stejně důležitým cílem jako vyrovnání pasiv dlužníka vůči jeho věřitelům, se stává sanace podniku a záchrana pracovních míst (zvláště u velkých podniků). Nejdále v tomto směru se dostala úprava francouzská (Loi de redressement et de la liquidation judiciaires des entreprises, z roku 1985), která rozlišuje úpadek velkých podniků nad 50 zaměstnanců, pokud jejich obrat překračuje stanovený limit, a úpadek podniků malých, ohledně jejichž majetku probíhá zkrácené řízení. Zásadně je podnik dlužníka, který se nachází v úpadku, posléze buď předán (cedován) jednomu zájemci, na kterého přejde i část závazků, nebo je pokračováno v provozu podniku – jeví-li se podnik sám jako perspektivní. Ve snaze zachovat podnik se provádějí tvrdá sanační opatření, která se dotýkají výrazně zájmu věřitelů. Soud až na některé výjimky zakáže splácení starých pohledávek, přičemž pod slibem nejrůznějších výhod se vyhledávají věřitelé noví. Zpeněžení podniku a uspokojení věřitelů podle jejich pořadí se uplatní až jako varianta krajní, pokud není možná realizace uvedených variant předešlých.

Ani jedna z koncepcí (tradiční nebo moderní) zatím nepočítá s ne zcela novým fenoménem, nicméně fenoménem dnes jistě aktuálním, kterým je prudký nárůst oblíbenosti použití mezinárodních holdingových struktur, které používají podnikatelé ke své činnosti. Důsledkem této podnikatelské praxe je rozdělení podniku jako faktické ekonomické jednotky na řadu právních entit pod koordinovaným obchodním vedením jejich majitele.

Zde je zřejmá souvislost s právně teoretickou koncepcí podniku jako věci hromadné¹³⁸ a dále s uvolněním možností zakládat nové právnické osoby nejen v tuzemsku, ale i v zahraničí. Často je tímto způsobem dlužníkům umožněno koncentrovat výnosné aktivity v jednom nebo v několika subjektech práva, zatímco činnosti prodělečné vymezit jinému subjektu (jiným subjektům), který je ve vztahu k těm prvním pouhým obchodním partnerem. Nakonec tedy náklady jedné podnikatelské činnosti nese jiný subjekt, než je ten, který z této činnosti inkasuje zisky. Dlužník může takovou situaci dlouhou dobu dopředu pečlivě připravovat a nemusí se nijak obávat případného úpadku „nákladového“ subjektu, kde nejsou žádná aktiva, která by mohla sloužit k uspokojení věřitelů. Jedná se tedy o problém totožnosti podnikatelské činnosti se subjektem, který tuto činnost provozuje. Holdingové právo zatím řešení tohoto problému neposkytuje, lze tedy předpokládat, že uvedený problém se bude nadále prohlubovat. Ad absurdum je možné se obávat rozdělení subjektů v hospodářské sféře na ty, které vlastní majetek a nemají žádné závazky, a na ty ostatní, které jsou svírány zástupy věřitelů, nevlastní ale žádná aktiva.

Toto je dle mého názoru v současné době Achillova pata všech dnešních úpadkových úprav, která ovlivňuje možnost uspokojení věřitelů daleko více než shora nastíněný všeobecný posun od konkursní úpravy tradiční k úpravě moderní. V rámci objektivit je ovšem nutné konstatovat, že tento problém svým rozsahem úpadkové právo daleko převyšuje a jeho řešení zpravidla není možné v rámci insolvenčních procedur nalézt.

Dalším problémem ovlivňujícím možnost uspokojení věřitelů je nalezení vhodné míry přednostního uspokojení zástavních věřitelů, jak bylo rozebráno výše. Toto komplexní téma ovšem zachází nad rámec této mé práce, proto bych pouze stručně konstatoval, že

¹³⁸ Podnik se stal v právní doktríně objektem práva, nikoliv jeho subjektem jako jím byl dříve. Viz. socialistická koncepce právní subjektivit podniku, která stanovila, že socialistický podnik je socialistickou organizací s právní subjektivitou, který plní společenské úkoly přispívající k rozvoji socialistických vztahů, které vykonávaly socialistické vlastnictví prostřednictvím institutu správy a které podléhaly aktům hospodářského řízení.

z několika důvodů považuji za nepřipustnou koncepci 100% uspokojení oddělených věřitelů z výtěžku zpeněžení zajištěné věci, neboť tou dochází k definitivnímu prolomení solidarity mezi věřiteli, která až byla dosud pojmovým znakem řešení úpadku v ČR. Považuji proto za vhodnější nastavení hranice nižší, která by se pohybovala okolo 70 – 80 %.

K druhému aspektu - vlivu průběhu incidenčních sporů na efektivitu insolvenčního řízení: Chápeme-li insolvenční řízení jako řízení dvousložkové, kdy nejdříve je soudem meritorně posuzována existence či neexistence stavu úpadku dlužníka a teprve poté je úpadek řešen (ať již podle dřívější úpravy ZKV konkursem nebo vyrovnáním, nebo podle stávající úpravy InsZ místo vyrovnáním reorganizací či oddlužením), vidíme i složitost a časovou náročnost druhé fáze. Tu výrazně ovlivňuje fakt, že během ní vzniká v souvislosti se zjišťováním rozsahu konkursní podstaty i rozsahu kvality nároků uplatňovaných vůči podstatě řada konfliktů, jichž se účastní správce podstaty, konkursní věřitelé a některé další osoby. Vyřešení těchto konfliktů má za cíl vyjasnit odpovědi na otázky, jaké hodnoty do soupisu insolvenční podstaty náležejí a které naopak do ní nepatří, a také jaké nároky, v jaké míře a v jakém pořadí mají být z výtěžku zpeněžení podstaty uspokojeny.

Bez existence incidenčních sporů by insolvenční řízení bezpochyby ztratilo smysl své existence, neboť by nebylo možné žádnou právem aprobovanou formou vyřešit shora pojmenované konflikty. Tato premisa ovšem nutně sama v sobě zahrnuje i požadavek, aby se skončením insolvenčního řízení bylo vždy vyčkáno až do doby skončení všech incidenčních sporů. Z tohoto důvodu je rychlost řešení incidenčních sporů faktorem, který determinuje rychlost skončení insolvenčního řízení. Pokusy o zajištění co nejrychlejšího průběhu incidenčních sporů jdou v zásadě pouze dvěma směry. Jedním je rozhodování incidenčních sporů v rámci insolvenčního řízení přímo insolvenčním soudem a druhým je jejich rozhodování naopak mimo insolvenční řízení soudem odlišným – tak jako bylo tomu podle ZKV v minulosti. Obě varianty mají své příznivce i odpůrce; sama o sobě nemá podle mého názoru žádná z nich přednost. Jsem přesvědčen, že ani v daném případě se

nemůže použití jedné z variant stát všelékem - důležitá je mnohem víc celková koncepce úpadkového řízení, v rámci které se jedna nebo druhá varianta uplatňuje.

Jasnou pozici k dané problematice zaujal Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti, kdy konstatoval, že je v rozporu s požadavky kladenými na nepodjatost a nezávislost soudu, aby konkursní soud rozhodoval spor, jehož účastníkem je i konkursní správce. Vztah konkursního soudu a správce podstaty je podle Ústavního soudu specifický a do značné míry je ovlivněn právě průběhem konkursního řízení; tyto faktory pak vylučují konkursní soud z možnosti věc projednat nestranně a nezávisle. Ústavní soud nachází oporu pro svá tvrzení v doktríně z doby první republiky, která incidenční spory vylučovala z rámce konkursního řízení s poukazem na fakt, že v konkursním řízení převažuje prvek veřejnoprávní, zatímco v incidenčním řízení jde čistě o spor soukromoprávní. Jednalo se údajně o dvě odlišné záležitosti, které neměly být rozhodovány společně.

Proti těmto argumentům stojí tvrzení autorů předlohy nového úpadkového zákona, že svěřením rozhodování incidenčních sporů insolvenčnímu soudu se odstraní nevhodná duálnost při jejich řešení, přičemž by bylo možné využít v jejich rozhodování znalosti případu, kterou insolvenční soud nabyl během řízení. Navíc, by údajně insolvenční soud byl více motivován v rychlosti rozhodování incidenčních sporů, neboť má sám zájem na ukončení celého úpadkového řízení.

Nemohu říci, že bych jednu z nastíněných variant považoval osobně za více způsobilou zrychlit průběh vyřizování incidenčních sporů. Postoj Ústavního soudu v dané věci je za současného stavu a míry provázanosti vztahu insolvenčního správce s insolvenčním soudcem zcela na místě. Ani změna, kterou InsZ přinesl, že o jmenování správce místo soudu mohou rozhodovat i věřitelé, neznamena zcela jistě otupení hrotů, které brání rozhodování insolvenčních sporů insolvenčním soudem. A to právě vzhledem k čistě soukromoprávnímu charakteru incidenčních sporů, který se přičí účelu sledovanému v samotném insolvenčním řízení. Úspěšnost účastníků incidenčních sporů by mohla být

tímto způsobem velmi závislá na působení tlaků v insolvenčním řízení, jejichž uplatnění by jinak při rozhodování incidenčního sporu odlišným soudem nemělo mít žádné místo¹³⁹.

¹³⁹ Zmínit lze např. v praxi velmi častou tendenci insolvenčních soudů nepřipouštět vznik incidenčních sporů vyvolaných správcem majetkové podstaty, jako výraz snahy o snížení zatížení insolvenčního soudu.

17. Seznam základních zkratk

ZKV – Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání

InsZ – Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

OSŘ - Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád

ObčZ – Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník

BGB – Bürgerliches Gesetz Buch

ZPO – Zivil Prozess Ordnung

InsO – Insolvenzordnung

HGB – Handelsgesetzbuch

NS ČR – Nejvyšší soud České republiky

VS – Vrchní soud

18. Seznam použitých zdrojů

Knížní publikace

- BAUCH, von Eberhard Braun. *Insolvenzordnung: (InsO) ; Kommentar*. 2. vyd. Mnichov: Beck, 2004. ISBN 978-340-6514-432.
- BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Evropské a mezinárodní insolvenční právo: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2007, xxxvii, 1550 s. ISBN 978-80-7179-591-9.
- BOWERS, J. W. *Security Interests, Creditors' Priorities and Bankruptcy, in Bouckaert, B. et De Geest G. (Eds) Encyclopedia of Law and Economics. Volume II*. Edward Elgar Publishing, 2000, 1120 s. ISBN 185-898-984-1.
- DRÁPAL, Ljubomír. *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 2 sv. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-107-9.
- *Erster Bericht der Kommission für Insolvenzrecht*. Kolín: Verlag Kommunikationsforum Recht, Wirtschaft, Steuern, 1985, xv, 479 s. ISBN 38-145-8006-0.
- KOTOUČOVÁ, Jiřina. *Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon): komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010, xxi, 1100 s. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-807-4003-202.
- KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon a předpisy související: Nařízení Rady (ES) o úpadkovém řízení: komentář*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, xxii, 903 s. Komentáře nakladatelství ASPI. ISBN 978-80-735-73-751.
- KRAJČO, Jaroslav. *Komentár Exekučný poriadok: procesný postup exekútora; procesný postup exekučneho súdu*. Bratislava: Eurounion, 2009. ISBN 978-808-9374-076.

- KURKA, Vladimír a Ljubomír DRÁPAL. *Výkon rozhodnutí v soudním řízení*. Praha: Linde, 2004, 854 s. ISBN 80-720-1443-9.
- MACUR, Josef. *Kurs občanského práva procesního: exekuční právo*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1998, xv, 207 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 80-717-9190-3.
- MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady ES 1346/2000 a prováděcími předpisy, ve znění zákonů č. 69/2011 Sb. a č. 73/2011 Sb.* Praha: Leges, 2011, 793 s. Glosátor. ISBN 978-808-7212-752.
- OTT, E., *Řízení úpadkové (konkursní)*, Všehrd, Praha, 1905, s. 3.
- SCHELLEOVÁ, Ilona, Marta MACHÁČKOVÁ, Karel MAREK, Alexander NETT a Karel SCHELLE. *Konkurz a vyrovnání*. 2. dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 839 s. ISBN 80-864-3259-9.
- SOJKA, Drahošlav a Petronela SOJKOVÁ. *Konkurz na počátku třetího tisíciletí: principy konkurzu v USA, Německu a Rakousku*. Praha: Linde, 2002, 84 s. ISBN 80-7201-355-6.
- WALTR, Robert. *Zákon o soudních poplatcích a předpisy související: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, x, 146 s. Beckovy texty zákonů s komentářem. ISBN 80-717-9928-9.
- WINTEROVÁ, Alena. *Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice*. 4. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2006, 729 s. Vysokoškolské právnícké učebnice. ISBN 80-720-1595-8.
- ZELENKA, Jaroslav. *Insolvenční zákon (zákon č. 182/2006 Sb.): poznámkové vydání s důvodovou zprávou a nařízením Rady ES 1346/2000*. Praha: Linde, 2007, 687 s. ISBN 978-807-2016-570.
- ZELENKA J., MARŠÍKOVÁ J. *Zákon o konkursu a vyrovnání: Komentář*. 2. podstatně přepracované a doplněné vyd. Praha: Linde, 2002, 1169 s. ISBN 80-7201-323.
- ZOULÍK, František. *Zákon o konkursu a vyrovnání: (komentář)*. Praha: SEVT, 1992, 190 s. Komentované zákony (Frances). ISBN 807-04-903-30.

- *Zweiter Bericht der Kommission für Insolvenzrecht*. Kolín: Kommunikationsforum Recht Wirtschaft Steuern, 1986, xiii, 288 s. ISBN 38-145-8008-7.

Odborné články

- BEBCHUK, Lucian Arye a Jesse FRIED. *The Uneasy Case for the Priority of Secured Claims in Bankruptcy*. The Yale law journal. 1996, roč. 105, č. 4, 857 - 934. ISSN 0044-0094.
- DÁVID, Radovan. *Vylučovací spory s přihlédnutím k novele exekučního řádu*. Právní fórum. 2010, roč. 7, č. 7, ISSN 1214-7966.
- Einführungsgesetz zur Insolvenzordnung vom 5. Oktober 1994 (BGBl. I S. 2911).
- RIEGERT, S., Neue Zeitschrift für Insolvenz und Sanierung. Beck Juristischer Verlag, 2000. s. 525 an. ISSN 1436-4778.
- RICHTER, Tomáš. *Insolvenční zákon: od vládního návrhu k vyhlášenému znění*. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2006, č. 21, 765 - 772. ISSN 1210-6410.
- ŘEHÁČEK, Oldřich. Právní důsledky soupisu majetku třetích osob do majetkové podstaty dlužníka v insolvenčním řízení a možnost právní obrany. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 6, 33 - 35. ISSN 1210-6348.
- WINTEROVÁ, Alena. Incidenční spory, *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2003, č. 4, 12 – 16. ISSN 1210-6348.
- ZOULÍK, F. Vývoj insolvenčních řízení. *Právní fórum*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, č. 4.

- *Justice : insolvenční zákon* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR : Statistické údaje, 2011- [cit. 2012-02-11]. Dostupný z WWW: <<http://insolvenni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>>.

Právní normy

- Bundesgesetzblatt I S. 2866 (InsO).
- Bundesgesetzblatt I S. 2911 (EGInsO).
- Důvodová zpráva k návrhu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)
- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu Insolvenčního řádu SRN z r. 1992
- Konkursordnung vom 10. Februar 1877 (RGBI)
- The Bankruptcy Reform Act of 1978 (Pub. L. 95-598, 92 Stat. 2549, November 6, 1978)
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 311/2007 Sb., jednací řád pro insolvenční řízení a k provedení insolvenčního zákona
- Zákon č. 1/1869 ř.z., jímž se zavádí konkursní řád
- Zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád
- Zákon č. 122/1993 Sb., novela zákona o konkursu a vyrovnání
- Zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád)
- Zákon č. 471/1992 Sb., o dočasném omezení postupu podle zákona o konkursu a vyrovnání
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

- Zákon č. 64/1931 Sb., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnávací a odpůrčí
- Zákon č. č. 337/1914 ř. z., jímž se zavádí řád konkursní, řád vyrovnávací a řád odpůrčí
- Nařízení Rady ES ze dne 29. 5. 2000, č. 1346/2000 (Úř. věst. L 160 – 30.6. 2000), o úpadkovém řízení

Judikatura

- Nález Ústavního soudu České republiky, sp. zn. III. ÚS 292/07 ze dne 9. 6. 2009
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. 403/2002 ze dne 25. 6. 2002
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 105/01 ze dne 3. 7. 2001
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 523/04 ze dne 3. 3. 2005
- Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 89/02 ze dne 18. 7. 2002
- Nález ÚS České republiky III. ÚS 448/04 ze dne 8. 3. 2005
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku ve věci Exel proti České republice ze dne 5. 7. 2005, stížnost č. 48962/99
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR 21, sp. zn. Cdo 182/2000 ze dne 29. 11. 2000
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 31/2004 ze dne 14. 12. 2004
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 361/2001 ze dne 24. 9. 2003
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Odo 394/2002 ze dne 29. 7. 2004
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 1908/98 ze dne 16. 6. 1999

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Odon 86/97 ze dne 27. 1. 1998
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 20 Cdo 1293/2003 ze dne 27. 10. 2004
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 21 Cdo 1811/2000 ze dne 26. 4. 2001
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 22 Cdo 1229/2003 ze dne 27. 1. 2004
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 29 Cdo 3582/2010 ze dne 20. 1. 2011
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 31 Cdo 1908/98 ze dne 16. 6. 1999
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Cpjn 19/98 ze dne 17. 6. 1998
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. MSPH 88 INS 3697/2008 29 NSCR 18/2009-P5-22 ze dne 16. 12. 2009
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 1426/2010 ze dne 29. 6. 2011.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 2 Cdon 1566/96 ze dne 30. 4. 1997
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze, sp. zn. 2 VSPH 536/2011 ze dne 13. 5. 2011
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 15 Cmo 245/2009 ze dne 15. 2. 2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 31 Cdo 542/98 ze dne 11. 11. 1998
- Sbíрка rozhodnutí Spolkového nejvyššího soudu ve věcech civilních č. 113, str. 99
- Sbíрка rozhodnutí Spolkového nejvyššího soudu ve věcech civilních č. 41, str. 298
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 4 Nd 307/2009 ze dne 16. 12. 2009
- Usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. KSUL 69 INS 4837/2008, 1 VSPH 109/2009-P3 ze dne 17. 3. 2009

- Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. KSUL 45 INS 857/2008, 1 VSPH 544/2009-P6 ze dne 25. 2. 2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. KSUL 45 INS 857/2008, 1 VSPH 544/2009-P6 ze dne 25. 2. 2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp. zn. Ncp 2311/2010 ze dne 18. 11. 2010
- Usnesení Vrchního soudu v Praze, sp.zn. Nco 37/2012 ze dne 20. 2. 2012

19. Abstrakt

Cílem této práce, jejíž název je „*Incidenční spory v průběhu řešení úpadku*“, je analyzovat otázku incidenčních sporů v insolvenčním řízení z pohledu zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona).

Incidenční spory prošly v průběhu historie určitým vývojem a jako o incidenčních se o nich začalo hovořit explicitně až v devadesátých letech dvacátého století. V příslušných částech disertační práce se zabývám otázkou vývoje incidenčních sporů a rozdílu jejich řešení v právu československém a českém.

Oblast incidenčních sporů v rámci insolvenčního řízení je z velké části řešena rovněž soudní judikaturou, o kterou se tato práce z velké části opírá. Judikaturou Nejvyššího soudu České republiky se autor zabývá i při popisu jednotlivých typů incidenčních sporů.

Mimo jiné je práce zaměřena na problematiku rozhodování incidenčních sporů v rámci insolvenčního řízení. Práce analyzuje otázku, zda by stejný insolvenční soudce, který rozhoduje v insolvenčním řízení, měl rovněž rozhodovat o incidenčním sporu, který z takového řízení vyvstane.

Jasnou pozici k dané problematice zaujal Ústavní soud ve svém nálezu č. 448/2004, kdy konstatoval, že je v rozporu s požadavky kladenými na nepodjatost a nezávislost soudu, aby konkursní soud rozhodoval spor, jehož účastníkem je i konkursní správce. Vztah konkursního soudu a správce podstaty je podle Ústavního soudu specifický a do značné míry je ovlivněn právě průběhem konkursního řízení; tyto faktory pak vylučují konkursní soud z možnosti věc projednat nestranně a nezávisle. Ústavní soud nachází oporu pro svá tvrzení v doktríně z doby první republiky, která incidenční spory vylučovala z rámce konkursního řízení s poukazem na fakt, že v konkursním řízení převažuje prvek

veřejnoprávní, zatímco v incidenčním řízení jde čistě o spor soukromoprávní. Jednalo se údajně o dvě odlišné záležitosti, které neměly být rozhodovány společně.

Proti těmto argumentům stojí tvrzení autorů předlohy nového úpadkového zákona, že svěřením rozhodování incidenčních sporů insolvenčnímu soudu, se odstraní nevhodná duálnost při jejich řešení, přičemž by bylo možné využít v jejich rozhodování znalosti případu, kterou insolvenční soud nabyt během řízení. Navíc, by údajně insolvenční soud byl více motivován v rychlosti rozhodování incidenčních sporů, neboť má sám zájem na ukončení celého úpadkového řízení.

Autor nemůže říci, že by jednu z nastíněných variant považoval osobně za více způsobitou zrychlit průběh vyřizování incidenčních sporů. Postoj Ústavního soudu v dané věci je za současného stavu procedury výběru správce konkursní podstaty zcela na místě. Pokud by napříště o jmenování správce místo soudu rozhodoval věřitelský orgán, znamenalo by to zcela jistě otupění hrotů, které brání rozhodování insolvenčních sporů konkursním soudem. Ani potom ovšem nebude možné považovat rozhodování incidenčních sporů tímž soudem za odůvodněné, a to právě vzhledem k jejich čistě soukromoprávnímu charakteru, který se přiči účelu sledovanému v samotném konkursním řízení. Úspěšnost účastníků incidenčních sporů by mohla být tímto způsobem velmi závislá na působení tlaků v konkursním řízení, jejichž uplatnění by jinak při rozhodování incidenčního sporu odlišným soudem nemělo místo.

Text práce je rozdělen do šestnácti kapitol a zaměřuje se na jednotlivá témata spojená s incidenčními spory.

V první kapitole se autor zabývá obecným úvodem a popisem role insolvenčního řízení ve společnosti.

Druhá kapitola je věnována otázce možných způsobů řešení úpadkové situace dlužníka. Navazuje kapitola o vývojových tendencích právní úpravy úpadku v České republice s důrazem na revitalizaci podniku dlužníka.

Čtvrtá kapitola je zaměřena na posun v přístupu k úpadku a způsobům jeho řešení po přijetí Insolvenčního zákona.

Úpadkové řízení s cizím prvkem a úpravou úpadkového řízení na komunitární úrovni s ohledem na úpravu Nařízení Rady ES č. 1346/2000 je vyloženo v kapitole páté.

Kapitola šestá je zaměřena na obecnou úpravu incidenčních sporů a je rozdělena na šest částí, ve kterých se autor zabývá úpravou incidenčních žalob v občanském soudním řádu, úpravou incidenčních sporů v insolvenčním zákoně, otázkou projednání a rozhodnutí ve věci incidenčního sporu, dále úpravou incidenčních sporů v SRN dle tamního insolvenčního řádu a otázkou reformy úpadkového práva v SRN.

Sedmá kapitola popisuje žalobu o výši, pořadí nebo pravost pohledávky a zaměřuje se především na její procesní stránku a úpravu v německém insolvenčním řádu.

V osmé kapitole se autor věnuje institutu vylučovací žaloby a postupu při jejím projednání. V jednotlivých částech osmé kapitoly autor popisuje smysl a předmět excindační žaloby, otázku soudního poplatku, legitimaci k podání excindační žaloby, dále autor řeší otázku žaloby z lepšího práva a věnuje se úpravě excindační žaloby v právu SRN.

V deváté kapitole jsou popsány spory o vypořádání SJM úpadce a jeho manžela po jeho zániku v důsledku zjištění úpadku.

Desátá kapitola je zaměřena na problematiku odpůrčí žaloby, na aktivní i pasivní legitimaci k žalobě, jakožto i na úpravu dle insolvenčního řádu SRN.

V jedenácté kapitole se autor zabývá otázkou sporů o náhradu škody, která vznikla v důsledku porušení povinností v úpadkovém řízení insolvenčním správcem. V jednotlivých částech této kapitoly nalezneme úpravu odpovědnosti insolvenčního správce za škodu nebo odpovědnosti insolvenčního správce za dobu hospodaření s majetkovou podstatou.

Spory ze žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení plnění, jehož se týká neplatný právní úkon, jsou upraveny v kapitole dvanácté.

V třinácté kapitole se autor věnuje popisu žalob o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení majetku podstaty mimo dražbu, dále otázkou zamítnutí návrhu na prodej mimo dražbu soudem, stanovení kupní ceny při prodeji mimo dražbu, či zpochybnění platnosti smluv.

Čtrnáctá kapitola je věnována sporům o zrušení podílového spoluvlastnictví dlužníka, či jeho omezení při nakládání s majetkovou podstatou.

V patnácté kapitole se autor zabývá úvahami *de lege ferenda*, zhodnocením přínosů nové právní úpravy v České republice a úvahám vztahujícím se k zásadě „*fair trial*“. V příslušné kapitole autor provádí rovněž historický exkurs k úpravě incidenčních řízení.

Šestnáctá kapitola pak obsahuje závěr a zhodnocení provedené analýzy zvoleného tématu.

20. Abstract

The aim of this thesis named „Incidental disputes in Insolvency proceeding“, is to analyze a theme of Incidental disputes at the point of view of a insolvency law of the Czech Republic. These disputes were in history called in different ways. In the appropriate part of this thesis we will see the history of the Incidental disputes in the relevant Civil Codes of the Czech Republic or Czechoslovakia. This area of law is typical for its generality when the essential influence is reserved for a judicature. For that reason there is a great emphasis on the decisions of the Czech Republic’s Supreme Court and courts in this thesis. The thesis is considering and focuses on the question, if the same insolvency judge should or should not decide in the matters of the Incidental disputes during ongoing Insolvency proceedings. On one hand there is a statement No. 448/2004 of the Constitutional Court of the Czech Republic, which says that it is contrary to requirements of the prejudice of the judge and the independence of court. The Constitutional Court maintains a position that the Insolvency Court should not decide an incidental disputes where the insolvency administrator appears as a litigant.

The Constitutional Court says that the legal relationship between the Insolvency Court and the Insolvency Administrator is specific and partly influenced by the insolvency proceeding. These elements then exclude the Insolvency Court out of the decision-making about the incidental dispute impartially. The Constitutional Court of the Czech Republic base its arguments on the “First Czechoslovakian Republic’s” doctrine, which says that in the Incidental disputes were the public(-law) element while the Incidental dispute proceeding had the private(-law) element. The Insolvency and the Incidental proceeding were two different issue so it shouldn’t be decided by the same court.

The thesis is focused on contrast between mentioned arguments of the Constitutional Court of Czech Republic and the arguments of the authors of new Insolvency Code, which come into force on the 1st January 2008. The authors says that if the same Insolvency Court which solve also insolvency proceeding will decide in particular Incidental dispute, and then the inappropriate duality will be removed. Insolvency court can also take advantage of proceed insolvency proceeding and pass the sentence much faster.

In the thesis the author concludes that neither one mentioned method I consider for better one. The arguments of the Constitutional Court of the Czech Republic are reasonable and the author thinks that till the Insolvency Administrator will be appointed by judge (Insolvency court) the situation will be still controversial.

Solution should be if the Insolvency Administrator will be appointed by the creditor's body.

Other parts of the thesis are focused on particular topics which are connected to incidental disputes.

Text of the thesis is divided into sixteen chapters.

In Chapter One there is an introduction to this thesis and description the role of the insolvency proceeding in society.

Chapter Two concentrates on the theme of possible ways how to solve the bankruptcy.

Chapter Three illustrates the process of modification of the Incidental disputes in the Czech national law.

Chapter Four describes the change of approach in insolvency proceedings since acceptance of the Czech Insolvency Code.

The influence of the EU regulation on the Czech insolvency law is solved in chapter five, especially the regulation No. 1346/2000.

The most comprehensive chapter is Chapter six. It is focused on general provision about the Incidental disputes and proceeding. The chapter is divided into six parts. Part one looks at the Incidental actions in the Code of Civil procedure. Part Two describes the Incidental disputes in Insolvency Code. Part Three concentrates on a consideration of Incident proceeding. Part Four deals with the decision in Incidental dispute. Part Five refers about the incidental disputes in Germany following the “*Insolvenzordnung*”. Part six describes reform of insolvency law in Germany.

Following chapters are about the individual types of the Incidental actions as they are mentioned in the Insolvency Code.

Chapter Seven describes the action for sum of the claim.

Chapter Eight describes the eliminative action and the system of proceeding. In particular parts of the chapter there are mentioned the costs of proceeding, court costs etc. The Chapter eight is divided into eleven parts. First and second part mentions the general premises for using the eliminative action.

Chapter Nine illustrates the disputes of the settlement of the marital property.

Following chapter Ten describes the action for counterclaim and deal with the active and passive legitimacy.

Chapter Eleven describes the disputes for compensation which arises out of breach of the Insolvency Administrator’s legal duty.

Chapter twelve describes the property advantage gains out of null and voidable legal act Chapter Thirteen and Fourteen describes the last two incidental disputes mentioned in § 159 sub. 1.

Chapter Fifteen deals with the consideration of the new enactment of the Insolvency Code.

Last Chapter comprehends a conclusion; briefly summarize general findings of the thesis.

21. Klíčová slova / Key words

incidenční spory

insolvenční řízení

úpadek

incidental disputes

insolvency proceedings

bankruptcy